



Den Haag

# Ouderenmonitor 2017

De positie van Haagse ouderen  
in kaart gebracht



## **Ouderenmonitor 2017**

*De positie van Haagse ouderen in kaart gebracht*

### **Uitgave**

Gemeente Den Haag  
Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn  
Stafgroep Onderzoek, Strategie en Projecten  
*April 2017*

### **Redactie**

*Sonja van der Neut  
Anita van der Velden*

### **Inlichtingen**

Contactpersoon onderzoek:  
*Sonja van der Neut  
E-mail: [sonja.vanderneut@denhaag.nl](mailto:sonja.vanderneut@denhaag.nl)*

Contactpersoon beleid:  
*Elisabeth de Vries  
E-mail: [elisabeth.devries@denhaag.nl](mailto:elisabeth.devries@denhaag.nl)*

Dit rapport is met de grootst mogelijke zorgvuldigheid opgesteld. Toch kan het voorkomen dat bepaalde informatie niet (geheel) juist wordt weergegeven. U kunt geen rechten ontleen aan de teksten en cijfers uit dit rapport.

# Inhoudsopgave

<b>SAMENVATTING</b>	<b>- 3 -</b>
<b>1 INLEIDING</b>	<b>- 7 -</b>
1.1 Onderzoeksaanpak	- 7 -
1.1.1 Gebruikte bronnen	- 7 -
1.1.2 Doelgroep	- 8 -
1.1.3 Trends	- 8 -
1.1.4 Representativiteit en betrouwbaarheid	- 8 -
1.2 Opzet rapportage	- 8 -
<b>2 DEMOGRAFISCHE KENMERKEN</b>	<b>- 9 -</b>
2.1 Aantal ouderen in Den Haag	- 9 -
2.2 Kenmerken van de Haagse ouderen	- 9 -
2.2.1 Leeftijd	- 10 -
2.2.2 Sekse	- 11 -
2.2.3 Etniciteit	- 12 -
2.2.4 Etniciteit naar herkomst	- 13 -
2.2.5 Burgerlijke staat	- 14 -
2.2.6 Samenstelling huishoudens	- 14 -
2.3 Waar wonen Haagse ouderen?	- 15 -
2.3.1 Spreiding over de stad	- 15 -
2.3.2 Spreiding per stadsdeel	- 17 -
2.4 Kwetsbare ouderen	- 17 -
<b>3 HUISVESTING</b>	<b>- 19 -</b>
3.1 Zelfstandig versus niet-zelfstandig	- 19 -
3.2 Typering woonsituatie	- 20 -
3.3 Waardering van de woning	- 21 -
3.4 Wel of niet verhuizen	- 23 -
3.5 Aanpassingen aan de woning	- 24 -
3.6 Bijzondere woonvormen	- 24 -
3.7 Nadere analyse van de uitkomsten	- 25 -
<b>4 PUBLIEKE RUIMTE</b>	<b>- 29 -</b>
4.1 Waardering van de (fysieke) buurt	- 29 -
4.1.1 Ontwikkeling van de buurt	- 29 -
4.1.2 Tevredenheid met voorzieningen in de buurt	- 30 -
4.2 Veiligheid	- 31 -
4.3 Nadere analyse van de uitkomsten	- 33 -
<b>5 MOBILITEIT</b>	<b>- 37 -</b>
5.1 Mobiliteit onder Haagse ouderen	- 37 -
5.2 Tevredenheid voorzieningen in de buurt	- 39 -
5.3 (Gesubsidieerde) voorzieningen gericht op mobiliteit	- 39 -
<b>6 BURGERPARTICIPATIE</b>	<b>- 41 -</b>
6.1 Vrijwilligerswerk	- 41 -
6.2 Mantelzorg	- 41 -
6.3 Activiteiten in de buurt en burenhulp	- 42 -
6.4 Nadere analyse van de uitkomsten	- 43 -
<b>7 RESPECT EN SOCIALE INTEGRATIE</b>	<b>- 47 -</b>
7.1 Sociale cohesie in de buurt	- 47 -
7.2 Respectloos gedrag	- 48 -
7.3 Eenzaamheid en sociale uitsluiting	- 49 -
7.4 Nadere analyse van de uitkomsten	- 51 -

<b>8</b>	<b>SOCIALE PARTICIPATIE</b>	<b>- 53 -</b>
8.1	Sociale kwaliteit woonomgeving	- 53 -
8.2	Activiteiten en (gesubsidieerde) Voorzieningen	- 54 -
8.3	Financiële middelen	- 58 -
8.3.1	Minimahuishoudens	- 58 -
8.3.2	Inkomensondersteunende voorzieningen	- 58 -
<b>9</b>	<b>COMMUNICATIE EN INFORMATIE</b>	<b>- 61 -</b>
9.1	Internetgebruik	- 61 -
9.2	(gesubsidieerde) voorzieningen gericht op informatie en advies	- 62 -
<b>10</b>	<b>GEMEENSCHAP EN GEZONDHEIDSZORG</b>	<b>- 67 -</b>
10.1	Gebruik huishoudelijke hulp	- 67 -
10.2	Mantelzorg	- 67 -
10.3	Aanwezigheid voorzieningen in de zorg	- 68 -
	<b>BIJLAGEN</b>	<b>- 73 -</b>
	Bijlage 1 Overzicht van de gebruikte bronnen en onderzoeken	- 75 -
	Bijlage 2 Uitsplitsingen naar leeftijdscategorie	- 81 -
	Bijlage 3 Demografische kenmerken 55-plus	- 89 -

## Samenvatting

De Productgroep Participatie van de gemeente Den Haag vindt het belangrijk om regelmatig over de meest actuele informatie over Haagse ouderen te beschikken. Ook diverse instellingen en organisaties in de stad tonen hiervoor belangstelling. Om deze reden wordt periodiek een Ouderenmonitor opgesteld.

Voorliggende rapportage is de vierde Ouderenmonitor in de reeks. De vraag die in deze monitor centraal staat is:

*‘Wat is de situatie van Haagse ouderen op dit moment en hoe is deze in vergelijking met voorgaande jaren?’*

Om deze vraag te beantwoorden is gekeken naar een aantal verschillende aspecten. Allereerst wordt een beschrijving gegeven van demografische kenmerken van de groep Haagse ouderen. Hierbij gaan we uit van personen van 65 jaar en ouder. Vervolgens wordt er gekeken naar verschillende thema's, zoals huisvesting en participatie. Deze thema's sluiten aan bij de domeinen van 'Seniorvriendelijk Den Haag'.

### DEMOGRAFISCHE KENMERKEN

De afgelopen vijf jaar is het aantal Haagse 65-plussers gestaag toegenomen. Ook in de komende jaren zal het aantal 65-plussers blijven toenemen. Relatief sneller dan de groei van de totale Haagse bevolking, waardoor de vergrijzing langzaam zal toenemen.

Vooraf de groep ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar is de afgelopen vijf jaar gegroeid. Terwijl het aantal 75-plussers redelijk stabiel is. De verwachtingen voor de komende jaren zijn niet anders. Het aandeel 75-plussers binnen de groep ouderen zal hierdoor verder gaan afnemen. De groep ouderen wordt dus relatief steeds 'jonger'. Kijken we naar de prognoses op langere termijn dan zien we dat de groep ouderen zowel in aantal als in aandeel van de totale bevolking sterk zal toenemen.

Zowel het aantal mannen als het aantal vrouwen van 65 jaar en ouder is de afgelopen jaren toegenomen. Het aantal mannen groeit echter harder dan het aantal vrouwen, waardoor het aandeel mannen binnen de groep ouderen toeneemt. Deze ontwikkeling zal zich de komende jaren verder voortzetten. Maar de groep vrouwen is en blijft de komende jaren groter dan de groep mannen.

In 2016 heeft 29% van de Haagse 65-plussers een migrantenachtergrond. De verwachting voor de komende jaren is, dat dit aandeel verder zal toenemen. Tot bijna 33% in 2021. De grootste groep migrantenouderen is nu nog de groep van Indonesische herkomst. In 2021 zal de groep ouderen van Surinaamse herkomst de grootste zijn.

Met de groei van het aantal 65-plussers, groeit ook het aantal huishoudens met aan het hoofd een 65-plusser. De meerderheid (bijna 60%) van deze huishoudens zijn eenpersoonshuishoudens. Ook in de komende jaren zal dit de grootste groep blijven.

Door de jaren heen zien we weinig veranderingen in de spreiding van Haagse ouderen over de stad. In Escamp wonen de meeste ouderen, gevolgd door Loosduinen. In Leidschenveen-Ypenburg en Laak wonen de minste ouderen. Leidschenveen-Ypenburg is van alle stadsdelen ook het minst vergrijsd; 7% van alle inwoners is 65 jaar of ouder. Al neemt dit aandeel langzaam toe. De ouderen in dit stadsdeel zijn in het algemeen relatief jonger dan in andere stadsdelen. Loosduinen en Haagse Hout hebben het hoogste aandeel ouderen en zijn het meest vergrijsd. In deze stadsdelen zijn de ouderen relatief gezien ook het oudst: (meer dan) de helft van de ouderen is 75-plus.

### HUISVESTING

In 2016 wonen bijna 4.000 ouderen niet-zelfstandig, oftewel intramuraal. Dit is een klein aandeel van alle 65-plussers, namelijk 5,4%.

Van de zelfstandig wonende Haagse 65-plussers, woont in 2015 bijna driekwart in een meergezinswoning (flat, appartement, etc.). Ruim een kwart woont in een eengezinswoning (hoekwoning, rijtjes-

huis etc). Ouderen wijken wat dit betreft niet veel af van het Haagse gemiddelde. Wel wonen ouderen wat vaker in een sociale huurwoning dan gemiddeld. Bijna 17% van de Haagse ouderen woont in een woning die speciaal bestemd is voor ouderen. Dat aandeel is onder 75-plussers duidelijk hoger dan onder 65-74-jarigen.

Haagse 65-plussers zijn in het algemeen tevreden over hun woning en geven deze een 7,6. Zij zijn vaker tevreden over hun woning, qua indeling, sfeer, grootte en onderhoud, dan gemiddeld.

Ruim twee vijfde van de Haagse 65-plussers is erg gehecht aan hun woning. 65-plussers wonen (ook) vaak al langere tijd in hun woning; bijna de helft van de ouderen woont langer dan 20 jaar in de huidige woning. Ruim driekwart van de ouderen wil (dan ook) beslist niet verhuizen in de komende twee jaar. Ouderen zijn duidelijk vaker aan de woning gehecht en wonen er vaak al langer dan gemiddeld. De verhuisgeneigdheid is onder ouderen ook duidelijk lager dan gemiddeld. 65-plussers die eventueel wel willen verhuizen, geven als belangrijkste reden aan dat zij dit zouden doen voor hun gezondheid of de behoefte aan zorg.

## **PUBLIEKE RUIMTE**

Haagse ouderen lijken in het algemeen redelijk tevreden met hun leefomgeving. Ze geven gemiddeld een 7,2 als waardering voor hun woonomgeving in het algemeen en gemiddeld een 7,3 voor de leefbaarheid in hun woonbuurt. Deze cijfers zijn hoger dan gemiddeld.

Ruim drie vijfde van de Haagse 65-plussers vindt dat de buurt waarin zij wonen het afgelopen jaar niet vooruit, maar ook niet achteruit is gegaan. Twee vijfde geeft aan dat de buurt achteruit gegaan is. 65-plussers geven duidelijk minder vaak aan dat de buurt er op vooruit is gegaan dan gemiddeld.

Qua voorzieningenaanbod in de buurt zijn ouderen vooral tevreden over de winkels voor dagelijkse boodschappen, het openbaar vervoer, de groenvoorzieningen in de buurt en de straatverlichting. Over het onderhoud van de wegen en fietspaden en vooral over de parkeergelegenheid zijn 65-plussers minder tevreden. Wat opvalt is dat 75-plussers duidelijk minder vaak tevreden zijn over het openbaar vervoer dan 75-minners.

Ouderen voelen zich in het algemeen minder onveilig in hun eigen buurt dan de gemiddelde Hagenaar. Wel voelt een kwart van de 65-plussers zich wel eens onveilig in de eigen buurt. Ook buiten de eigen buurt voelen ouderen zich niet altijd veilig. Het meest onveilig voelen 65-plussers zich op plekken waar jongeren rondhangen en het openbaar vervoer. Door de jaren heen zijn ouderen zich vooral onveiliger gaan voelen in het winkelcentrum / winkelgebied in de buurt en in het openbaar vervoer.

## **MOBILITEIT**

Gemiddeld verplaatsen Haagse ouderen zich per persoon per dag 1,95 keer. Met een verplaatsing bedoelen we een beweging van een beginpunt naar een eindpunt. Haagse 65-plussers verplaatsen zich minder vaak dan gemiddeld. Binnen de groep 65-plussers lijkt het erop dat geldt; hoe ouder, hoe minder verplaatsingen men maakt.

Haagse ouderen verplaatsen zich vooral per auto (als bestuurder), per fiets of te voet. De belangrijkste reden voor Haagse ouderen om zich te verplaatsen is het doen van boodschappen en/of om te winkelen. Daarnaast heeft ruim twee derde van de verplaatsingen een sociaal doel, zoals een visite.

Als we alle verplaatsingen bij elkaar nemen, dan leggen Haagse ouderen gemiddeld 7,5 kilometer per verplaatsing af. Waarbij het lijkt dat 75-plussers gemiddeld een iets kortere afstand afleggen dan 65-74-jarigen. Ouderen reizen gemiddeld iets minder ver dan we voor alle inwoners van Den Haag zien. Bijna driekwart van de verplaatsingen van Haagse ouderen vindt plaats binnen de gemeentegrens; zowel het beginpunt als het eindpunt liggen in Den Haag.

Met de auto wordt de grootste afstand afgelegd. De reikwijdte van de fiets is kleiner en lopend leggen ouderen de kortste afstand af. De afstand die Haagse ouderen afleggen voor het doen van boodschappen is in het algemeen korter dan wanneer zij zich verplaatsen voor een sociaal doel.

Ouderen zijn redelijk tevreden over de mobiliteitsvoorzieningen in de buurt; met het openbaar vervoer, met het onderhoud van wegen en fietspaden en over de parkeergelegenheid.

Er zijn in Den Haag een aantal voorzieningen die er voor zorgen dat ouderen langer mobiel blijven. Zo zijn er wijkbussen die ouderen kunnen gebruiken om naar bepaalde voorzieningen te gaan en is er een boodschappenbegeleidingsdienst die ouderen helpt bij het doen van de dagelijkse boodschappen. Daarnaast kunnen ouderen bij de gemeente terecht voor individuele en collectieve voorzieningen voor vervoer vanuit de Wmo, zoals rolstoelen en de Taxibus.

## **BURGERPARTICIPATIE**

Als we kijken naar de maatschappelijke of burgerparticipatie, zien we dat een vijfde van de 65-plussers zich inzet voor vrijwilligerswerk. Het aandeel 65-plussers dat mantelzorger is, is ongeveer even groot. Het aandeel vrijwilligers is even hoog als gemiddeld onder alle inwoners van Den Haag. Ouderen zijn wel iets vaker mantelzorger dan gemiddeld.

Een klein deel van de Haagse 65-plussers is het jaar voorafgaand aan het onderzoek, betrokken geweest bij een buurtoverleg of activiteiten om de buurt te verbeteren. Het aandeel 65-plussers dat hun burens helpt (of geholpen wordt door de burens) is hoger; bijna vier vijfde geeft aan dat zij en de burens elkaar helpen.

De vraag is waarmee burens elkaar helpen. In veel gevallen worden er pakketjes voor elkaar aangenomen. Iets meer dan de helft van de ouderen geeft aan dat zij tijdens vakanties voor elkaars tuin, planten en huisdieren zorgen. Een vijfde van de 65-plussers geeft aan dat zij elkaar helpen met het doen van boodschappen. Elkaar verzorgen bij ziekte, samen koken / eten en oppassen op kinderen wordt minder vaak gedaan.

## **RESPECT EN SOCIALE INTEGRATIE**

Ruim de helft van de Haagse 65-plussers voelt zich thuis in de buurt waarin zij wonen, zijn tevreden met de bevolkingssamenstelling in de buurt en vindt dat de mensen in hun buurt op een prettige manier met elkaar omgaan. Bijna twee vijfde van de 65-plussers vindt echter (ook) dat mensen in hun buurt elkaar nauwelijks kennen. Zelf heeft nog geen derde van de 65-plussers veel contact in de buurt. Dit aandeel lijkt de afgelopen vijf jaar te zijn gedaald.

In het algemeen worden ouderen, naar eigen zeggen, met voldoende respect behandeld. Minder dan een vijfde van de Haagse 65-plussers geeft aan wel eens respectloos te worden behandeld, bijvoorbeeld op straat of in het openbaar vervoer of door personeel in winkels, bedrijven of overheidsinstanties. Door bekenden, zoals de partner, familie en vrienden, worden ouderen het minst vaak respectloos behandeld.

Ouderen voelen zich vaker eenzaam dan gemiddeld. Alhoewel het aandeel ouderen dat ernstig tot zeer ernstig eenzaam is, lager is dan gemiddeld. Eenzaamheid lijkt daarmee dus niet voorbehouden te zijn aan ouderen. Een klein deel van de Haagse 65-plussers voelt zich sociaal uitgesloten. Dit aandeel is minder groot dan onder alle inwoners van Den Haag.

## **SOCIALE PARTICIPATIE**

Ouderen waarderen de sociale kwaliteit van hun buurt doorgaans positief. Ook de leefbaarheid in de buurt waarderen zij veelal positief. Zowel de sociale als de fysieke kwaliteit van de woonbuurt zouden dan ook geen belemmering moeten zijn voor 65-plussers om te participeren.

Daarnaast zijn er in Den Haag meerdere voorzieningen die vanuit de gemeente gesubsidieerd worden waar activiteiten worden georganiseerd en waar ouderen elkaar kunnen ontmoeten. Zo zijn er buurthuizen en Buurthuizen van de Toekomst. En zijn er vele gesubsidieerde ouderensociëteiten en een aantal buurtkamers. Ook de verschillende maaltijdvoorzieningen kunnen we in dit rijtje meenemen. Van een deel van deze voorzieningen kan in principe iedere Hagenaar gebruik maken, zoals de buurthuizen. Andere voorzieningen, zoals de ouderensociëteiten, zijn uitsluitend bedoeld voor ouderen. Voor al deze voorzieningen geldt dat 65-plussers in Leidschenveen-Ypenburg het verst bij

deze voorzieningen vandaan wonen; zij moeten gemiddeld de langste afstand afleggen naar de dichtstbijzijnde locatie van de verschillende voorzieningen.

Of ouderen kunnen participeren hangt voor een deel ook af of ze over voldoende financiële middelen beschikken. Van alle huishoudens met aan het hoofd een 65-plusser is bij 25% sprake van een minimahuishouden. Dit zijn huishoudens met een inkomen van 110 procent van het wettelijk sociaal minimum, wat voor 65-plussers gesteld is op een netto AOW-uitkering. Zowel het aantal als het aandeel minimahuishoudens onder 65-plussers is de afgelopen twee jaar duidelijk gestegen.

## **COMMUNICATIE EN INFORMATIE**

Om als oudere zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen wonen is het van belang dat er goede voorzieningen voor ouderen zijn. Even belangrijk daarbij is dat ouderen weten dat deze voorzieningen er zijn en bij wie zij voor hulp kunnen aankloppen.

Haagse ouderen hebben meerdere bronnen tot hun beschikking om geïnformeerd te blijven over voorzieningen en activiteiten. Internet, huis-aan-huisbladen en wijkkranten, maar ook familie, vrienden, kennissen en burens kunnen een bron van informatie zijn. Daarnaast zijn er verschillende (gesubsidieerde) voorzieningen in Den Haag die gericht zijn op het geven van informatie en advies. Zo zijn er Advies- en informatiebalies en Sociaal Raadslieden van de gemeente, zijn er bibliotheken en kunnen ouderen terecht bij ouderenconsulenten/-adviseurs of bij de Servicepunten (XL). Voor al deze voorzieningen geldt dat 65-plussers in Leidschenvveen-Ypenburg het verst bij deze voorzieningen vandaan wonen; zij moeten gemiddeld de langste afstand afleggen naar de dichtstbijzijnde locatie van de verschillende voorzieningen. 65-plussers in Laak wonen gemiddeld het dichtstbij deze voorzieningen.

Veel informatie is daarnaast via internet te vinden. Uit landelijke cijfers van het CBS over 2015<sup>1</sup> blijkt dat 78% van de 65-plussers toegang tot internet heeft.

## **GEMEENSCHAP EN GEZONDHEIDSZORG**

Goede gezondheidszorg en voorzieningen zijn noodzakelijk om gezond en zelfstandig te blijven wonen.

Uit eerder onderzoek uit 2012 blijkt dat bijna twee vijfde van de Haagse 65-plussers hulp in de huishouding krijgt. 75-plussers maken meer gebruik van huishoudelijke hulp dan 65-74-jarigen. Deze huishoudelijke hulp wordt deels door professionals gegeven, zoals door een zorginstelling. Daarnaast wordt een deel gedaan door mantelzorgers, zoals de partner / huisgenoot en de kinderen.

16% van de 65-plussers ontvangt in 2015 mantelzorg. 65-plussers ontvangen duidelijk vaker mantelzorg dan gemiddeld. Het gaat dan niet alleen om hulp in de huishouding, hoewel dit wel vaak het geval is. Het gaat dan bijvoorbeeld ook om hulp bij het schoonmaken, koken, boodschappen doen, verzorging van huisdieren etc. Daarnaast gaat het relatief vaak om begeleiding, zoals hulp bij de administratie of bij het invullen van formulieren, hulp bij het regelen van zaken, vervoer naar activiteiten en bezoeken buitenshuis, etc.

Als we kijken naar verschillende voorzieningen in de gezondheidszorg, zoals huisartsen, apotheken, fysiotherapeuten en ziekenhuizen en naar voorzieningen die op het gebied van welzijn en zorg liggen, zoals dagstructureeringsprojecten en ontmoetingscentra dementie, dan zien we wederom dat 65-plussers in Leidschenvveen-Ypenburg voor bijna al deze voorzieningen het verst moeten reizen. Uitzondering hierop zijn de huisartsen en apotheken. Voor deze voorzieningen moeten ouderen in Loosduinen het verst lopen. 65-plussers in het stadsdeel Centrum wonen gemiddeld het dichtstbij deze genoemde voorzieningen.

---

<sup>1</sup> Bron: CBS Statline (2016), *Internet; toegang, gebruik en faciliteiten*



# 1 Inleiding

De Productgroep Participatie van de gemeente Den Haag vindt het belangrijk om regelmatig over de meest actuele informatie over Haagse ouderen te beschikken. Ook diverse instellingen en organisaties in de stad tonen hiervoor belangstelling.

Deze actuele informatie wordt periodiek gebundeld in de Ouderenmonitor. In januari 2010 is de Ouderenmonitor voor het eerst verschenen. Daarna begin 2012 nog eens en in het najaar van 2014. De Productgroep Participatie heeft de afdeling Onderzoek, Strategie & Projecten (OS&P) gevraagd om in 2016 een update te maken van de Ouderenmonitor.

In de monitor is een veelheid aan data over ouderen in Den Haag bij elkaar gebracht, voornamelijk kwantitatieve data. Thema's die aan de orde komen, zijn:

- demografie,
- huisvesting,
- publieke ruimte,
- mobiliteit,
- burgerparticipatie,
- respect en sociale integratie,
- sociale participatie,
- communicatie en informatie,
- gemeenschap en gezondheidszorg.

Omdat de Productgroep Participatie de monitor graag aan wil laten sluiten bij de domeinen van 'Seniorvriendelijk Den Haag' zijn de thema's die aan de orde komen in deze monitor (gedeeltelijk) anders dan in voorgaande monitors.

De onderzoeksvraag die in deze en voorgaande monitors centraal staat, is:

*'Wat is de situatie van Haagse ouderen op dit moment en hoe is deze in vergelijking met voorgaande jaren?'*

## 1.1 ONDERZOEKSAANPAK

We hebben er voor gekozen om voor de monitor gebruik te maken van deze reeds bestaande bronnen en onderzoeken binnen de gemeente. Waarbij we de uitkomsten toespitsen op de doelgroep 'ouderen'.

### 1.1.1 Gebruikte bronnen

Voor het samenstellen van de monitor is gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- gegevens uit de Basisregistratie Personen (BRP),
- bevolkingsprognoses opgesteld door de Dienst Stedelijke Ontwikkeling,
- gegevens uit de Armoedemonitor,
- gegevens uit de Gezondheidsenquête,
- gegevens uit het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OViN),
- gegevens uit de Stadsenquête,
- gegevens uit de Veiligheidsmonitor,
- gegevens uit de Veerkrachtmeting,
- gegevens uit het Werkgelegenheidsregister,
- gegevens uit het Woononderzoek Nederland (WoOn),
- uitkomsten van metingen onder het Haags Ouderenplatform.

Aan het begin van elk hoofdstuk wordt aangegeven welke bronnen/onderzoeken gebruikt zijn. In bijlage 1 vindt u hier meer informatie over.

### **1.1.2 Doelgroep**

De nadruk in deze monitor ligt op de groep Haagse 65-plussers. Waar mogelijk, wordt er binnen de groep ouderen onderscheid gemaakt tussen:

- 65 tot en met 74-jarigen,
- 75-plussers.

In de bijlagen worden, waar mogelijk, ook gegevens gepresenteerd van de groep 55 tot en met 64 jarigen, de toekomstige ouderen. Ook worden demografische gegevens gepresenteerd van de totale groep Haagse 55-plussers.

### **1.1.3 Trends**

In de monitor wordt niet alleen gekeken naar de situatie op dit moment, maar ook naar het verleden zodat er wellicht trends te ontdekken zijn. Voor de thema's en onderwerpen die ook in voorgaande monitors gepresenteerd zijn, zullen we de reeks zoveel mogelijk voortzetten en aanvullen met het laatste jaar waarover we data beschikken. Voor thema's en onderwerpen die in deze monitor voor het eerst aan bod komen, zullen we, waar mogelijk, de uitkomsten van twee jaren presenteren: het meest recente jaar en het jaar twee jaren daarvoor.

### **1.1.4 Representativiteit en betrouwbaarheid**

De gegevens uit een zevental gebruikte bronnen hebben betrekking op een steekproef. Hoewel de uitkomsten gewogen zijn, zodat er uitspraken kunnen worden gedaan over de gehele populatie, moet er rekening worden gehouden met de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheidsmarges. Kort gezegd betekent dit dat de uitkomsten die worden gepresenteerd in werkelijkheid een aantal procenten kunnen afwijken.

Bij de berekening van de marges wordt doorgaans uitgegaan van 95% betrouwbaarheid. Dit betekent dat als het onderzoek 100 maal herhaald wordt er 95 keer een waarde wordt gevonden die binnen de marges ligt. De mate van nauwkeurigheid neemt af naarmate het aantal respondenten kleiner is (zie ook bijlage 1). Bij de interpretatie van de uitkomsten moet hiermee rekening gehouden worden.

## **1.2 OPZET RAPPORTAGE**

De opzet van de rapportage is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt een beschrijving gegeven van de groep Haagse 65-plussers. Het gaat hierbij om vragen als; hoe groot is de groep 65-plus, hoe kenmerkt deze groep zich en waar wonen zij in Den Haag? In de daaropvolgende hoofdstukken komen de verschillende thema's van 'Seniorvriendelijk Den Haag' aan de orde: huisvesting (hoofdstuk 3), publieke ruimte (hoofdstuk 4), mobiliteit (hoofdstuk 5), burgerparticipatie (hoofdstuk 6), respect en sociale integratie (hoofdstuk 7), sociale participatie (hoofdstuk 8), communicatie en informatie (hoofdstuk 9) en gemeenschap en gezondheidszorg (hoofdstuk 10).

## 2 Demografische kenmerken

In dit hoofdstuk geven we een beschrijving van de groep ouderen in Den Haag. Het gaat daarbij om alle Hagenaars van 65 jaar en ouder. De gegevens in dit hoofdstuk zijn afkomstig uit de bestanden van de Basisregistratie Personen (BRP<sup>2</sup>) en uit de bevolkingsprognose opgesteld door de Dienst Stedelijke Ontwikkeling. In bijlage 1 vindt u hier meer informatie over. In bijlage 3 is informatie over de groep 55-plus opgenomen.

### 2.1 AANTAL OUDEREN IN DEN HAAG

Op 1 januari 2016 telde Den Haag 73.310 inwoners van 65 jaar en ouder (zie tabel 2.1). Het aantal 65-plussers is ten opzichte van 2011 met ruim 9.000 toegenomen, dat is een stijging van 14%. Het aandeel dat zij innemen in de totale populatie van Den Haag is in dezelfde periode licht gestegen. Maar er is op dit moment geen sprake van verregaande vergrijzing in Den Haag; in 2016 is het aandeel ouderen in Den Haag 14,1%.

De grijze druk, dat wil zeggen het aantal 65-plussers als aandeel van het aantal 15-64-jarigen, is ten opzichte van 2011 in Den Haag iets toegenomen, van 18,6% in 2011 naar 20,6% in 2016.

De komende jaren zal het aantal 65-plussers verder toenemen. Dat geldt ook voor het aandeel dat zij innemen in de totale Haagse populatie. De vergrijzing in Den Haag zal dus toenemen. De verwachting is dat er in 2021 ruim 80.000 Hagenaars van 65 jaar en ouder zijn en dat zij 15% van de gehele Haagse bevolking uitmaken.

Tabel 2.1 Aantal ouderen (65 jaar en ouder) in Den Haag en aandeel van de totale bevolking

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
Totale bevolking	496.296	506.366	509.682	520.697	524.562	531.010	538.894
Aantal ouderen 65+	64.105	68.422	70.213	73.310	74.495	77.220	80.337
<i>Vergrijzing</i>							
% ouderen 65+ van totale bevolking	12,9%	13,5%	13,8%	14,1%	14,2%	14,5%	14,9%
<i>Grijze druk</i>							
% ouderen 65+ van 15-64-jarigen	18,6%	19,6%	20,1%	20,6%	20,8%	21,4%	22,0%

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

De groei dan wel afname van het aantal ouderen heeft voor een deel te maken met de opbouw van de bevolking. Daarnaast wordt dit deels bepaald door migratie van en naar Den Haag. Ook sterfte onder ouderen speelt een rol. Ieder jaar sterven er in Den Haag ruim 4.000 personen waarvan ongeveer 80% in de leeftijdscategorie 65 jaar en ouder. In 2015 ging het om 3.512 ouderen<sup>3</sup>. Van alle ouderen die in 2015 zijn overleden was 20% in de leeftijd van 65-74 jaar, 31% in de leeftijd van 75-84 jaar en 48% was 85 jaar en ouder.

### 2.2 KENMERKEN VAN DE HAAGSE OUDEREN

Hoe kunnen we de Haagse ouderen typeren? We kijken naar een aantal kenmerken, te weten:

- leeftijd,
- sekse,
- etniciteit,
- burgerlijke staat,
- samenstelling huishouden,
- woonvorm.

<sup>2</sup> Voorheen de Gemeentelijke Basis Administratie (GBA).

<sup>3</sup> Bron: Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling 2015 – Den Haag in Cijfers 2015. Gegevens over 2016 zijn (nog) niet voorhanden

## 2.2.1 Leeftijd

De verhouding tussen de groep 65-74-jarigen en de groep 75-plussers was in 2011 ongeveer gelijk. Vanaf 2013 is de groep 65-74 jaar duidelijk groter dan de groep 75-plus (zie tabel 2.2a). In 2016 is 57% van de ouderen 65-74 jaar. Dit is 8% van de totale Haagse bevolking (zie tabel 2.2b). 43% van de Haagse ouderen is 75 jaar of ouder. Dit is 6% van alle inwoners van Den Haag.

Opvallend is de flinke stijging van het aantal 65-74-jarigen vanaf 2011. Terwijl het aantal 75-plussers zich lijkt te stabiliseren rond de 31.000. Hetzelfde geldt voor het aandeel van beide groepen op de totale bevolking. De groei van het totale aantal Haagse ouderen is bijna volledig toe te rekenen aan de groep 65-74-jarigen.

Als we aan de hand van prognoses naar de toekomst kijken zien we dat in de nabije jaren de groep 65-74-jarigen sterker zal blijven toenemen dan de groep 75-plussers. De totale groep 65-plus zal dan ook de komende jaren licht 'verjongen'. Kijken we naar de prognoses op langere termijn (tabel 2.2c) dan zien we dat de groep ouderen zowel in aantal als in aandeel van de totale bevolking sterk zal toenemen.

Tabel 2.2a Verdeling van de groep ouderen naar leeftijd (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
65 – 74 jaar	32.646	37.440	39.105	41.592	42.640	44.884	46.980
75 jaar en ouder	31.459	30.982	31.108	31.718	31.855	32.336	33.357
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>64.105</b>	<b>68.422</b>	<b>70.213</b>	<b>73.310</b>	<b>74.495</b>	<b>77.220</b>	<b>80.337</b>
<i>Percentage</i>							
65 – 74 jaar	50,9%	54,7%	55,7%	56,7%	57,2%	58,1%	58,5%
75 jaar en ouder	49,1%	45,3%	44,3%	43,3%	42,8%	41,9%	41,5%
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Tabel 2.2b Aandeel ouderen van de totale bevolking naar leeftijd

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Totale bevolking (=100%)	496.296	506.366	509.682	520.697	524.562	531.010	538.894
<i>Percentage</i>							
65 – 74 jaar	6,6%	7,4%	7,7%	8,0%	8,1%	8,5%	8,7%
75 jaar en ouder	6,3%	6,1%	6,1%	6,1%	6,1%	6,1%	6,2%
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>12,9%</b>	<b>13,5%</b>	<b>13,8%</b>	<b>14,1%</b>	<b>14,2%</b>	<b>14,5%</b>	<b>14,9%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Tabel 2.2c Aantal en aandeel ouderen op basis langetermijnprognoses

	huidig	prognose			
	2016	2025	2030	2035	2040
<i>Aantal</i>					
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>64.105</b>	<b>88.127</b>	<b>98.689</b>	<b>108.955</b>	<b>118.370</b>
Totale bevolking (=100%)	520.697	561.183	577.366	594.367	612.486
<i>Percentage</i>					
65 – 74 jaar	8,0%	8,7%	9,3%	9,7%	9,9%
75 jaar en ouder	6,1%	7,0%	7,8%	8,6%	9,4%
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>14,1%</b>	<b>15,7%</b>	<b>17,1%</b>	<b>18,3%</b>	<b>19,3%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Langetermijnprognose 2016

## 2.2.2 Sekse

Er zijn in Den Haag meer vrouwen dan mannen van 65 jaar en ouder. Van alle 65-plussers is, in 2016, 56% vrouw en 44% man (zie tabel 2.3a). Vooral in de hogere leeftijdsgroepen zien we meer vrouwen dan mannen (zie figuur 2.3b). Dit is niet vreemd aangezien de levensverwachting van vrouwen hoger is dan voor mannen. Wel is de levensverwachting van mannen de afgelopen jaren sterker gestegen dan die van vrouwen (zie kader 1 onderaan deze pagina).

Ook in voorgaande jaren was de groep vrouwen groter dan de groep mannen. Het aandeel dat vrouwen innemen in de gehele groep ouderen is de afgelopen jaren echter gedaald. Het aantal mannen stijgt de afgelopen jaren sneller dan het aantal vrouwen. Vooral het aantal vrouwen in de leeftijd van 75-89 jaar is de afgelopen jaren afgenomen. Bij mannen zien we vooral een toename van het aantal in de leeftijd van 65-74 jaar.

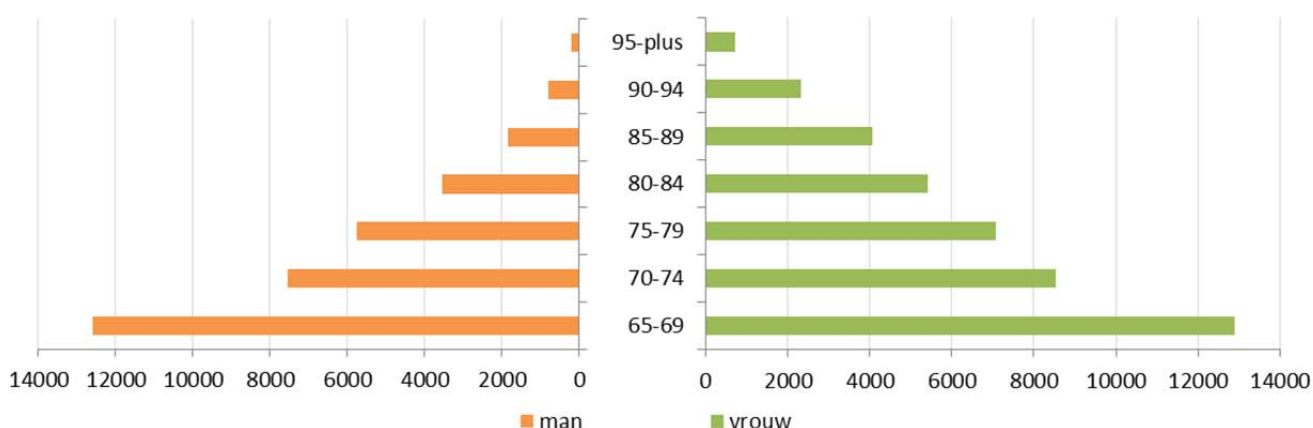
De komende jaren zal het aantal ouderen in de leeftijd van 65 jaar en ouder blijven toenemen. De verwachting is dat ten opzichte van 2016 het aantal mannen zal stijgen met 12% en het aantal vrouwen met 7%. Hierdoor zal het aandeel vrouwen in de totale groep 65-plussers verder gaan dalen tot 54,9% in 2021.

Tabel 2.3a Verdeling van de groep ouderen naar sekse (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Mannen	26.367	29.007	30.147	32.253	32.969	34.530	36.214
Vrouwen	37.738	39.415	40.066	41.057	41.526	42.690	44.123
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>64.105</b>	<b>68.422</b>	<b>70.213</b>	<b>73.310</b>	<b>74.495</b>	<b>77.220</b>	<b>80.337</b>
<i>Percentage</i>							
Mannen	41,1%	42,4%	42,9%	44,0%	44,3%	44,7%	45,1%
Vrouwen	58,9%	57,6%	57,1%	56,0%	55,7%	55,3%	54,9%
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100,0%</b>	<b>100,0%</b>	<b>100,0%</b>	<b>100,0%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Figuur 2.3b Verdeling van de groep ouderen naar sekse en leeftijd (absoluut) in 2016



Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2016

### Kader 1: Levensverwachting

Het verschil in levensverwachting in Nederland tussen mannen en vrouwen is de afgelopen jaren sterk afgenomen. In 2012 was de levensverwachting *bij geboorte* voor vrouwen 82,8 jaar, tegen 79,1 jaar voor mannen. Het verschil bedroeg nog maar 3,7 jaar. De levensverwachting bij geboorte is in de periode 1950-2012 voor mannen toegenomen van 70,3 tot 79,1 jaar en voor vrouwen van 72,6 naar 82,8 jaar. Vooral in de periode 2002-2011 steeg de levensverwachting voor zowel mannen als vrouwen sterk; voor mannen met 3,4 jaar en voor vrouwen met 2,1 jaar. De resterende levensverwachting *op 65-jarige leeftijd* is voor vrouwen 3 jaar groter dan voor mannen (21,2 jaar versus 18,3 jaar).

Bron: Nationaal Kompas Volksgezondheid (augustus 2016)

## 2.2.3 Etniciteit

Van alle ouderen in Den Haag in 2016 heeft 29% een migratieachtergrond, oftewel is allochtoon<sup>4</sup>. Het gaat om bijna 21.000 ouderen (zie tabel 2.4a). Migrantenouderen zijn gemiddeld jonger dan ouderen met een Nederlandse afkomst (zie figuur 2.4b). Er geldt; hoe hoger de leeftijd, hoe kleiner het aandeel migrantenouderen. Van alle ouderen met een migratieachtergrond is 38% in de leeftijd van 75 jaar of ouder. Ter vergelijking; van alle ouderen van Nederlandse komaf is 46% 75 jaar of ouder.

Ten opzichte van 2011 is het totaal aantal ouderen toegenomen van 64.105 naar 73.310. Dit is een stijging van 14%. Het aantal ouderen van Nederlandse komaf steeg met 9% terwijl het aantal ouderen met een migratieachtergrond met 29% toenam.

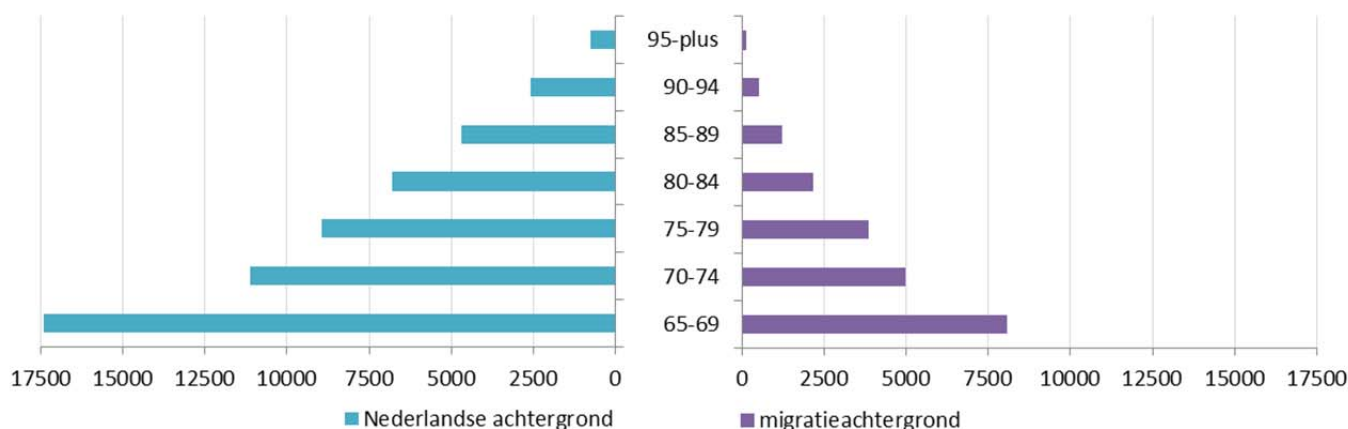
De komende jaren zal de groep migrantenouderen sterker groeien dan het aantal ouderen van Nederlandse komaf. Hierdoor zal ook het aandeel migrantenouderen onder de 65-plussers de komende jaren verder gaan toenemen, tot bijna 33% in 2021 (4,1 procentpunt hoger dan in 2016).

Tabel 2.4a Verdeling van de groep ouderen naar etniciteit (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Nederlandse achtergrond	47.818	50.316	51.112	52.334	52.534	53.144	54.041
Migratieachtergrond	16.287	18.106	19.101	20.976	21.961	24.075	26.296
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>64.105</b>	<b>68.422</b>	<b>70.213</b>	<b>73.310</b>	<b>74.495</b>	<b>77.220</b>	<b>80.337</b>
<i>Percentage</i>							
Nederlandse achtergrond	74,6%	73,5%	71,6%	71,4%	70,5%	68,8%	67,3%
Migratieachtergrond	25,4%	26,5%	28,4%	28,6%	29,5%	31,2%	32,7%
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Figuur 2.4b Verdeling van de groep ouderen naar etniciteit en leeftijd (absoluut) in 2016



Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2016

<sup>4</sup> Op basis van de definitie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Volgens deze definitie is een persoon allochtoon wanneer één van beide ouders in het buitenland geboren is. Alleen op basis van deze definitie zijn er prognosecijfers beschikbaar. In de tekst en tabellen / figuren spreken we van ouderen met een migratieachtergrond of migrantenouderen.

## 2.2.4 Etniciteit naar herkomst

Binnen de groep migrantenouderen is de groep 'overige westers' het grootst (zie tabel 2.5a). Ruim een kwart (26%) van alle ouderen met een migratieachtergrond behoort tot deze groep. De drie grootste herkomstlanden binnen de groep 'overige westers' zijn: Duitsland (2.787 ouderen), België (478 ouderen) en Groot-Brittannië (414 ouderen).

Van de afzonderlijke herkomstgroepen die in tabel 2.5a zijn gepresenteerd, is de groep ouderen van Indonesische afkomst het grootst: 23% van alle migrantenouderen heeft een Indonesische achtergrond. Dit is bijna 7% van alle Haagse ouderen. De verwachting is dat het aantal ouderen van Indonesische afkomst de komende jaren nog licht zal stijgen. Maar hun aandeel in de gehele groep migrantenouderen zal verder afnemen; over de periode van 2016 tot en met 2021 met 3,8 procentpunt (zie tabel 2.5b).

Na de groep ouderen met een Indonesische herkomst is de groep Surinaamse ouderen het grootst. Deze groep is de afgelopen vijf jaar gegroeid, zowel qua aantal als qua aandeel binnen de groep migrantenouderen. Deze stijging zal de komende jaren worden voortgezet. Van de totale groep 65-plussers zullen in 2021 ongeveer 6.500 ouderen van Surinaamse herkomst zijn; bijna een kwart van de totale groep migrantenouderen. Deze groei leidt ertoe dat ook hun aandeel in de totale populatie Haagse ouderen zal gaan toenemen; in 2021 zal 9% van alle 65-plussers van Surinaamse herkomst zijn.

Met uitzondering van de groep ouderen uit Oost-Europa, zijn feitelijk alle herkomstgroeperingen, die in de tabel zijn opgenomen, de afgelopen jaren in aantal toegenomen. Ook in de komende jaren zullen alle groepen in omvang toenemen, zo wordt verwacht.

Tabel 2.5a Verdeling van de groep migrantenouderen naar herkomstgroep (absoluut)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Turks	1.039	1.181	1.264	1.482	1.564	1.759	2.025
Marokkaans	1.084	1.246	1.358	1.540	1.624	1.835	2.020
Surinaams	3.127	3.649	3.901	4.418	4.833	5.665	6.470
Antilliaans	467	528	559	659	745	900	1.074
Indonesisch	4.228	4.488	4.650	4.892	4.975	5.055	5.121
Oost-Europees	411	499	520	451	615	725	842
Overig niet-westers	1.238	1.519	1.680	2.070	2.227	2.670	3.193
Overig westers	4.693	4.996	5.169	5.464	5.378	5.466	5.551
<b>Totaal migrantenouderen 65+</b>	<b>16.287</b>	<b>18.106</b>	<b>19.101</b>	<b>20.976</b>	<b>21.961</b>	<b>24.075</b>	<b>26.296</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Tabel 2.5b Verdeling van de groep migrantenouderen naar herkomstgroep (procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Percentage</i>							
Turks	6,4%	6,5%	6,6%	7,1%	7,1%	7,3%	7,7%
Marokkaans	6,7%	6,9%	7,1%	7,3%	7,4%	7,6%	7,7%
Surinaams	19,2%	20,2%	20,4%	21,1%	22,0%	23,5%	24,6%
Antilliaans	2,9%	2,9%	2,9%	3,1%	3,4%	3,7%	4,1%
Indonesisch	26,0%	24,8%	24,3%	23,3%	22,7%	21,0%	19,5%
Oost-Europees	2,5%	2,8%	2,7%	2,2%	2,8%	3,0%	3,2%
Overig niet-westers	7,6%	8,4%	8,8%	9,9%	10,1%	11,1%	12,1%
Overig westers	28,8%	27,6%	27,1%	26,0%	24,5%	22,7%	21,1%
<b>Totaal migrantenouderen 65+</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

## 2.2.5 Burgerlijke staat

Bijna de helft van de ouderen (48%) is getrouwd dan wel geregistreerd als partner (zie tabel 2.6). Bijna een kwart (23%) is weduwe/weduwenaar of achtergebleven partner.

Al met al zijn er geen grote verschuivingen in de burgerlijke staat van de Haagse ouderen waar te nemen in de afgelopen jaren. Het aandeel 'verweduwd / achtergebleven partner' neemt af, ook in aantal. Het aantal en aandeel gescheiden ouderen is in de afgelopen periode iets toegenomen.

Tabel 2.6 Verdeling van de groep ouderen naar burgerlijke staat (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens			
	2011	2013	2014	2016
<i>Aantal</i>				
gehuwd / geregistreerd partner	29.241	31.897	33.107	34.961
gescheiden	9.887	11.311	12.016	13.192
verweduwd / achtergebleven partner	18.408	18.060	17.687	17.174
anders	6.569	7.154	7.403	7.983
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>64.105</b>	<b>68.422</b>	<b>70.213</b>	<b>73.310</b>
<i>Percentage</i>				
gehuwd / geregistreerd partner	45,6%	46,6%	47,2%	47,7%
gescheiden	15,4%	16,5%	17,1%	18,0%
verweduwd / achtergebleven partner	28,7%	26,4%	25,2%	23,4%
anders	10,2%	10,5%	10,5%	10,9%
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016

## 2.2.6 Samenstelling huishoudens

Eén op de vijf (20%) huishoudens in Den Haag heeft een 65-plusser aan het hoofd. Dit zijn bijna 54.000 huishoudens (zie tabel 2.7). Bijna 60% daarvan is een eenpersoonshuishouden. De afgelopen jaren is dit aandeel iets teruggelopen, terwijl het absolute aantal eenpersoonshuishoudens licht is gestegen.

Tabel 2.7 Samenstelling huishoudens waarvan het hoofd 65-plus is (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Eenpersoonshuishouden	29.158	30.539	31.011	32.120	32.658	33.904	35.371
Samenwonend zonder kinderen	15.474	16.804	17.372	18.274	18.461	18.928	19.417
Samenwonend met kinderen	1.396	1.592	1.701	1.975	2.007	2.210	2.394
Eenoudergezin	1.352	1.360	1.397	1.491	1.554	1.702	1.893
<b>Totaal aantal huishoudens</b>	<b>47.380</b>	<b>50.295</b>	<b>51.481</b>	<b>53.860</b>	<b>54.680</b>	<b>56.744</b>	<b>59.075</b>
<i>Percentage</i>							
Eenpersoonshuishouden	61,5%	60,7%	60,2%	59,6%	59,7%	59,7%	59,9%
Samenwonend zonder kinderen	32,7%	33,4%	33,7%	33,9%	33,8%	33,4%	32,9%
Samenwonend met kinderen	2,9%	3,2%	3,3%	3,7%	3,7%	3,9%	4,1%
Eenoudergezin	2,9%	2,7%	2,7%	2,8%	2,8%	3,0%	3,2%
<b>Totaal aantal huishoudens</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016



De komende jaren zal het aantal huishoudens met een 65-plusser aan het hoofd verder gaan groeien en zullen alle typen huishoudens in aantal gaan toenemen. Het aantal eenpersoonshuishoudens zal het sterkst gaan stijgen (met ruim 3.200 tot en met 2021). Vooral onder 65-74-jarigen zal het aantal eenpersoonshuishoudens gaan toenemen. Het aandeel eenpersoonshuishoudens zal echter ongeveer gelijk blijven.

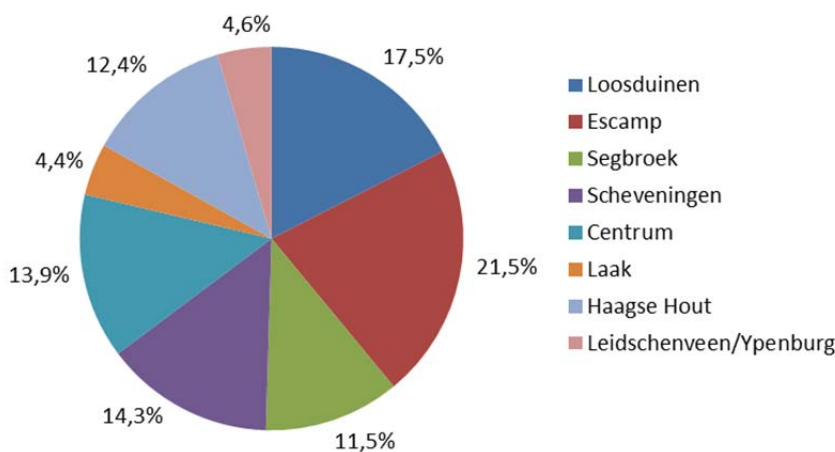
## 2.3 WAAR WONEN HAAGSE OUDEREN?

Er zijn twee manieren om aan te geven waar Haagse ouderen wonen. Er kan gekeken worden naar de spreiding van alle ouderen over de stad en er kan gekeken worden naar het aandeel ouderen van de bevolking per stadsdeel.

### 2.3.1 Spreiding over de stad

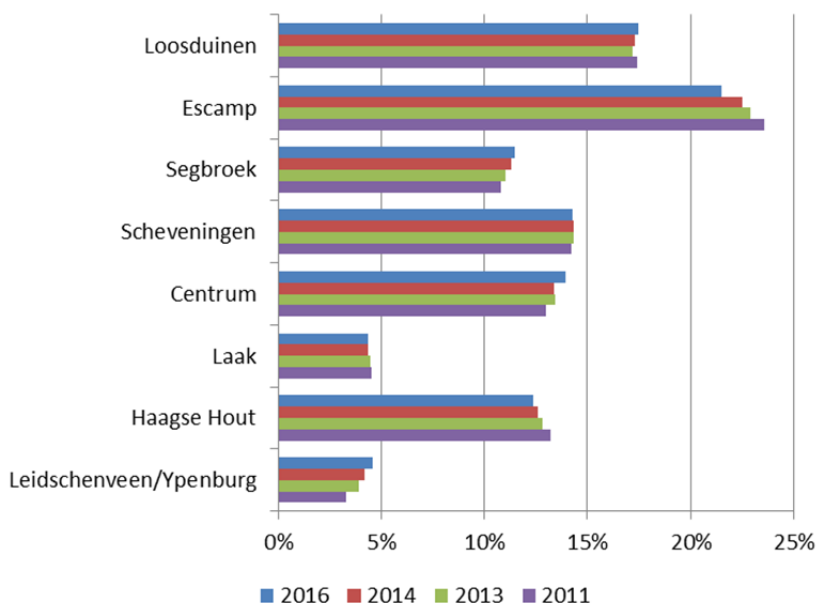
Als we de spreiding van Haagse 65-plussers over de stad bekijken, zien we dat in Escamp de meeste ouderen wonen; 21,5% van alle ouderen woont in Escamp (zie figuur 2.8a). In Loosduinen woont ook een aanzienlijke groep ouderen; 17,5%. In Leidschenveen-Ypenburg (4,6%) en Laak (4,4%) wonen de minste ouderen.

Figuur 2.8a Spreiding van Haagse ouderen over de stad, 2016



Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2016

Figuur 2.8b Spreiding van Haagse ouderen over de stad, door de jaren heen



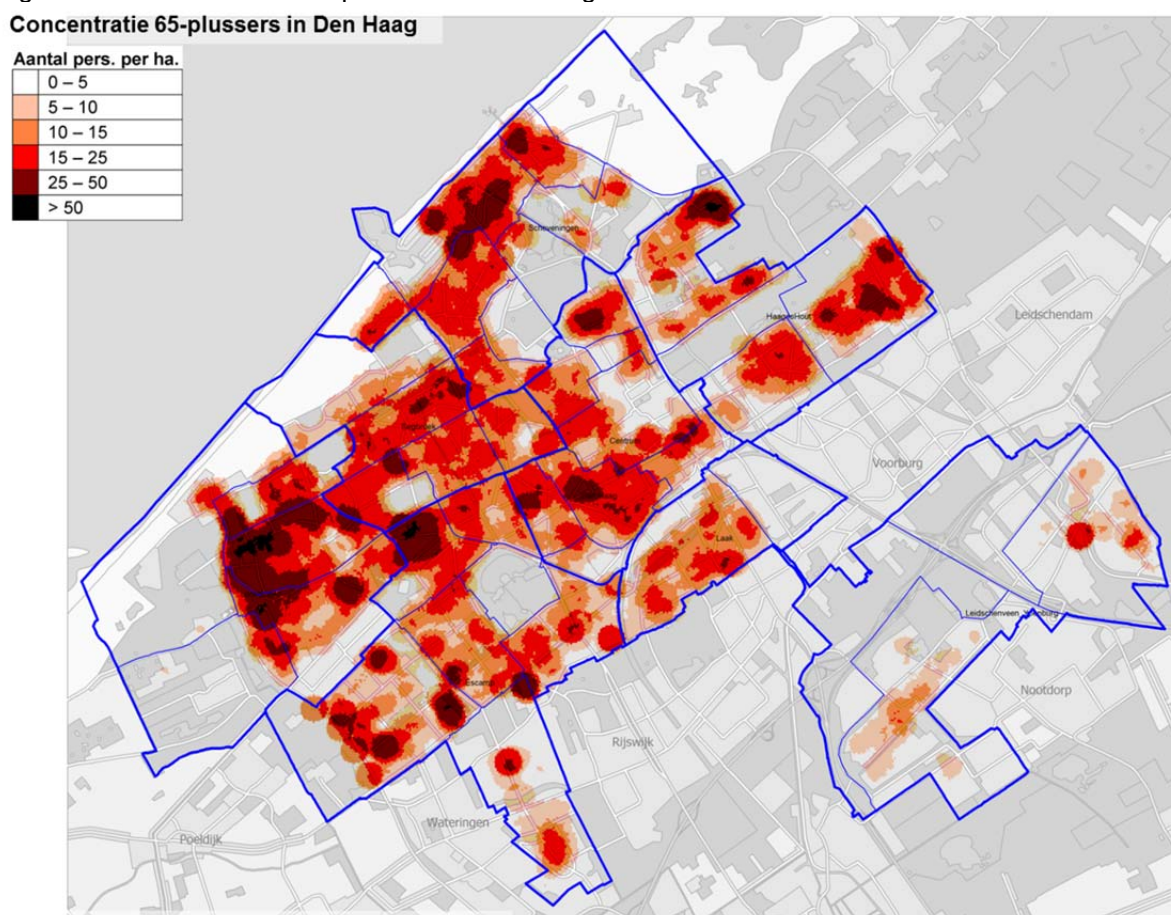
Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016

Het beeld voor 2016 is vergelijkbaar met voorgaande jaren (zie figuur 2.8b). Wel zien we dat het aandeel ouderen in Leidschenveen-Ypenburg en Centrum ieder jaar iets toeneemt. Het aandeel ouderen dat in Escamp en Haagse Hout woont, neemt af.

Het aantal ouderen in een stadsdeel of wijk zegt in feite nog niets over de ruimtelijke concentratie van ouderen in deze stadsdelen en wijken. Hiervoor moeten we ook kijken naar de grootte van het gebied waar zij wonen; een x-aantal ouderen in een kleiner gebied levert een grotere concentratie op dan hetzelfde aantal ouderen in een groter gebied.

In figuur 2.8c zijn een aantal duidelijke concentraties te zien. Een deel van deze concentraties zien we op plekken waar verpleeg- en verzorgingshuizen of andere vormen van ouderenwoningen zijn.

Figuur 2.8c Concentratie 65-plussers in Den Haag in 2016



Bron: Gemeente Den Haag, BAG en BRP, 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

### 2.3.2 Spreiding per stadsdeel

Bekijken we het aandeel dat ouderen innemen in de populatie van het betreffende stadsdeel, dan zien we dat Loosduinen het meest vergrijsd is (zie tabel 2.9). Bijna 28% van de inwoners van Loosduinen is 65 jaar of ouder. Ook in Haagse Hout zien we een hoog aandeel ouderen; van alle inwoners in dit stadsdeel is 20% 65-plus. Loosduinen en Haagse Hout zijn niet alleen het meest vergrijsd; in deze stadsdelen is de ouderenbevolking relatief gezien ook het oudst. Dit laatste geldt ook voor Escamp. In Haagse Hout is 50% van de ouderen 75 jaar of ouder. In Loosduinen is dit aandeel 49% en Escamp is dit 47%.

Leidschenveen-Ypenburg is van alle stadsdelen het minst vergrijsd; 7% van alle inwoners is 65 jaar of ouder. Wel zien we dat dit aandeel de afgelopen vijf jaar met 2,3 procentpunt is toegenomen. Dit komt (mede) door een stijging van het absolute aantal ouderen. De ouderenbevolking in dit stadsdeel is relatief gezien jonger dan in de andere stadsdelen; 69% van de ouderen is in de leeftijd van 65-74 jaar. Ook in Centrum is de groep 65-plus relatief jong; ruim 67% is in de leeftijd van 65-74 jaar.

Al met al, zien we geen grote veranderingen ten opzichte van voorgaande jaren.

Tabel 2.9 Aandeel ouderen (65-plus) van het totaal aantal inwoners per stadsdeel, 2011 – 2016

	2011		2013		2014		2016	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Loosduinen	11.170	24,6%	11.761	25,9%	12.137	26,5%	12.826	27,7%
Escamp	15.107	13,0%	15.660	13,2%	15.815	13,3%	15.775	13,0%
Segbroek	6.941	11,8%	7.526	12,5%	7.943	13,1%	8.407	13,8%
Scheveningen	9.115	17,4%	9.806	18,4%	10.049	18,6%	10.471	18,9%
Centrum	8.344	8,6%	9.176	9,2%	9.405	9,5%	10.220	10,0%
Laak	2.871	7,4%	3.058	7,6%	3.079	7,7%	3.207	7,7%
Haagse Hout	8.461	20,3%	8.758	20,7%	8.849	20,3%	9.064	20,3%
Leidschenveen/Ypenburg	2.096	4,6%	2.677	5,7%	2.936	6,1%	3.340	6,9%
<b>Den Haag totaal</b>	<b>64.105</b>	<b>12,9%</b>	<b>68.422</b>	<b>13,5%</b>	<b>70.213</b>	<b>13,8%</b>	<b>73.310</b>	<b>14,1%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016

### 2.4 KWETSBARE OUDEREN

Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) heeft in 2011 berekend dat 27% van alle 65-plussers kwetsbaar is<sup>5</sup>. Als we ervan uitgaan dat dit percentage niet gewijzigd is en het toepassen op inwoners van Den Haag, dan zou dit betekenen dat er in Den Haag (in 2016) rond de 19.800 kwetsbare 65-plussers wonen.

Het SCP heeft ook een raming gemaakt van de ontwikkeling van het aandeel kwetsbaren tot 2030. Zij gaan ervan uit dat in 2030 25% van alle 65-plussers kwetsbaar is. Voor Den Haag zijn er helaas geen prognosecijfers bekend voor 2030. Het is dan ook niet mogelijk om een schatting te maken van het aantal Haagse kwetsbare 65-plussers in 2030. Om toch een indruk te geven, kunnen we, gebruikmakend van de percentages in 2011 en 2030, wel een ruwe schatting maken van het aantal kwetsbare 65-plussers in 2021. Op basis van de prognoses zullen er in 2021 ruim 80.000 Hagenaars van 65 jaar en ouder zijn. Als we ervan uitgaan dat 25% à 27% van hen kwetsbaar zal zijn, komt dit neer op 20.100 à 21.700 kwetsbare 65-plussers.

<sup>5</sup> Bron: Sociaal en Cultureel Planbureau (2011), *Kwetsbare ouderen*.



## 3 Huisvesting

In het vorige hoofdstuk hebben we gezien waar 65-plussers in Den Haag wonen. In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende aspecten rond de woonsituatie van Haagse ouderen. Hoeveel Haagse ouderen wonen niet-zelfstandig en hoeveel wel? Welk type woningen hebben de zelfstandig wonende ouderen? Zijn zij tevreden met hun woning? Willen zij verhuizen? Hebben ouderen aanpassingen in hun woning om zo langer thuis te kunnen blijven wonen?

De gegevens die we in dit hoofdstuk presenteren, komen uit de Basisregistratie Personen (BRP), het Woononderzoek Nederland (WoOn) en de Veiligheidsmonitor. Dit is in de tekst en/of met een voetnoot aangegeven. In bijlage 1 vindt u hier meer informatie over.

De gegevens uit de BRP hebben betrekking op alle Haagse ouderen. De uitkomsten uit het WoOn en de Veiligheidsmonitor hebben betrekking op ouderen die zelfstandig wonen<sup>6</sup>.

### 3.1 ZELFSTANDIG VERSUS NIET-ZELFSTANDIG

In 2016 wonen bijna 4.000 ouderen niet-zelfstandig, oftewel intramuraal (zie tabel 3.1). Dit is een klein aandeel van alle 65-plussers, namelijk 5,4%. In 2014 woonden er ongeveer 200 ouderen meer in intramurale instellingen en was ook het aandeel dat intramuraal woont iets hoger.

De meerderheid van de 65-plussers die niet-zelfstandig wonen is 75-plus (84%). Van alle 75-plussers in Den Haag woont 11% intramuraal. Onder ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar is dit aandeel 'slechts' 1,5%.

Tabel 3.1 Verdeling van de groep ouderen naar woonvorm (absoluut en procentueel)<sup>7</sup>

	werkelijke gegevens			
	2011	2013	2014	2016
<i>Aantal</i>				
Zelfstandig	60.094	64.244	66.034	69.338
Intramuraal	4.011	4.178	4.179	3.972
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>64.105</b>	<b>68.422</b>	<b>70.213</b>	<b>73.310</b>
<i>Percentage</i>				
Zelfstandig	93,7%	93,9%	94,0%	94,6%
Intramuraal	6,3%	6,1%	6,0%	5,4%
<b>Totaal ouderen 65+</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling 2011-2016

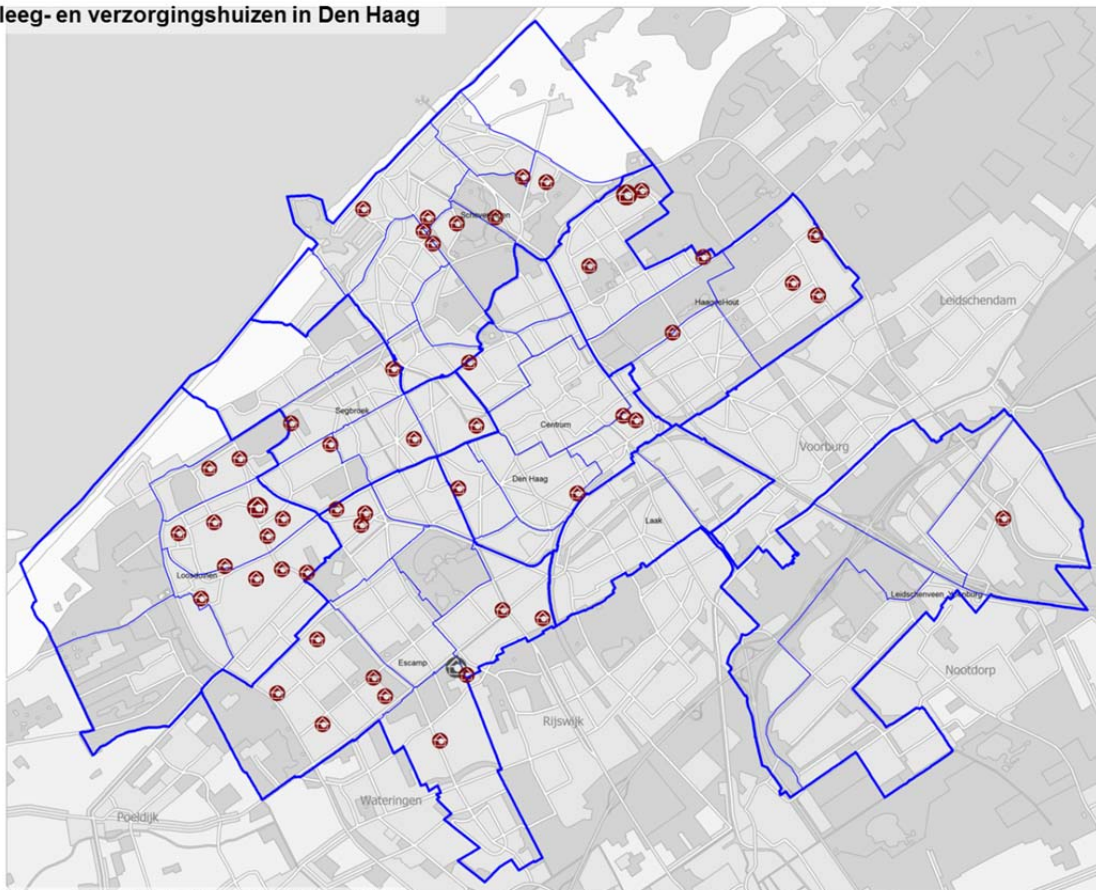
De stadsdelen met het hoogste aantal niet-zelfstandig wonende ouderen, zijn Loosduinen en Escamp. In beide stadsdelen wonen rond de 1.000 ouderen intramuraal. Daarna volgen de stadsdelen Haagse Hout en Scheveningen, waar ongeveer 600 ouderen intramuraal wonen. In figuur 3.2 op de volgende pagina zijn de locaties van de verpleeg- en verzorgingshuizen in Den Haag weergegeven.

<sup>6</sup> De uitkomsten van het WoOn die we in dit hoofdstuk presenteren, hebben betrekking op personen en niet op huishoudens, zoals meestal geldt voor uitkomsten van het WoOn.

<sup>7</sup> Informatie over de groep 55-plus is in bijlage 3 opgenomen.

Figuur 3.2 Locaties verpleeg- en verzorgingshuizen in Den Haag (2016)

**Verpleeg- en verzorgingshuizen in Den Haag**



Bron: Productgroep Participatie, april 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

Over ouderen die niet-zelfstandig wonen, weten we alleen dat ze intramuraal wonen. Over 65-plussers die zelfstandig wonen hebben we meer informatie. Onder andere in welk type woningen zij wonen, of zij tevreden zijn over de woning en of zij plannen hebben om te verhuizen.

### 3.2 TYPERING WOONSITUATIE<sup>8</sup>

Uit het Woononderzoek Nederland 2015 blijkt dat het merendeel (73%) van de zelfstandig wonende Haagse 65-plussers in een meergezinswoning woont (zie figuur 3.3 op de volgende pagina). Zij wonen in een appartement/ etagewoning (27%), een flat (26%), een benedenwoning (14%), een bovenwoning (6%) of een maisonnette (1%). Ruim een kwart van de ouderen (27%) woont in een eengezinswoning, zoals een rijtjeshuis (15%), een hoekwoning (5%) of een half- / vrijstaande woning (4%). Ouderen kijken wat dit betreft niet veel af van het Haagse gemiddelde. Binnen de groep ouderen zien we dat 75-plussers duidelijk vaker (84%) in een meergezinswoning wonen dan 65-74-jarigen (66%).

Als we naar het eigenaarschap van de woning kijken, zien we dat 43% van de Haagse 65-plussers in een koopwoning woont (zie figuur 3.3). Ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar wonen duidelijk vaker (50%) in een koopwoning dan 75-plussers (33%). 42% van de ouderen woont in een sociale huurwoning. Dit aandeel is duidelijk hoger dan gemiddeld; van alle Hagenaren woont 27% in een sociale huurwoning.

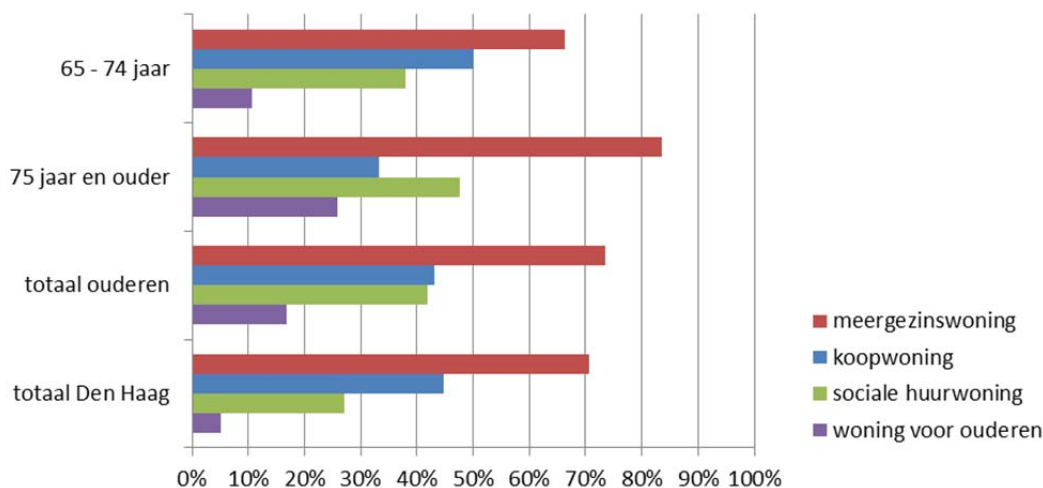
Van de Haagse ouderen woont 17% in een woning die speciaal bestemd is voor ouderen (zie figuur 3.3). Vaak gaat het hierbij om een ouderenwoning, bejaardenwoning of seniorenwoning. 75-plussers wonen duidelijk vaker in een woning speciaal voor ouderen dan onder 65-74-jarigen (respectievelijk 26% en 11%).

<sup>8</sup> Bron: Woononderzoek Nederland



Meer dan de helft van de Haagse ouderen woont in een drie- (38%) of vierkamerwoning (26%). Het gemiddelde aantal kamers is 4,0. Wat dit betreft wijken Haagse ouderen niet veel af van het Haagse gemiddelde. Binnen de groep ouderen zijn het de 65-74-jarigen die iets ruimer wonen dan de 75-plussers. Zij hebben respectievelijk gemiddeld 4,2 en 3,8 kamers per woning.

Figuur 3.3 Typering woonsituatie aan de hand van een aantal indicatoren (2015)



Bron: Gemeente Den Haag, WoOn 2015

Vergeleken met 2012 lijkt het erop dat Haagse ouderen in 2015 vaker in een koopwoning wonen en minder vaak in een sociale huurwoning (zie tabel 3.4). Daarnaast lijken zij minder vaak in een woning speciaal voor ouderen te wonen. De verschillen ten opzichte van 2012 zijn echter niet heel groot.

Tabel 3.4 Typering woonsituatie aan de hand van een aantal indicatoren, 2012 – 2015<sup>9</sup>

	2012 <sup>10</sup>	2015
% meergezinswoning	74,5%	73,4%
% koopwoning	39,0%	43,1%
% sociale huurwoning	45,7%	41,9%
% woning bestemd voor ouderen	20,2%	16,9%

Bron: Gemeente Den Haag, WoOn 2012 en 2015

### 3.3 WAARDERING VAN DE WONING<sup>11</sup>

Belangrijk aspect bij het thema huisvesting is de waardering van de woning. De meerderheid van de Haagse 65-plussers is tevreden over hun huidige woning. Zij vinden de indeling geschikt, vinden de woning niet te klein, goed onderhouden en geven aan dat de woning een goede sfeer uitademt (zie figuur 3.5 op de volgende pagina). Gemiddeld geven zij hun woning dan ook het rapportcijfer 7,6.

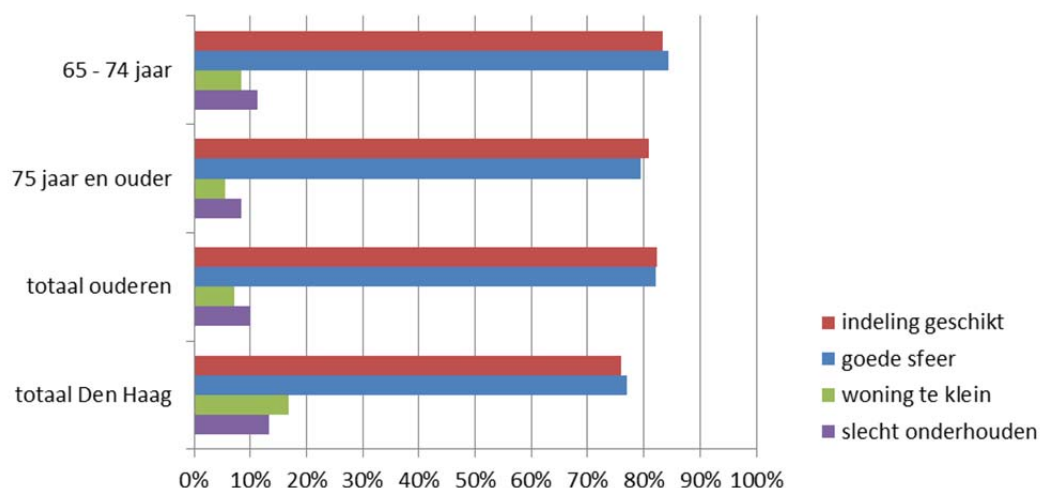
Ouderen zijn in het algemeen vaker tevreden over hun woning dan de gemiddelde Hagenaar. Binnen de groep ouderen zie we weinig verschil tussen de groep 65-74-jarigen en de groep 75-plus.

<sup>9</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

<sup>10</sup> De gegevens die in deze paragraaf gepresenteerd worden, hebben betrekking op personen. De cijfers over 2012 wijken af van de cijfers die in de Ouderenmonitor 2014 zijn gepresenteerd, aangezien deze betrekking hadden op huishoudens.

<sup>11</sup> Bron: Veiligheidsmonitor

Figuur 3.5 Waardering van de woning aan de hand van een aantal indicatoren (in 2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

Qua indeling van de woning en de sfeer van de woning, zijn ouderen iets minder vaak tevreden dan vijf jaar eerder, in 2010 (zie tabel 3.6). Over het onderhoud zijn ouderen in 2015 in het algemeen (iets) vaker tevreden dan in 2010.

Tabel 3.6 Waardering van de woning aan de hand van een aantal indicatoren, 2010 – 2015<sup>12</sup>

	2010	2012	2013	2015
% vindt indeling woning geschikt	93,1%	79,8%	82,9%	82,3%
% vindt dat woning goede sfeer heeft	95,4%	74,5%	83,3%	82,2%
% vindt woning te klein	7,5%	9,5%	6,7%	7,2%
% vindt woning slecht onderhouden	8,6%	10,3%	7,2%	10,0%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

#### Kader 2: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Wat vinden ouderen van hun woning? We hebben het (ook) gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar). Bijna zeven op de tien panelleden vindt hun huidige woning geschikt om oud in te worden.

Voorbeelden die hierbij genoemd worden, zijn o.a. dat de woning gelijkvloers is, dat de slaapkamer beneden is, dat het ruim en/of groot genoeg is, dat de woning een fijne indeling heeft en dat er een lift aanwezig is in het gebouw of dat de woning op de begane grond is. Aspecten die volgens de panelleden een woning minder geschikt maken zijn vooral trappen in huis en/of dat geen lift aanwezig is in het gebouw. Veel aspecten hebben dus te maken met toegankelijkheid als men slechter ter been wordt.

De ideale woning voor ouderen (vanaf 70 jaar) is volgens panelleden: gelijkvloers, met een ruime indeling en een ruime keuken en woonkamer, makkelijk toegankelijk (op de begane grond of met een lift) en heeft een balkon/tuin of terras waar het zonnig is. Verder moet de woning dichtbij voorzieningen/winkels liggen, moet goed bereikbaar zijn met het OV, het liefst liggen in een groene omgeving (bijv. in de buurt van parken) en in een rustige omgeving. Daarnaast moet de woning in een omgeving staan waar men regelmatig mensen kan ontmoeten, waar jong en oud door elkaar wonen en er een mix van verschillende mensen woont.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2014), Rapportage herfstmeting 2014

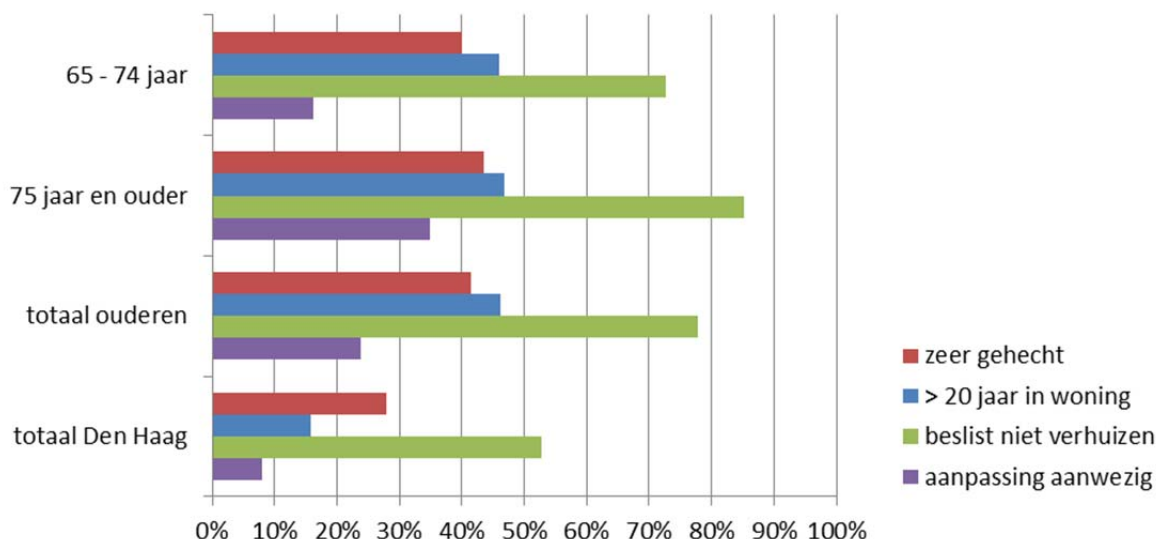
<sup>12</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.



### 3.4 WEL OF NIET VERHUIZEN<sup>13</sup>

In de voorgaande paragraaf hebben we gezien dat Haagse ouderen in het algemeen tevreden zijn over hun woning. Uit het WoOn 2015 blijkt dat Haagse 65-plussers ook erg gehecht zijn aan hun woning; 42% van de ouderen is zeer gehecht aan de woning (zie figuur 3.7). Dit aandeel is duidelijk hoger dan gemiddeld onder alle Haagse inwoners (28%).

Figuur 3.7 Verhuiscgenigheid aan de hand van een aantal indicatoren (2015)



Bron: Gemeente Den Haag, WoOn 2015

65-plussers wonen vaak al een langere tijd in hun woning; bijna de helft van de ouderen (46%) woont langer dan 20 jaar in de huidige woning (zie figuur 3.7). Dit aandeel is duidelijk hoger dan gemiddeld (16%).

Het merendeel van de ouderen (78%) wil beslist niet verhuizen in de komende twee jaar (zie figuur 3.7). Vooral 75-plussers lijken dit niet te willen. De verhuiscgenigheid is daarmee onder ouderen duidelijk lager dan gemiddeld; van alle Haagse inwoners wil 53% beslist niet verhuizen.

De 65-plussers die eventueel wel willen verhuizen, geven als belangrijkste redenen aan dat zij dit zouden doen voor hun gezondheid of de behoefte aan zorg (35%), vanwege de huidige woning (20%), omdat zij dicht bij familie, vrienden of kennissen willen wonen (16%) of vanwege de woonomgeving / buurt waarin zij nu wonen (14%). Ouderen noemen vooral de gezondheid duidelijk vaker dan gemiddeld; van alle inwoners van Den Haag noemt 9% hun gezondheid als reden om te verhuizen.

In vergelijking met 2012 lijkt de verhuiscgenigheid onder ouderen in 2015 te zijn toegenomen. De verschillen ten opzichte van 2012 zijn echter niet heel groot (zie tabel 3.8).

Tabel 3.8 Verhuiscgenigheid aan de hand van een aantal indicatoren, 2012 – 2015<sup>14</sup>

	2012	2015
% zeer gehecht aan woning	47,3%	41,5%
% woont > 20 jaar in woning	49,1%	46,2%
% wil beslist niet verhuizen	85,4%	77,8%
% woningaanpassingen aanwezig	29,0%	23,8%

Bron: Gemeente Den Haag, WoOn 2012 en 2015

<sup>13</sup> Bron: Woononderzoek Nederland

<sup>14</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

**Kader 3: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?**

Hebben de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar) verhuisplannen. We hebben het hen gevraagd. Van de panelleden denkt 12% in de komende 5 jaar te verhuizen. De groep 65-74 jaar heeft relatief vaker verhuisplannen.

De ouderen met verhuisplannen denken hier vooral over omdat ze gelijkvloers of in een woning met lift zouden willen wonen. Daarnaast worden redenen genoemd als: ze willen naar een andere buurt (te druk, onveilig, te veel prikkels), zij willen kleiner wonen, men meer service/zorg nodig heeft, of zij willen een huis met minder onderhoud.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2014), Rapportage herfstmeting 2014

### 3.5 AANPASSINGEN AAN DE WONING

Om langer zelfstandig thuis te kunnen blijven wonen is het mogelijk om de woning aan te passen. Uit het WoOn 2015 blijkt dat van alle ouderen bijna een kwart (24%) momenteel aanpassingen in de woning heeft vanwege een handicap (zie figuur 3.7 op de vorige pagina). Dit is duidelijk vaker het geval dan gemiddeld (8%). In woningen van 75-plussers zijn vaker woningaanpassingen (35%) dan in woningen van 65-74-jarigen (16%). Het gaat veelal om kleine aanpassingen zoals beugels, aangepaste drempels etc. (86%). Vergeleken met 2012 is het aandeel 65-plussers met een woningaanpassing licht gedaald (zie tabel 3.8 op de vorige pagina).

Het is mogelijk om via de gemeente een woonaanpassing krijgen, zoals bijvoorbeeld een traplift. We hebben geen specifieke informatie over de hoeveelheid aanvragen voor woningaanpassingen door 65-plussers. Wel hebben we deze informatie over alle Hagenaars met een beperking. In 2015 heeft de gemeente bijna 3.700 nieuwe woonvoorzieningen toegekend. Het aantal nieuw toegekende woonvoorzieningen is de laatste jaren gedaald (zie tabel 3.9).

Tabel 3.9 Aantal nieuw toegekende woonvoorzieningen (2009 – 2015)

	2009	2011	2013	2015
<b>Woonvoorzieningen</b>				
Aantal nieuw toegekende woonvoorzieningen	5.319	6.111	4.909	3.699

Bron: Gemeente Den Haag, Dienst SZW

**Kader 4: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?**

Hebben ouderen aangepaste woningen en welke aanpassingen zijn wel/niet mogelijk? We hebben het (ook) gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar). Van de panelleden geeft twee op de tien aan dat hun woning al volledig is aangepast en vier op de tien geeft aan dat hun woning volledig aangepast zou kunnen worden. Hoe ouder de leeftijd des te vaker wordt aangegeven dat men al in een volledig aangepaste woning woont. Huurders geven relatief vaker aan dat hun woning volledig is aangepast. Ouderen van een koopwoning geven vaker aan dat dit wel zou kunnen, maar nog niet is gebeurd.

Bij de aanpassingen die wel mogelijk zijn, denkt men vooral aan een (trap)lift, aanpassingen in badkamer/wc en het verwijderen/aanpassen van drempels. Als een woning niet aangepast kan worden dan komt dit volgens de panelleden vooral door de aanwezigheid van een trap, of te kleine kamers.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2014), Rapportage herfstmeting 2014

### 3.6 BIJZONDERE WOONVORMEN

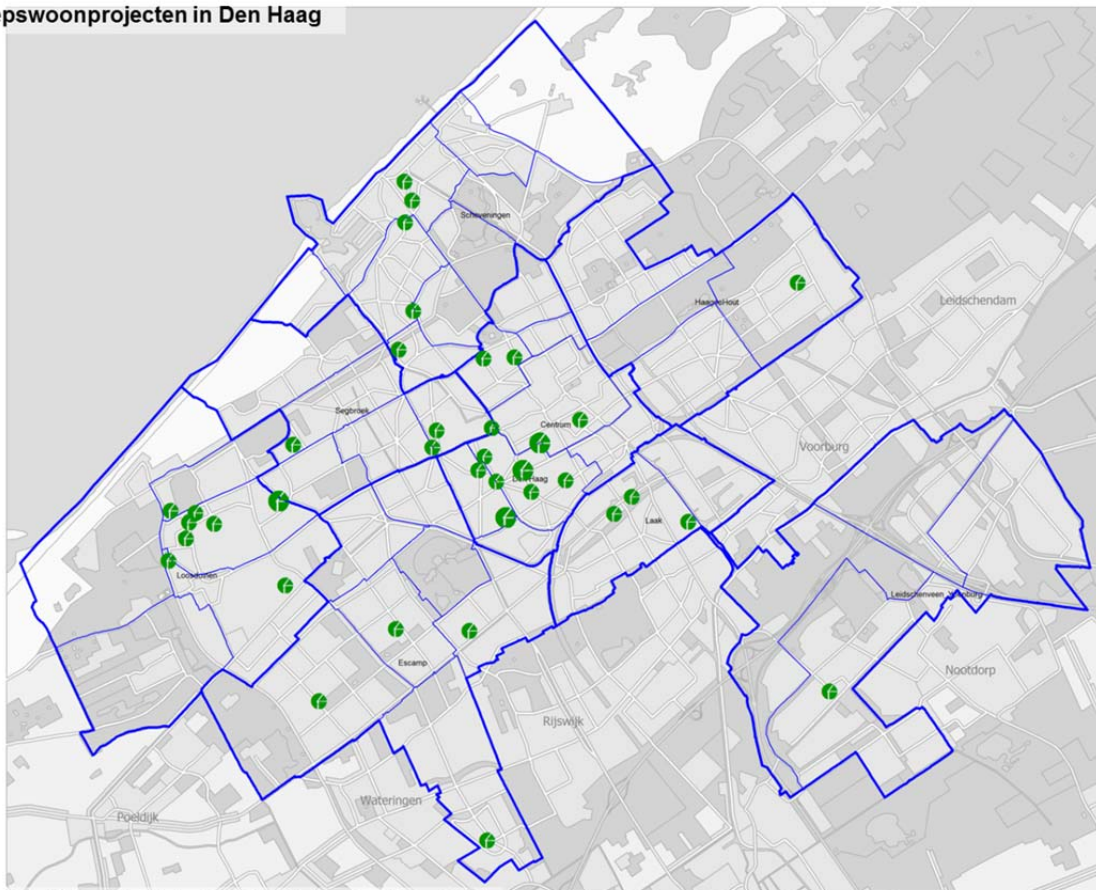
Een bijzondere woonvorm voor ouderen is groepswonen. Groepswonen is “een speciale woonvorm voor actieve mensen van 50 jaar en ouder, waarbij de deelnemers bewust kiezen om met elkaar een woongemeenschap te vormen om naar elkaar om te zien en op een plezierige en actieve wijze oud te worden”<sup>15</sup>. Binnen de groepswoonprojecten wonen ouderen in zelfstandige woningen binnen één gebouw. Samen delen zij gemeenschappelijke ruimtes en voorzieningen.

In 2016 zijn er in Den Haag 41 projecten waar ouderen in groepsverband kunnen wonen. Hoeveel Haagse 65-plussers gebruik maken van groepswonen is niet bekend. Het aantal projecten is door de jaren heen redelijk stabiel. In figuur 3.10 op de volgende pagina zijn de groepswoonprojecten op de kaart weergegeven.

<sup>15</sup> Bron: www.gdo-den Haag.nl (geraadpleegd op 16-09-2016)

Figuur 3.10 Groepswoonprojecten voor ouderen in Den Haag (2016)

**Groepswoonprojecten in Den Haag**



Bron: [www.gdo-den Haag.nl](http://www.gdo-den Haag.nl) / [www.hsbg.nl](http://www.hsbg.nl), augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

**Kader 5: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?**

Wat zijn de ervaringen met groepswoon? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar). Van de panelleden heeft 3% zelf ervaring met groepswoon, 35% kent ervaringen die anderen met groepswoon hebben.

Van de panelleden die zelf ervaring hebben of dit van anderen hebben gehoord, zijn veelal positief over groepswoon. Zo wordt er onder meer aangegeven dat het sociaal is, dat men samen leuke activiteiten doet, dat er gezamenlijke faciliteiten zijn, dat men voor elkaar klaar staat en dat het eenzaamheid kan tegengaan. Panelleden die niet positief zijn, noemen vooral dat het hen niet aanspreekt, dat het niets voor hen is, dat zij over negatieve ervaringen hebben gehoord, dat er ruzies zijn of dat er geroddeld wordt of dat zij zelf niet van groepen of gezamenlijke activiteiten houden.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2014), Rapportage herfstmeting 2014

### 3.7 NADERE ANALYSE VAN DE UITKOMSTEN

In voorgaande paragrafen is alleen gekeken naar de totale groep ouderen en de twee leeftijdsklassen daarbinnen. Er zijn echter nog meer differentiaties binnen de groep ouderen te maken, zoals naar sekse, etniciteit, type huishouden, opleidingsniveau, inkomen en stadsdeel.

In deze paragraaf vindt u een overzicht van de uitkomsten (op hoofdpunten) voor verschillende groepen ouderen. In de tekst wordt alleen gewezen op de meest opvallende uitkomsten.

**NB** *Het uitsplitsen van de uitkomsten leidt er in een aantal gevallen toe dat het absolute aantal ouderen waarop de uitkomsten betrekking hebben, klein is (zoals het geval is bij de uitsplitsing naar stadsdeel). De uitkomsten moeten dan ook als indicatie worden gezien en niet als representatief beeld voor de betreffende subgroep ouderen. In de overzichten is (een indicatie van) het totaal aantal ouderen in de steekproef (N) opgenomen. Uitkomsten die betrekking hebben op minder dan 25 respondenten worden in de tabellen niet getoond.*

In overzicht 3.11 op de volgende pagina zijn een aantal aspecten weergegeven met betrekking tot de woonsituatie van Haagse ouderen, uitgesplitst naar een aantal kenmerken.

Een aantal punten die opvallen:

- We zien tussen mannen en vrouwen weinig grote verschillen. Vrouwen wonen iets vaker intramuraal dan mannen. Daarnaast lijken vrouwen van 65-plus wat vaker in woningen speciaal voor ouderen te wonen dan mannen.
- Ouderen met een migrantenachtergrond geven duidelijk een lager rapportcijfer voor hun woning dan ouderen met een Nederlandse achtergrond. Daarnaast lijken migrantenouderen vaker in een sociale huurwoning te wonen en minder vaak in een woning speciaal bestemd voor ouderen.
- 65-plussers met een hoog opleidingsniveau zijn vaker tevreden over hun woning; zij geven een duidelijk hoger rapportcijfer. Daarnaast wonen zij duidelijk minder vaak in een meergezinswoning en ook minder vaak in een woning die speciaal bestemd is voor ouderen, dan 65-plussers met een laag opleidingsniveau. Verder geldt duidelijk dat hoe hoger het opleidingsniveau, hoe lager het aandeel ouderen dat in een sociale huurwoning woont.
- Alleenstaande ouderen wonen vaker intramuraal dan ouderen uit een meerpersoonshuishouden. Daarnaast zien we dat alleenstaanden die zelfstandig wonen duidelijk vaker in een meergezinswoning (appartement, flat etc.) wonen en ook duidelijk vaker in een woning die speciaal bestemd is voor ouderen.

Overzicht 3.11 Woonsituatie Haagse ouderen aan de hand van een aantal aspecten (2015)

	% intramuraal	N Veiligheids- monitor (indicatie)	rapportcijfer woning	N WoON (indicatie)	% meergezins- woning	% sociale huur	% in woning speciaal voor ouderen	% beslist niet verhuizen
<b>Totaal 65-plus</b>	<b>5,4%</b>	1.032	<b>7,6</b>	470	<b>73,4%</b>	<b>41,9%</b>	<b>16,9%</b>	<b>77,8%</b>
<i>Leeftijd</i>								
65 – 74 jaar	1,5%	630	7,6	278	66,3%	38,0%	10,7%	72,7%
75-plus	10,6%	402	7,7	192	83,5%	47,6%	25,9%	85,3%
<i>Sekse</i>								
Man	3,5%	489	7,6	203	69,0%	36,3%	10,8%	77,5%
Vrouw	6,9%	543	7,6	261	76,4%	45,8%	21,1%	78,0%
<i>Etniciteit</i>								
Nederlandse achtergrond	6,1%	758	7,7	355	74,7%	39,7%	18,9%	78,1%
Migratieachtergrond	3,7%	274	7,3	109	69,9%	47,7%	11,7%	77,2%
<i>Opleidingsniveau</i>								
Laag	-	542	7,6	221	81,8%	63,2%	24,1%	80,5%
Middel	-	183	7,6	111	70,6%	35,1%	12,8%	75,5%
Hoog	-	166	7,9	122	62,2%	12,5%	9,3%	74,7%
<i>Type huishouden</i>								
Eenpersoons	9,8%	482	7,5	278	87,6%	47,6%	23,5%	82,2%
Meerpersoons	0,5%	550	7,7	186	63,1%	37,9%	12,1%	74,6%
<i>Stadsdeel</i>								
Loosduinen	8,7%	53	7,6	-	-	-	-	-
Escamp	5,9%	274	7,5	-	-	-	-	-
Segbroek	3,0%	142	7,6	-	-	-	-	-
Scheveningen	6,0%	135	7,7	-	-	-	-	-
Centrum	3,0%	204	7,6	-	-	-	-	-
Laak	0,4%	64	7,3	-	-	-	-	-
Haagse Hout	6,7%	140	7,8	-	-	-	-	-
Leidschenveen/Ypenburg	3,3%	20	-	-	-	-	-	-

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015; Gemeente Den Haag, WoOn 2015



## 4 Publieke ruimte

In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende aspecten die te maken hebben met de publieke ruimte, oftewel de leefomgeving van Haagse ouderen. Zijn zij tevreden met de buurt waarin zij wonen? En voelen zij zich er veilig?

De gegevens die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd, komen uit de Veiligheidsmonitor. In bijlage 1 vindt u hier meer informatie over. De uitkomsten uit de Veiligheidsmonitor hebben betrekking op ouderen die zelfstandig wonen.

### 4.1 WAARDERING VAN DE (FYSIEKE) BUURT

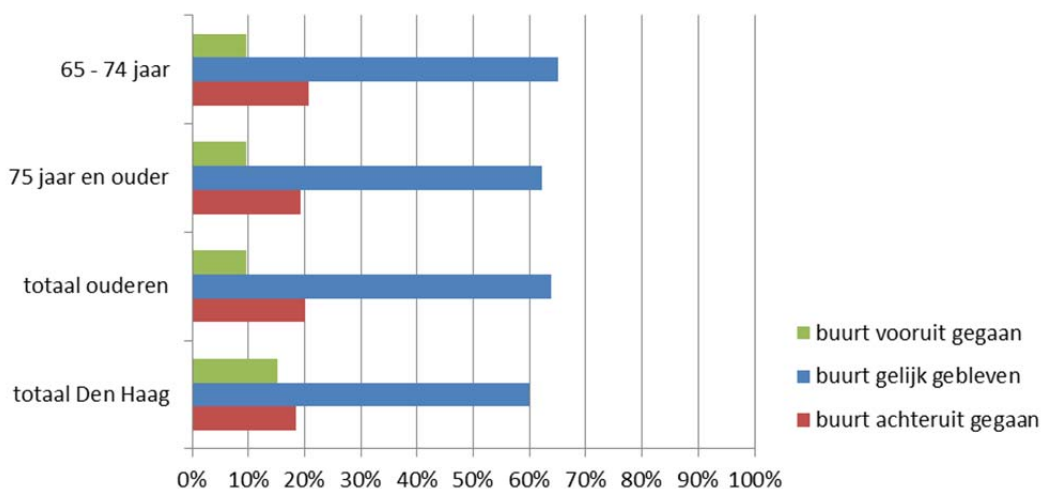
Haagse ouderen lijken in het algemeen redelijk tevreden met hun leefomgeving. Ze geven gemiddeld een 7,2 als waardering voor hun woonomgeving in het algemeen en gemiddeld een 7,3 voor de leefbaarheid in hun woonbuurt. Deze cijfers zijn hoger dan gemiddeld. Alle Hagenaars bij elkaar geven gemiddeld een 6,9 voor de woonomgeving en een 7,1 voor de leefbaarheid.

#### 4.1.1 Ontwikkeling van de buurt

Hoe heeft de buurt waarin Haagse 65-plussers wonen zich ontwikkeld? Is deze er op vooruit gegaan, op achteruit gegaan of is deze gelijk gebleven?

Een meerderheid (64%) van de Haagse 65-plussers geeft aan dat de buurt waarin zij wonen het jaar voorafgaand aan het onderzoek niet vooruit, maar ook niet achteruit is gegaan (zie figuur 4.1). Twee vijfde (20%) geeft echter aan dat de buurt achteruit gegaan is. Een relatief klein deel (9%) van de groep 65-plus vindt dat de buurt vooruit is gegaan. Dit laatste is duidelijk minder vaak dan gemiddeld voor Den Haag als geheel; van alle inwoners vindt 15% dat de buurt er op vooruit is gegaan.

Figuur 4.1 Beleving van de ontwikkeling van de buurt door Haagse ouderen (in 2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

Door de jaren heen (zie tabel 4.2 op de volgende pagina) zien we geen grote verschillen in de beleving van de ontwikkeling van de buurt. Ouderen geven in 2015 wel iets vaker aan dat de buurt er op vooruit is gegaan en iets minder vaak dat de buurt achteruit is gegaan, dan in voorgaande jaren.

Tabel 4.2 Beleving van de ontwikkeling van de buurt door Haagse ouderen, 2010 – 2015<sup>16</sup>

	2010	2012	2013	2015
% buurt is achteruit gegaan	23,6%	23,8%	23,4%	20,2%
% buurt is vooruit gegaan	9,7%	9,4%	7,3%	9,7%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

De vijf grootste problemen in de buurt waar 65-plussers zelf overlast van ervaren, zijn (in 2015):

1. hondenpoep,
2. te hard rijden,
3. parkeerproblemen,
4. rommel op straat,
5. agressief verkeersgedrag.

Hierin is ten opzichte van 2013 niets veranderd.

Vooral de eerste vier problemen zien 65-plussers graag aangepakt (door de gemeente).

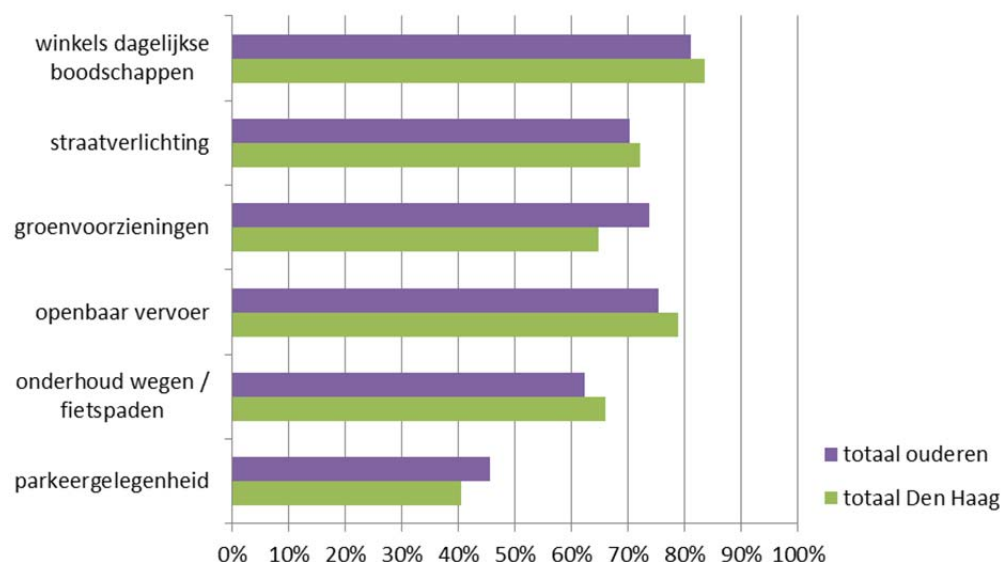
#### 4.1.2 Tevredenheid met voorzieningen in de buurt

Voor een aantal voorzieningen in de woonbuurt is aan ouderen gevraagd in welke mate zij daar tevreden mee zijn; voorzieningen als winkels voor dagelijkse boodschappen, openbaar vervoer en openbaar groen.

65-plussers zijn in het algemeen tevreden over de verschillende voorzieningen (zie figuur 4.3). Zij zijn het meest tevreden met de winkels voor dagelijkse boodschappen; 81% van de Haagse ouderen is hier tevreden over. Daarnaast is ruim 70% van de ouderen tevreden met het openbaar vervoer, de groenvoorzieningen in de buurt en de straatverlichting. Over het onderhoud van de wegen en fietspaden en vooral over de parkeergelegenheid is men minder tevreden.

Wat opvalt is dat 75-plussers duidelijk minder vaak tevreden zijn over het openbaar vervoer (69% is tevreden) dan ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar (80% is tevreden).

Figuur 4.3 Tevredenheid met een aantal voorzieningen in de buurt (2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

Ouderen zijn gemiddeld, voor alle voorzieningen bij elkaar, net iets vaker tevreden dan de gemiddelde Hagenaar. Over de groenvoorzieningen en in iets mindere mate de parkeergelegenheid zijn 65-plussers vaker tevreden (zie figuur 4.3). Over de overige voorzieningen zijn 65-plussers iets minder vaak tevreden dan de gemiddelde Hagenaar.

<sup>16</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.



Door de jaren heen (zie tabel 4.4) zien we geen hele grote verschillen in de tevredenheid met verschillende voorzieningen in de buurt. Haagse ouderen zijn in 2015 wel minder vaak tevreden over de straatverlichting dan in de voorgaande jaren. In vergelijking met 2012 zijn de ouderen in 2015 ook minder vaak tevreden met de groenvoorzieningen in de buurt en het openbaar vervoer.

Tabel 4.4 Tevredenheid met een aantal voorzieningen in de buurt, 2012 – 2015<sup>17</sup>

% (zeer) tevreden met:	2012	2013	2015
- winkels dagelijkse boodschappen	81,1%	82,9%	81,1%
- straatverlichting	78,3%	76,8%	70,2%
- groenvoorzieningen	77,6%	73,4%	73,7%
- openbaar vervoer	79,6%	73,8%	75,4%
- onderhoud wegen / fietspaden	61,0%	59,8%	62,4%
- parkeergelegenheid	40,5%	42,4%	45,6%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2012, 2013 en 2015

#### Kader 6: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Wat gaat goed en wat kan beter als we het hebben over de publieke ruimte? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Positieve aspecten die volgens de panelleden te maken hebben met de publieke ruimte in hun eigen wijk zijn vooral dat er de winkels in de buurt zijn (voor dagelijkse boodschappen); dat er groen in de wijk is of een park om in te wandelen, een wijktuin of hobbytuintjes; dat het een rustige omgeving is, een fijne wijk, met ruimte waar het heerlijk wonen is; dat er voorzieningen in de buurt zijn; dat er een fietsenstalling aanwezig is; dat er goede stoepen/bestrating zijn, zonder obstakels; dat alles netjes en schoon is; dat het veilig is (door handhaving, aanwezigheid politie); en dat er goede verlichting buiten is.

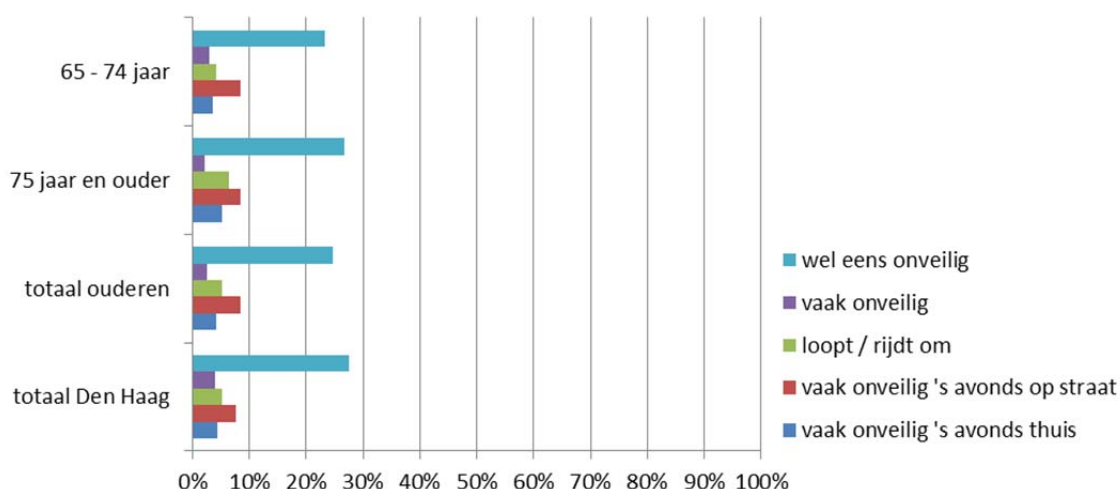
Verbeterpunten zijn er volgens de panelleden ook, deels dezelfde punten als bij de positieve punten naar voren komen. Panelleden noemen onder meer dat er ongelijke en slecht onderhouden stoepen/bestrating zijn, met obstakels; dat winkels te ver weg zijn, dat het niet veilig genoeg is (weinig handhaving, aanwezigheid politie); dat er zwerfvuil is en het niet netjes/schoon is; dat het moeilijk is om over te steken (mist zebrapaden, afstelling stoplichten, stoep op/af zonder drempels), dat er geen pinautomaten, brievenbussen en afvalcontainers in de buurt zijn; dat het buiten slecht verlicht is; dat het onderhoud van groenvoorziening te wensen laat; dat het niet rustig is, geen fijne wijk is en er geluidsoverlast is; da gebouwen niet voldoende toegankelijk zijn; dat er bankjes, straatmeubilair missen; en dat er overlast van hangjongeren is.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2015), Rapportage herfstmeting 2015

## 4.2 VEILIGHEID

Veiligheid is een belangrijk onderwerp bij het thema publieke ruimte. Voelen ouderen zich veilig in de buurt en in hun woning? En voelen zij zich ook op andere plekken in de stad veilig?

Figuur 4.5 Beleving van veiligheid van de buurt door Haagse ouderen (in 2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

<sup>17</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

Haagse ouderen geven gemiddeld een 6,9 als rapportcijfer voor de veiligheid in hun buurt. Niettemin geeft 25% aan dat zij zich wel eens onveilig voelen in de buurt (zie figuur 4.5 op de vorige pagina). 3% voelt zich zelfs vaak onveilig. Een deel van de ouderen (5%) loopt of rijdt (dan ook) wel eens om, om onveilige plekken in hun buurt te vermijden. Het aandeel ouderen dat zich 's avonds onveilig voelt op straat is nog iets hoger (8,5%). Maar ook in hun eigen huis voelt een klein deel van de ouderen (4%) zich 's avonds niet veilig.

Ouderen voelen zich in het algemeen minder onveilig in hun eigen buurt dan de gemiddelde Hagenaar. Dit geldt voor alle genoemde aspecten.

Ten opzichte van drie jaar geleden (2012) lijkt het onveiligheidsgevoel onder ouderen iets te zijn afgenomen (zie tabel 4.6).

Tabel 4.6 Beleving van de veiligheid van de buurt, 2010 – 2015<sup>18</sup>

	2010	2012	2013	2015
% voelt zich wel eens onveilig	22,8%	27,8%	26,7%	24,8%
%voelt zich vaak onveilig 's avonds op straat	7,2%	9,0%	7,9%	8,5%
% voelt zich vaak onveilig 's avonds thuis *	3,1%	4,4%	4,3%	4,3%
% loopt / rijdt vaak om	3,9%	5,4%	4,1%	5,3%

\* In 2010 was de vraagstelling iets anders.

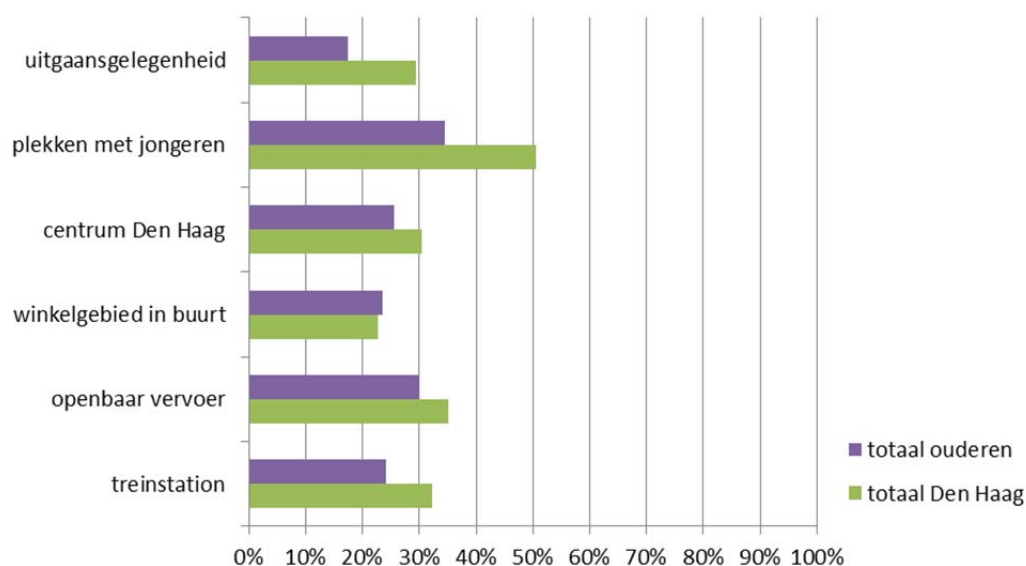
Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

Als we kijken naar plekken in de stad die niet per se in de eigen buurt liggen, zien we dat ouderen zich vooral wel eens onveilig voelen op plekken waar groepen jongeren rondhangen (34,5%) en in het openbaar vervoer (30%) (zie figuur 4.7). Dit zijn ook de plekken waar de gemiddelde Hagenaar zich het meest vaak onveilig voelt. Wel is het aandeel ouderen dat zich vaak of soms onveilig voelt op de diverse plekken in bijna alle gevallen lager dan gemiddeld. Alleen in het winkelgebied in de buurt voelen ouderen zich ongeveer even onveilig als alle Hagenaars bij elkaar.

Binnen de groep ouderen voelen 65-74-jarigen zich vaker wel eens onveilig dan 75-plussers. Dit geldt voor alle plekken, met uitzondering van het winkelgebied in de eigen buurt.

Ten opzichte van vijf jaar geleden (2010) zijn ouderen zich vooral onveilig gaan voelen in het winkelcentrum / winkelgebied in de buurt en in het openbaar vervoer (zie tabel 4.8 op de volgende pagina).

Figuur 4.7 Beleving van onveiligheid (vaak + soms) op een aantal plekken (in 2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

<sup>18</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijds categorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

Tabel 4.8 Beleving van Haagse ouderen van onveiligheid op een aantal plekken, 2010 – 2015<sup>19</sup>

<b>% dat zich vaak/soms onveilig voelt</b>	<b>2010</b>	<b>2012</b>	<b>2013</b>	<b>2015</b>
- uitgaansgelegenheid	14,4%	19,7%	16,3%	17,4%
- plekken met jongeren	37,0%	39,0%	36,3%	34,5%
- centrum Den Haag	26,9%	29,2%	25,4%	25,5%
- winkelgebied in buurt	12,4%	23,6%	21,0%	23,6%
- openbaar vervoer	23,6%	32,8%	28,8%	30,1%
- treinstation	24,7%	30,9%	26,7%	24,2%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

### 4.3 NADERE ANALYSE VAN DE UITKOMSTEN

In voorgaande paragrafen is alleen gekeken naar de totale groep ouderen en de twee leeftijdsklassen daarbinnen. Er zijn echter nog meer differentiaties binnen de groep ouderen te maken, zoals naar sekse, etniciteit, type huishouden, opleidingsniveau, inkomen en stadsdeel.

In deze paragraaf vindt u een overzicht van de uitkomsten (op hoofdpunten) voor de verschillende groepen ouderen. In de tekst wordt alleen gewezen op de meest opvallende uitkomsten.

*NB Het uitsplitsen van de uitkomsten leidt er in een aantal gevallen toe dat het absolute aantal ouderen waarop de uitkomsten betrekking hebben, klein is (zoals het geval is bij de uitsplitsing naar stadsdeel). De uitkomsten moeten dan ook als indicatie worden gezien en niet als representatief beeld voor de betreffende subgroep ouderen. In de overzichten is (een indicatie van) het totaal aantal ouderen in de steekproef (N) opgenomen. Uitkomsten die betrekking hebben op minder dan 25 respondenten worden in de tabellen niet getoond.*

<sup>19</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

In overzicht 4.9 op de volgende pagina zijn een aantal aspecten weergegeven met betrekking tot de leefomgeving van Haagse ouderen, uitgesplitst naar een aantal kenmerken.

Een aantal punten die opvallen:

- We zien weinig grote verschillen in de waardering van de leefomgeving tussen mannen en vrouwen. Wel lijken mannen in het algemeen de leefomgeving iets positiever te waarderen, in ieder geval qua veiligheid. Vrouwen voelen zich vooral relatief vaker onveilig in het winkelgebied/winkelcentrum in de eigen buurt.
- Ouderen met een migrantenachtergrond voelen zich vaker onveilig. Vooral in de eigen buurt en in het openbaar vervoer voelen migrantenouderen zich vaker onveilig dan ouderen met een Nederlandse achtergrond.
- 65-plussers met een hoog opleidingsniveau zijn op bijna alle aspecten duidelijk vaker tevreden over hun buurt dan vooral 65-plussers met een middelhoog opleidingsniveau. Hoog opgeleiden vinden vooral minder vaak dat hun buurt er op achteruit gegaan is. Ook qua veiligheid 'scoren' hoog opgeleide 65-plussers op bijna alle punten beter.
- Wat betreft de stadsdelen lijkt het stadsdeel Laak er negatief uit te springen. 65-plussers in Laak vinden vaker dat hun buurt er op achteruit gegaan is, zijn het minst vaak tevreden over de voorzieningen in hun buurt, geven het laagste rapportcijfer voor de veiligheid in hun buurt en voelen zich vooral in het openbaar vervoer vaker onveilig. Ook in de stadsdelen Escamp en Centrum waarderen 65-plussers hun leefomgeving in het algemeen minder goed.

Overzicht 4.9 Waardering van de publieke ruimte / leefomgeving aan de hand van een aantal aspecten (2015)

	N Veiligheidsmonitor (Indicatie)	rapportcijfer woonomgeving	% buurt gaat achteruit	% buurt gaat vooruit	% tevreden met voorzieningen (gemiddeld)	rapportcijfer veiligheid buurt	% voelt zich wel eens onveilig in buurt	% voelt zich vaak / soms onveilig in winkelgebied buurt	% voelt zich vaak / soms onveilig in OV
<b>Totaal 65-plus</b>	1.356	7,2	20,2%	9,7%	68,1%	6,9	24,8%	23,6%	30,1%
<i>Leeftijd</i>									
65 – 74 jaar	820	7,2	20,8%	9,7%	71,3%	6,9	23,3%	24,5%	34,3%
75-plus	536	7,2	19,4%	9,6%	67,6%	6,9	26,8%	22,5%	24,9%
<i>Sekse</i>									
Man	652	7,3	18,3%	9,1%	68,4%	7,0	23,0%	19,2%	28,3%
Vrouw	704	7,2	21,7%	10,1%	67,9%	6,8	26,3%	27,2%	31,6%
<i>Etniciteit</i>									
Nederlandse achtergrond	998	7,4	21,5%	9,3%	69,6%	7,0	22,0%	22,3%	27,4%
Migratieachtergrond	358	6,9	17,4%	10,4%	64,8%	6,8	30,5%	26,3%	35,6%
<i>Opleidingsniveau</i>									
Laag	698	7,1	22,2%	10,0%	69,7%	6,8	25,0%	24,3%	30,4%
Middel	234	7,2	25,4%	10,2%	68,3%	6,8	31,4%	30,6%	34,2%
Hoog	251	7,6	9,7%	10,6%	72,3%	7,4	18,3%	17,8%	29,7%
<i>Stadsdeel</i>									
Loosduinen	105	7,4	20,4%	8,0%	70,4%	7,2	21,6%	24,5%	24,5%
Escamp	333	6,9	31,9%	2,7%	67,4%	6,5	32,1%	28,0%	35,6%
Segbroek	175	7,5	9,5%	15,4%	72,5%	7,2	15,9%	17,3%	31,8%
Scheveningen	172	7,6	13,6%	13,8%	65,8%	7,3	22,4%	19,9%	26,9%
Centrum	267	6,9	17,8%	16,6%	59,8%	6,4	38,2%	21,4%	28,7%
Laak	83	6,4	35,0%	11,3%	63,4%	5,9	34,9%	27,0%	42,0%
Haagse Hout	180	7,6	14,5%	8,5%	75,4%	7,3	15,8%	24,4%	31,5%
Leidschenveen/Ypenburg	41	7,4	21,6%	0,0%	75,2%	7,4	7,0%	30,0%	20,5%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015



## 5 Mobiliteit

In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende aspecten die te maken hebben met de mobiliteit van Haagse ouderen. Hoe vaak gaan Haagse ouderen op pad? Welke vervoersmiddelen gebruiken zij daarbij? Met welk doel gaan zij op pad? En hoe groot zijn de afstanden die zij afleggen? Zijn zij tevreden over de mobiliteitsvoorzieningen in de eigen buurt? En van welke (gesubsidieerde) voorzieningen kunnen Haagse ouderen gebruikmaken, zodat zij mobiel blijven?

De gegevens die we in dit hoofdstuk presenteren, komen uit het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN) en de Veiligheidsmonitor. Daarnaast is een deel van de gegevens afkomstig van interne registraties binnen de gemeente en/of registraties van organisaties. Dit is in de tekst en/of met een voetnoot aangegeven. In bijlage 1 vindt u hier meer informatie over.

De uitkomsten uit het OVIN en de Veiligheidsmonitor hebben betrekking op ouderen die zelfstandig wonen. Over ouderen die in verpleeg- of verzorgingshuizen wonen, hebben we geen informatie uit deze onderzoeken.

### 5.1 MOBILITEIT ONDER HAAGSE OUDEREN<sup>20</sup>

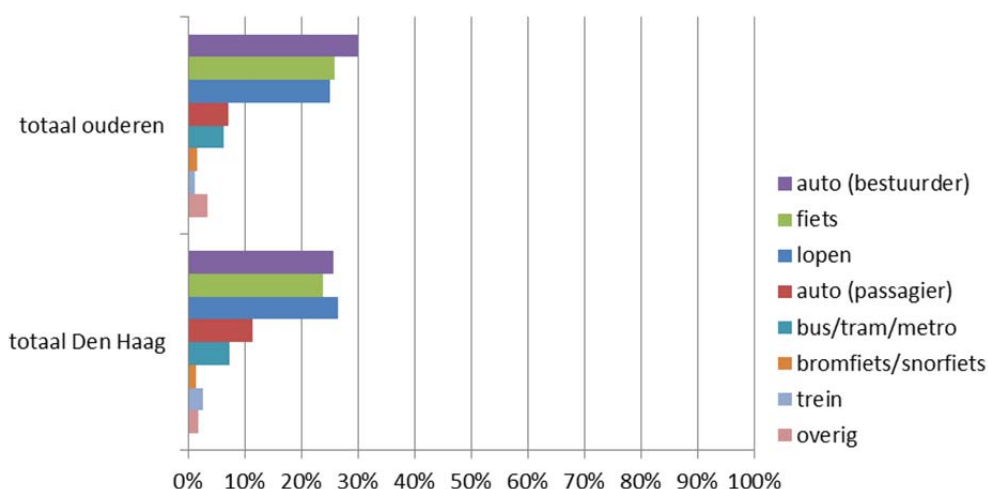
Gemiddeld verplaatsen Haagse ouderen zich per persoon per dag 1,95 keer. Met een verplaatsing bedoelen we een beweging van een beginpunt naar een eindpunt. Binnen een verplaatsing kunnen meerdere ritten met verschillende vervoersmiddelen gemaakt worden. Zo kan een verplaatsing van huis naar een winkel in het centrum van Den Haag bestaan uit meerdere ritten; rit 1 lopend van huis naar de tramhalte, rit 2 met de tram naar de binnenstad en rit 3 lopend naar de betreffende winkel.

Haagse 65-plussers verplaatsen zich gemiddeld per dag per persoon minder vaak dan alle inwoners van Den Haag bij elkaar. Gemiddeld maken alle inwoners van Den Haag 2,4 verplaatsingen per persoon per dag. Binnen de groep 65-plussers lijkt het erop dat geldt; hoe ouder, hoe minder verplaatsingen men maakt.

#### *Vervoersmiddel*

Haagse ouderen verplaatsen zich vooral per auto (als bestuurder), per fiets of te voet. Zo'n 30% van de verplaatsingen van 65-plussers wordt met de auto gedaan (zie figuur 5.1). Een kwart van de verplaatsingen gebeurt op de fiets (26%) en bij nog eens een kwart van de verplaatsingen gaat men lopend (25%). Met de trein en op de bromfiets verplaatsen Haagse ouderen zich minder vaak.

Figuur 5.1 Vervoerswijze Haagse ouderen (2014)



Bron: CBS (2015), Stapelopdracht OVIN 2014. Bewerking Gemeente Den Haag, afdeling PSO

<sup>20</sup> Bron: CBS (2015), Stapelopdracht Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN) 2014.

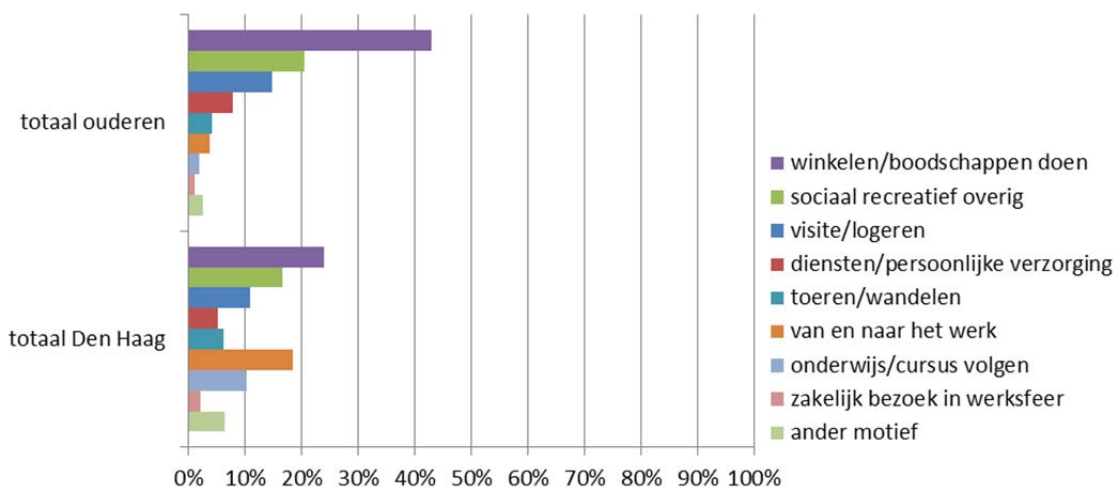
Vergeleken met Den Haag als geheel zien we geen grote verschillen in vervoerswijze (zie figuur 5.1 op de vorige pagina). Binnen de groep ouderen lijken 75-plussers meer dan 65-74-jarigen gebruik te maken van de auto wanneer zij zich verplaatsen. Terwijl deze laatste groep vaker de keuze lijkt te maken voor de fiets en ook vaker als passagier meerijdt in de auto.

#### Motief

Het doen van boodschappen en winkelen is voor Haagse ouderen de belangrijkste reden om zich te verplaatsen. 43% van alle verplaatsingen heeft dit als doel (zie figuur 5.2). Ruim 35% van de verplaatsingen heeft een sociaal doel; visites (15%) of een ander sociaal recreatief doel (21%). Logischerwijs gaan ouderen minder vaak op pad voor werk en onderwijs dan gemiddeld.

Het lijkt er op dat de verplaatsingen van ouderen in de leeftijd van 65 tot 74 jaar vaker een visite als doel hebben dan verplaatsingen van 75-plussers. Daarentegen lijken 75-plussers vaker de deur uit te gaan met als doel 'diensten / persoonlijke verzorging'.

Figuur 5.2 Redenen voor verplaatsingen door Haagse ouderen (2014)



Bron: CBS (2015), Stapelopdracht OViN 2014. Bewerking Gemeente Den Haag, afdeling PSO

#### Afstanden

Als we alle verplaatsingen bij elkaar nemen, dan leggen Haagse ouderen gemiddeld 7,5 kilometer per verplaatsing af. Waarbij het lijkt dat 75-plussers gemiddeld een iets kortere afstand afleggen dan 65-74-jarigen. Ouderen reizen gemiddeld iets minder ver dan we voor heel Den Haag zien (gemiddeld 10,1 kilometer per verplaatsing).

Met de auto wordt de grootste afstand afgelegd. Gemiddeld leggen Haagse 65-plussers met de auto (als bestuurder) 12,7 kilometer per verplaatsing af. De reikwijdte van de fiets is kleiner. 65-plussers leggen met de fiets gemiddeld 3,8 kilometer per verplaatsing af. Lopend leggen ouderen de kortste afstand af; gemiddeld 1,7 kilometer per verplaatsing.

De afstand die Haagse ouderen afleggen voor het doen van boodschappen is over het algemeen korter dan wanneer zij zich verplaatsen voor een visite of een ander sociaal recreatief doel. Gemiddeld wordt voor een verplaatsing met als motief winkelen / boodschappen doen 3,3 kilometer afgelegd. Bij verplaatsingen met als motief visite of een ander sociaal recreatief doel, wordt gemiddeld respectievelijk 13,9 en 12,3 kilometer afgelegd.

Het merendeel van de verplaatsingen van Haagse ouderen (73%) vindt plaats binnen de gemeentegrens; zowel het beginpunt als het eindpunt liggen in Den Haag. Van deze verplaatsingen binnen Den Haag is 38% binnen dezelfde postcode. Dit hoeft overigens niet het postcodegebied te zijn waarin men woont.

Haagse 65-plussers blijven iets vaker binnen de gemeentegrens en ook iets vaker binnen de het eigen postcodegebied dan gemiddeld. Onder alle inwoners van Den Haag blijft 69% van de verplaatsingen binnen Den Haag en 32% binnen het postcodegebied. Binnen de groep ouderen lijken 75-plussers vaker binnen de gemeentegrens te blijven dan 65-74-jarigen. Maar lijken zij binnen Den



Haag een groter verplaatsingsgebied te hebben; 75-plussers verplaatsen zich gemiddeld vaker over postcodegrenzen heen dan 65-74-jarigen.

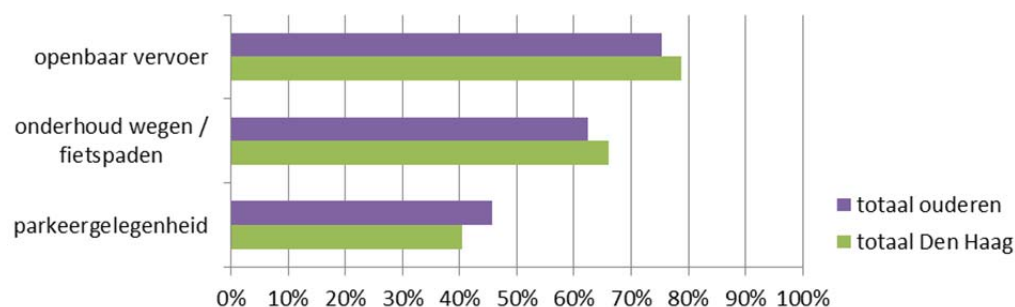
## 5.2 TEVREDENHEID VOORZIENINGEN IN DE BUURT<sup>21</sup>

In het vorige hoofdstuk hebben we gekeken naar de tevredenheid van Haagse ouderen over een aantal voorzieningen in de buurt. Drie van deze voorzieningen, het openbaar vervoer, onderhoud van wegen en fietspaden en de parkeergelegenheid, hebben te maken met mobiliteit.

Ouderen zijn redelijk tevreden over deze mobiliteitsvoorzieningen in de buurt. We zien dat Haagse ouderen het meest tevreden zijn met het openbaar vervoer in de buurt; 75% van hen is hier tevreden over (zie figuur 5.3). Over het onderhoud van wegen en fietspaden is 60% van de ouderen tevreden. Over de parkeergelegenheden in de buurt is minder dan de helft van de ouderen tevreden (46%). Al zijn ouderen hier wel wat positiever over dan gemiddeld.

Gemiddeld wonen 65-plussers op een kleine 290 meter van een OV-halte (bus, tram of trein). In Leidschenveen-Ypenburg is deze afstand het grootst; gemiddeld 605 meter. Ouderen in Scheveningen wonen gemiddeld het dichtstbij een OV-halte, namelijk 224 meter.

Figuur 5.3 Tevredenheid met een aantal mobiliteitsvoorzieningen in de buurt (2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

### Kader 7: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Wat gaat goed en wat kan beter als we het hebben over mobiliteit? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Positieve aspecten die volgens de panelleden te maken hebben met mobiliteit in hun eigen wijk zijn vooral dat er goed OV is, een goede verbinding naar de stad en haltes dichtbij zijn; dat er een taxibus, boodschappenbegeleidingsdienst en wijkbus is; dat de wijk verkeersveilig is, met weinig autoverkeer; dat er parkeergelegenheid vlak bij huis is of dat zij de auto binnen kunnen zetten; en dat er goede, veilige en brede fietspaden zijn.

Verbeterpunten zijn er volgens de panelleden ook, deels dezelfde punten als bij de positieve punten naar voren komen. Panelleden noemen onder meer dat het OV te ver lopen is en/of een slechte verbinding heeft; dat er geen bus rijdt; dat er druk verkeer is en men hard rijdt; dat er te weinig parkeergelegenheid is; dat bussen/tram te snel optrekken; dat de tram te hoge opstappen heeft; dat men goede/brede fietspaden en een fietsenstalling mist; en dat er geen wijkbus is voor als je minder mobiel bent.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2015), Rapportage herfstmeting 2015

## 5.3 (GESUBSIDIEERDE) VOORZIENINGEN GERICHT OP MOBILITEIT<sup>22</sup>

Er zijn in Den Haag een aantal voorzieningen die er voor kunnen zorgen dat ouderen langer mobiel blijven. Er zijn wijkbussen die ouderen kunnen gebruiken om naar bepaalde voorzieningen te gaan en er is een boodschappenbegeleidingsdienst die ouderen helpt bij het doen van de dagelijkse boodschappen. Daarnaast kunnen ouderen bij de gemeente terecht voor individuele en collectieve voorzieningen voor vervoer vanuit de Wmo, zoals de Taxibus. In deze paragraaf kijken we naar het bereik van deze voorzieningen. Overigens zijn deze voorzieningen niet uitsluitend voor Haagse ouderen, maar zij vormen wel een belangrijke doelgroep.

<sup>21</sup> Bron: Veiligheidsmonitor

<sup>22</sup> Bron: interne gemeentelijke registraties en jaarverslagen organisaties

### *Boodschappenbegeleidingsdienst*

De Boodschappenbegeleidingsdienst begeleidt ouderen en mindervaliden die weinig contacten hebben, slecht ter been zijn of zich onveilig voelen met als doel isolement tegen te gaan. Het is een service waarbij klanten thuis opgehaald worden, zij naar een winkel of een activiteit gebracht worden en vervolgens weer naar huis gebracht worden. In geval van boodschappenhulp wordt er ook geholpen met bijvoorbeeld het zoeken van de gewenste producten en met het dragen van tassen. De nadruk van deze voorziening ligt op de begeleiding bij deze activiteiten en niet uitsluitend op het vervoer van en naar de winkel / activiteit. Naast het doen van boodschappen biedt de Boodschappenbegeleidingsdienst ook dagelijks uitstapjes aan met begeleiding en vervoer en enkele keren per jaar vakanties.

Eind 2015 hebben ruim 5.600 Hagenaars een abonnement op de Boodschappenbegeleidingsdienst (zie tabel 5.4). Dit is iets minder dan in voorgaande jaren. Het aantal verleende diensten ligt in 2015 gemiddeld tussen 400 en 450 per week.

Tabel 5.4 Aantal abonnementen van de Boodschappenbegeleidingsdienst (2009 – 2015)

	2009	2011	2013	2015
<b>Boodschappenbegeleidingsdienst</b>				
Aantal abonnementen Boodschappenbegeleidingsdienst	6.300	6.240	5.750	5.654

Bron: Gemeente Den Haag, Wmo Monitor 2012; Dienst OCW 2013; Boodschappenbegeleidingsdienst 2015

### *Individuele Wmo-voorzieningen*

Om mobiel te blijven kunnen Haagse 65-plussers bij de gemeente terecht voor verschillende voorzieningen, zoals rolstoelen, individuele vervoersvoorzieningen en taxibuspassen.

Uit de registratie van de gemeente is geen specifieke informatie opgenomen over de hoeveelheid aanvragen voor deze voorzieningen door 65-plussers en het aantal toekenningen van deze voorzieningen. Wel is er informatie over alle Hagenaars met een beperking. In 2015 heeft de gemeente 1.367 nieuwe rolstoelvoorzieningen, 1.863 nieuwe vervoersvoorzieningen en 1.769 nieuwe taxibuspassen toegekend (zie tabel 5.5). Zowel het aantal uitstaande rolstoelvoorzieningen als het aantal uitstaande vervoersvoorzieningen is ten opzichte van 2013 gedaald. Het aantal taxibuspassen dat in omloop is, neemt ieder jaar toe.

Tabel 5.5 Bereik van individuele Wmo-voorzieningen (2009 – 2015)

	2009	2011	2013	2015
<b>Rolstoelen</b>				
Aantal uitstaande rolstoelvoorzieningen	4.845	5.125	5.923	5.047
Aantal nieuw toegekende rolstoelen	1.655	1.686	1.353	1.367
<b>Vervoersvoorzieningen</b>				
Aantal uitstaande individuele vervoersvoorzieningen	7.345	8.115	11.974	11.668
Aantal nieuw toegekende vervoersvoorzieningen	1.673	2.424	1.818	1.863
<b>Taxibus</b>				
Aantal uitstaande taxibuspassen	9.090	10.997	13.898	14.538
Aantal nieuw toegekende taxibuspassen	2.052	2.217	2.358	1.769

Bron: Gemeente Den Haag, Dienst SZW

### *Wijkbussen*

Den Haag kent 11 wijkbusorganisaties<sup>23</sup>. Elke wijkbus heeft een eigen (vastgelegd) rijgebied. Vaak ligt dit binnen een stadsdeel. Inwoners van dat gebied kunnen op afspraak en tegen geringe kosten vervoerd worden binnen dat rijgebied. De wijkbus haalt mensen thuis op en brengt hen naar hun bestemming, zoals de dokter / ziekenhuis, fysiotherapeut, pedicure of kapper, supermarkten en winkels, familie en/of het stadsdeelkantoor. Hoeveel personen er per jaar vervoerd worden en hoeveel kilometers er jaarlijks worden gereden, is niet bekend.

<sup>23</sup> Bron: [www.denhaag.nl](http://www.denhaag.nl) (geraadpleegd op 17-08-2016)

## 6 Burgerparticipatie

In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende aspecten rond de maatschappelijke inzet van Haagse ouderen. We kijken hierbij naar vrijwilligerswerk, het verlenen van mantelzorg, of ouderen betrokken zijn bij activiteiten voor de buurt en of ouderen en hun burens elkaar helpen.

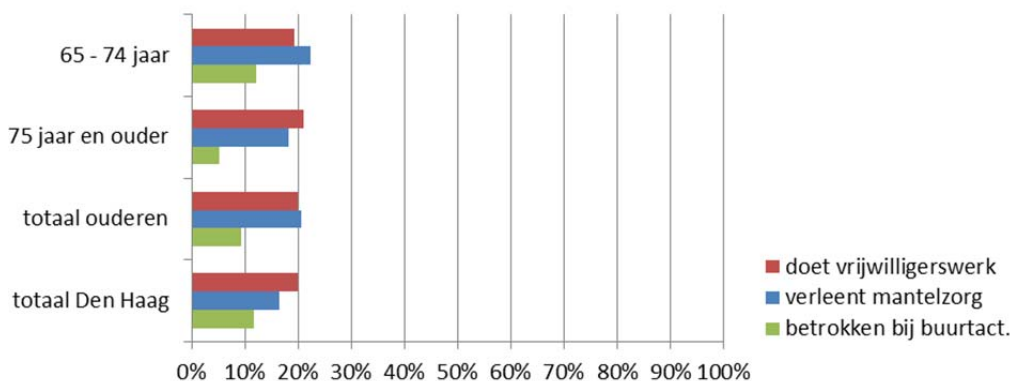
De gegevens die we in dit hoofdstuk presenteren, komen uit de Veerkrachtmeting. In bijlage 1 vindt u meer informatie over dit onderzoek.

De uitkomsten hebben betrekking op ouderen die zelfstandig wonen. Over ouderen die in verpleeg- of verzorgingshuizen wonen, hebben we geen informatie.

### 6.1 VRIJWILLIGERSWERK

Bijna een kwart (24%) van de Haagse 65-plussers heeft in het jaar voorafgaand aan het onderzoek wel eens vrijwilligerswerk gedaan bij een sportvereniging, zorginstelling of een politieke of andere maatschappelijke organisatie. Op het moment van onderzoek, doet een vijfde (20%) van de 65-plussers aan vrijwilligerswerk (zie figuur 6.1). Dit aandeel is even hoog als gemiddeld. Binnen de groep ouderen zien we nauwelijks verschil in aandeel vrijwilligerswerk tussen de groep 65-74-jarigen en de groep 75-plus.

Figuur 6.1 Maatschappelijke inzet aan de hand van een aantal indicatoren (2015)<sup>24</sup>



Bron: Gemeente Den Haag, Veerkrachtmeting 2015

Er is niet veel te zeggen over het aandeel vrijwilligers onder ouderen door de jaren heen. Vergelijken met eerder onderzoek uit 2011 en 2013<sup>25</sup> is het aandeel 65-plussers dat vrijwilligerswerk doet in 2015, min of meer gelijk.

Over de frequentie en het type vrijwilligerswerk zijn in de Veerkrachtmeting geen vragen gesteld. Uit eerder onderzoek<sup>26</sup> bleek dat bijna 60% van de Haagse 65-plussers minimaal één keer per week vrijwilligerswerk doet. En dat zij zich veelal inzetten in de gezondheidszorg, de kerk of andere levensbeschouwelijke organisaties, maar ook in sport, maatschappelijke dienstverlening en bewonersorganisaties. Grootste doelgroep waarvoor zij zich inzetten, is de groep ouderen zelf.

### 6.2 MANTELZORG

29% van de Haagse 65-plussers geeft aan dat zij, het jaar voorafgaand aan het onderzoek, mantelzorg hebben verleend. Dit wil zeggen dat zij regelmatig op vrijwillige basis hulp boden aan iemand in hun omgeving die vanwege een chronische ziekte en/of handicap hulp nodig had. 21% van de ouderen is op het moment van onderzoek mantelzorger (zie figuur 6.1). Ouderen zijn iets vaker

<sup>24</sup> In Bijlage 2 is deze figuur in een tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

<sup>25</sup> Bron: Gemeente Den Haag, Stadsenquête 2011 en 2013

<sup>26</sup> Bron: Gemeente den Haag, Stadsenquête 2013. De cijfers zijn eerder opgenomen in: Gemeente Den Haag (2014), *Ouderenmonitor 2014*.

mantelzorger dan gemiddeld; van alle inwoners van Den Haag is 17% mantelzorger. Onder de groep 65-74-jarigen lijkt het aandeel mantelzorgers groter (22%) dan onder de groep 75-plussers (18%).

Over het aandeel mantelzorgers onder ouderen door de jaren heen, is niet veel te zeggen. Vergeleken met eerder onderzoek uit 2011 en 2013<sup>27</sup> lijkt het aandeel 65-plussers dat mantelzorger is, in 2015 iets te zijn gestegen.

Ook over mantelzorg is in de Veerkrachtmeting niet verder gevraagd naar frequentie, het type en voor wie men zorgt. Uit eerder onderzoek<sup>28</sup> blijkt dat een kwart van de 65-plussers die mantelzorg verlenen, dit doet voor iemand uit het eigen gezin. En bijna een kwart doet dit voor een vriend of kennis. De meest voorkomende hulp die wordt gegeven, is in de vorm van begeleiding, zoals de hulp bij de administratie of bij het invullen van formulieren, hulp bij het regelen van diverse zaken, vervoer naar activiteiten, het bieden van een luisterend oor etc. Daarnaast wordt er ook vaak huishoudelijke hulp geboden, zoals hulp bij het schoonmaken, koken, boodschappen doen, verzorging van huisdieren etc.

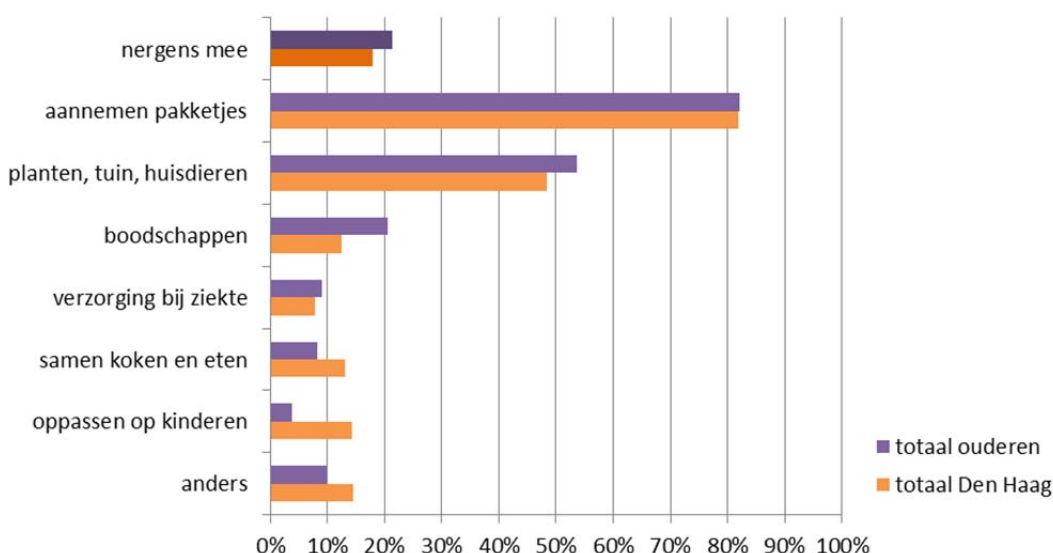
### 6.3 ACTIVITEITEN IN DE BUURT EN BURENHULP

In de Veerkrachtmeting is gevraagd of men het jaar voorafgaand aan het onderzoek betrokken is geweest bij buurtoverleg of activiteiten om de buurt te verbeteren. Er is ook gevraagd óf, en waarmee burens elkaar helpen.

9% van de Haagse ouderen geeft aan dat zij betrokken zijn geweest bij buurtoverleg of activiteiten om de buurt te verbeteren (zie figuur 6.1). Dit aandeel is vergelijkbaar met gemiddeld voor heel Den Haag (12%). Onder de groep 65-74-jarigen lijkt de betrokkenheid bij activiteiten in de buurt groter (12%) dan bij 75-plussers (5%).

Ruim een vijfde van de 65-plussers (21%) geeft aan dat zij en de burens elkaar nergens mee helpen (zie figuur 6.2). 79% van de 65-plussers doet wel eens iets voor de burens en/of de burens doen wel eens iets voor hen. Binnen de groep ouderen is het aandeel dat burens wel eens helpt of zelf door burens geholpen wordt onder 65-74-jarigen groter dan onder 75-plussers. 75-plussers geven vaker aan dat zij en de burens elkaar nergens mee helpen.

Figuur 6.2 Burenhulp onder Haagse ouderen en hun burens (2015)<sup>29</sup>



Bron: Gemeente Den Haag, Veerkrachtmeting 2015

<sup>27</sup> Bron: Gemeente Den Haag, Stadsenquête 2011 en 2013

<sup>28</sup> Bron: Gemeente den Haag, Stadsenquête 2013. De cijfers zijn eerder opgenomen in: Gemeente Den Haag (2014), *Ouderenmonitor 2014*.

<sup>29</sup> In Bijlage 2 is deze figuur deels in een tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

De vraag is waarmee buren elkaar helpen. In veel gevallen worden pakketjes voor elkaar aangenomen (zie figuur 6.2 op de vorige pagina). Iets meer dan de helft van de ouderen geeft aan dat zij tijdens vakanties voor elkaars planten, tuin, huisdieren zorgen. Een vijfde van de 65-plussers geeft aan dat zij elkaar helpen met het doen van boodschappen. Elkaar verzorgen bij ziekte, samen koken / eten en oppassen op kinderen wordt minder vaak gedaan. Andere dingen die genoemd worden zijn onder andere de vuilnis buiten zetten, de brievenbus leeghalen als men op vakantie is, klusjes, een oogje in het zeil houden en bij elkaar op de koffie / borrel.

Vergeleken met alle inwoners van Den Haag geven ouderen vaker aan dat zij en de buren voor elkaar boodschappen doen.

#### *Burenhulpcentrales*<sup>30</sup>

De burenhulpcentrale is een digitale telefooncentrale die vraag en aanbod van burenhulp automatisch aan elkaar koppelt. Den Haag telt medio 2016 10 burenhulpcentrales met in totaal 22 punten/locaties. In Haagse Hout is er één punt. In de overige stadsdelen zijn er 2 à 3 punten van de burenhulpcentrale. Medio 2016 zijn er circa 3.400 deelnemers die zich hebben ingeschreven. 85% van deze deelnemers is 65 jaar of ouder. Van de deelnemers wil 45% hulp bijvoorbeeld bij een klusje in huis of in de tuin, bij het doen van boodschappen, of het maken van een praatje met een buurman/-vrouw. 55% van de deelnemers wil juist deze hulp bieden.

## **6.4 NADERE ANALYSE VAN DE UITKOMSTEN**

In voorgaande paragrafen is alleen gekeken naar de totale groep ouderen en de twee leeftijdsklassen daarbinnen. Er zijn echter nog meer differentiaties binnen de groep ouderen te maken, zoals naar sekse, etniciteit, type huishouden, opleidingsniveau, inkomen en stadsdeel.

In deze paragraaf vindt u een overzicht van de uitkomsten (op hoofdpunten) voor de verschillende groepen ouderen. In de tekst wordt alleen gewezen op de meest opvallende uitkomsten.

*NB Het uitsplitsen van de uitkomsten leidt er in een aantal gevallen toe dat het absolute aantal ouderen waarop de uitkomsten betrekking hebben, klein is (zoals het geval is bij de uitsplitsing naar stadsdeel). De uitkomsten moeten dan ook als indicatie worden gezien en niet als representatief beeld voor de betreffende subgroep ouderen. In de overzichten is (een indicatie van) het totaal aantal ouderen in de steekproef (N) opgenomen. Uitkomsten die betrekking hebben op minder dan 25 respondenten worden in de tabellen niet getoond.*

---

<sup>30</sup> Bron: Xtra, 2016

In overzicht 6.3 op de volgende pagina zijn een aantal aspecten weergegeven met betrekking tot de participatie van Haagse ouderen, uitgesplitst naar een aantal kenmerken.

Een aantal punten die opvallen:

- Tussen mannen en vrouwen zien we weinig verschil in de mate van maatschappelijke participatie.
- Ouderen met een migrantenachtergrond lijken minder te participeren dan ouderen met een Nederlandse achtergrond.
- 65-plussers met een hoog opleidingsniveau doen duidelijk vaker aan vrijwilligerswerk, zijn duidelijk vaker betrokken bij activiteiten in de buurt en helpen burens vaker, dan ouderen met een laag opleidingsniveau. Ouderen met een middelhoog opleidingsniveau lijken vaker mantelzorg te verlenen dan ouderen met een hoog of laag opleidingsniveau.
- Alleenstaande ouderen lijken iets minder vaak betrokken te zijn bij activiteiten om de buurt te verbeteren. Zij geven ook iets vaker aan dat burens elkaar niet helpen. Qua mantelzorg en vrijwilligerswerk wijken zij daarentegen niet af van ouderen in meerpersoonshuishoudens.

Overzicht 6.3 Participatie van Haagse ouderen aan de hand van een aantal aspecten (2015)

	N Veerkrachtmeting (Indicatie)	% vrijwilligerswerk	% mantelzorg	% betrokken bij buurtactiviteit	% helpt elkaar nergens mee (burenhulp)
<b>Totaal 65-plus</b>	406	20,0%	20,5%	9,2%	21,3%
<i>Leeftijd</i>					
65 – 74 jaar	223	19,3%	22,3%	12,2%	15,6%
75-plus	183	21,1%	18,1%	5,2%	29,0%
<i>Sekse</i>					
Man	161	21,2%	21,9%	9,3%	19,8%
Vrouw	243	18,4%	19,6%	8,7%	22,7%
<i>Etniciteit</i>					
Nederlandse achtergrond	318	21,0%	22,3%	11,2%	22,8%
Migratieachtergrond	88	18,3%	15,4%	5,6%	18,5%
<i>Opleidingsniveau</i>					
Laag	185	11,9%	18,8%	3,1%	26,9%
Middel	96	19,1%	26,6%	7,4%	20,0%
Hoog	101	33,4%	19,0%	20,0%	13,7%
<i>Type huishouden</i>					
Eenpersoons	179	20,5%	9,0%	16,6%	28,2%
Meerpersoons	224	20,1%	9,6%	23,4%	16,8%
<i>Stadsdeel</i>					
Loosduinen	72	24,0%	30,2%	6,2%	18,6%
Escamp	59	13,7%	20,4%	3,4%	22,6%
Segbroek	51	26,4%	15,6%	15,8%	24,2%
Scheveningen	57	25,2%	17,2%	15,4%	14,8%
Centrum	35	17,3%	15,9%	5,1%	23,4%
Laak	25	19,3%	22,2%	0,0%	21,4%
Haagse Hout	80	20,1%	25,8%	17,4%	23,8%
Leidschenveen/Ypenburg	27	19,5%	11,3%	8,2%	16,0%

Bron: Gemeente Den Haag, Veerkrachtmeting 2015





## 7 Respect en sociale integratie

In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende aspecten rond respect en sociale integratie. Voelen ouderen zich thuis in hun eigen buurt? Hebben zij veel contact met buurtgenoten? Worden Haagse ouderen met respect behandeld? En in welke mate voelen Haagse ouderen zich eenzaam?

De gegevens die we in dit hoofdstuk presenteren, komen uit de Veiligheidsmonitor en de Gezondheidsenquête. Dit is in de tekst en/of met een voetnoot aangegeven. In bijlage 1 vindt u hier meer informatie over.

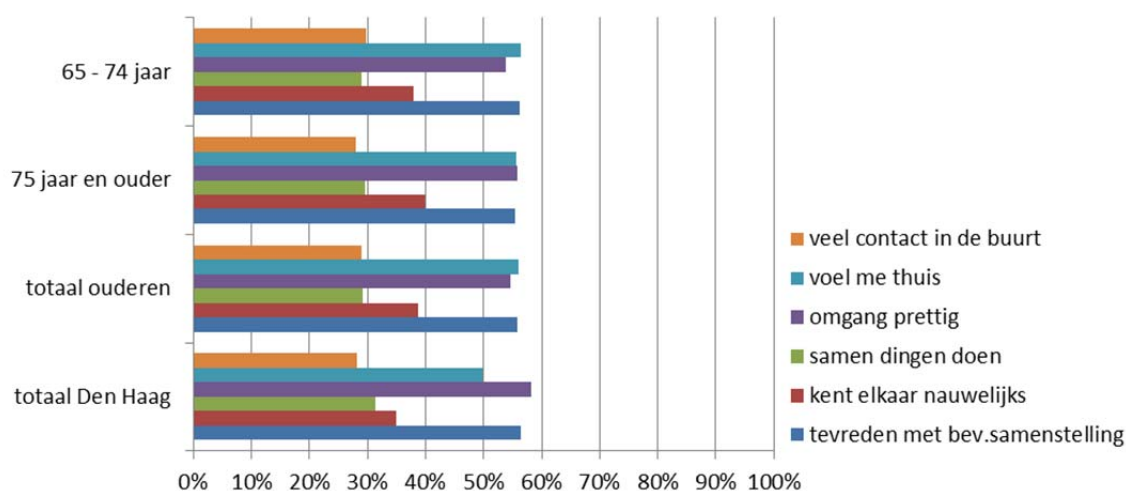
De uitkomsten hebben betrekking op ouderen die zelfstandig wonen. Over ouderen die in verpleeg- of verzorgingshuizen wonen hebben we geen informatie.

### 7.1 SOCIALE COHESIE IN DE BUURT<sup>31</sup>

Ruim de helft (56%) van de Haagse 65-plussers voelt zich thuis in de buurt waarin zij wonen (zie figuur 7.1). Een vergelijkbaar grote groep geeft aan dat zij tevreden zijn met de bevolkings-samenstelling in de buurt (56%) en dat de mensen in hun buurt op een prettige manier met elkaar omgaan (55%). 29% van de Haagse ouderen vindt dat zij in een gezellige buurt wonen waar mensen dingen samen doen. 39% van de 65-plussers vindt echter (ook) dat mensen in hun buurt elkaar nauwelijks kennen. Zelf heeft 29% van de 65-plussers veel contact in de buurt.

Haagse ouderen voelen zich vaker thuis bij de mensen in de buurt dan alle Hagenaars bij elkaar genomen. Wel vinden zij iets minder vaak dat mensen in hun buurt op een prettige manier met elkaar omgaan en dat zij in een gezellige buurt wonen waar mensen samen dingen doen.

Figuur 7.1 Beleving van Haagse ouderen van de sociale cohesie in hun woonbuurt (in 2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

Het aandeel 65-plussers dat veel contacten in de buurt heeft, lijkt de afgelopen vijf jaar te zijn gedaald. (zie tabel 7.2 op de volgende pagina). Aan de andere kant neemt ook het aandeel ouderen dat vindt dat men elkaar in de buurt nauwelijks kent, af. Wat een positieve ontwikkeling is. Het aandeel ouderen dat tevreden is met de bevolkingssamenstelling van hun buurt, lijkt door de jaren te zijn afgenomen.

<sup>31</sup> Bron: Veiligheidsmonitor

Tabel 7.2 Beleving van Haagse ouderen van de sociale cohesie in hun buurt, 2010 – 2015<sup>32</sup>

	2010	2012	2013	2015
% veel contact in de buurt	37,3%	31,9%	34,2%	29,0%
% voelt zich thuis	68,3%	55,2%	55,0%	56,1%
% vindt omgang prettig	62,4%	54,8%	53,7%	54,7%
% veel dingen samen doen*	41,5%	31,2%	31,4%	29,2%
% kent elkaar nauwelijks	45,5%	41,4%	39,3%	38,8%
% tevreden met bevolkingssamenstelling	62,7%	57,3%	56,0%	55,9%

\* In 2010 was de vraagstelling iets anders.

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

### Kader 8: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Wat gaat goed en wat kan beter als we het hebben over sociale cohesie? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Positieve aspecten die volgens de panelleden te maken hebben met respect en sociale integratie in hun eigen wijk zijn compassie en een luisterend oor van buurtgenoten en burenhulp.

Verbeterpunten zijn er volgens de panelleden ook, deels dezelfde punten als bij de positieve punten naar voren komen. Panelleden noemen naast compassie, een luisterend oor en burenhulp ook dat er meer respect moet zijn voor ouderen en dat het gedrag van jongeren beter zou moeten.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2015), Rapportage herfstmeting 2015

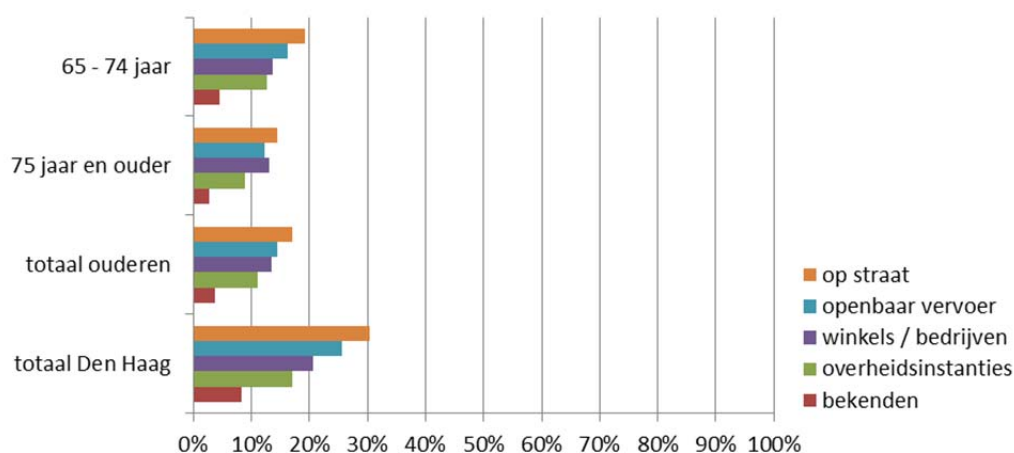
## 7.2 RESPECTLOOS GEDRAG<sup>33</sup>

In de Veiligheidsmonitor zijn ook vragen opgenomen over respectloos gedrag. Mensen kunnen hierbij aangeven in hoeverre het wel eens voorkomt dat iemand hen respectloos behandelt.

In het algemeen vinden ouderen dat zij met voldoende respect worden behandeld. 17% van de Haagse 65-plussers geeft aan dat zij wel eens door onbekenden op straat respectloos worden behandeld (zie figuur 7.3). 15% van de ouderen geeft aan dat dit in het openbaar vervoer wel eens voorkomt. Ook door het personeel in winkels en/of bedrijven en personeel van overheidsinstanties worden ouderen niet altijd met respect behandeld, vinden ouderen zelf (respectievelijk 13% en 11%). Door bekenden, zoals de partner, familie en vrienden, worden ouderen minder vaak respectloos behandeld; 4% van de 65-plussers geeft aan dat dit wel eens voorkomt.

Door de jaren heen zien we geen grote verschillen in de beleving van Haagse ouderen wat betreft respectloos gedrag (zie tabel 7.4 op de volgende pagina).

Figuur 7.3 Beleving van Haagse ouderen over respectloos gedrag (2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

<sup>32</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

<sup>33</sup> Bron: Veiligheidsmonitor

Tabel 7.4 Beleving van Haagse ouderen over respectloos gedrag, 2012 – 2015<sup>34</sup>

	2012	2013	2015
<i>% wel eens respectloos behandeld:</i>			
- op straat	16,4%	15,4%	17,1%
- in openbaar vervoer	16,6%	13,3%	14,5%
- door personeel van winkels/bedrijven	16,5%	12,6%	13,4%
- door personeel van overheidsinstanties	12,2%	9,9%	11,0%
- door bekenden	4,2%	3,0%	3,7%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2012, 2013 en 2015

#### Kader 9: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Hoe respectvol wordt er met elkaar (en ouderen) omgegaan in Den Haag? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Twee derde van de panelleden vindt dat mensen in Den Haag over het algemeen respectvol met elkaar omgaan.

Aan de hand van een aantal stellingen hebben panelleden een mening kunnen geven over verschillende aspecten van respectvolle omgang. Panelleden zijn het meest positief over de vriendelijkheid en behulpzaamheid van personeel in winkels, bedrijven en bij de gemeente. Daarentegen vinden zij het minst vaak dat bedrijven en de gemeente voldoende rekening houden met ouderen voor wat betreft bereikbaarheid, service en dienstverlening. (Ruim) de helft van de panelleden vindt dat er voldoende activiteiten en evenementen worden georganiseerd die ook geschikt zijn voor ouderen, ondervindt vrijwel nooit problemen met producten die niet geschikt zijn voor ouderen en vindt dat er in Den Haag voldoende voorzieningen zijn voor ouderen met een laag inkomen om nog mee te doen in de maatschappij. (Ruim) vier op de tien panelleden vindt dat ouderen over het algemeen op een positieve manier zichtbaar zijn in de media zonder stereotypering en dat bestuurders in het openbaar vervoer voldoende rekening houden met ouderen. Ruim drie op de tien panelleden vindt dat jongeren in Den Haag voldoende respectvol omgaan met ouderen en dat jongere reizigers voldoende rekening houden met ouderen in het openbaar vervoer.

Ideeën om de omgang tussen Hagenaars van verschillende leeftijden te verbeteren, hebben de panelleden ook. Zoals via school onder andere door middel van projecten met ouderen; zelf andere leeftijdsgroepen positief benaderen, het goede voorbeeld geven; sociale activiteiten organiseren; luisteren naar elkaar, inleven in elkaar; opvoeding; jong en oud met elkaar in contact brengen; jongeren ouderen laten hopen; en een trefpunt/ontmoetingsplek voor jong en oud.

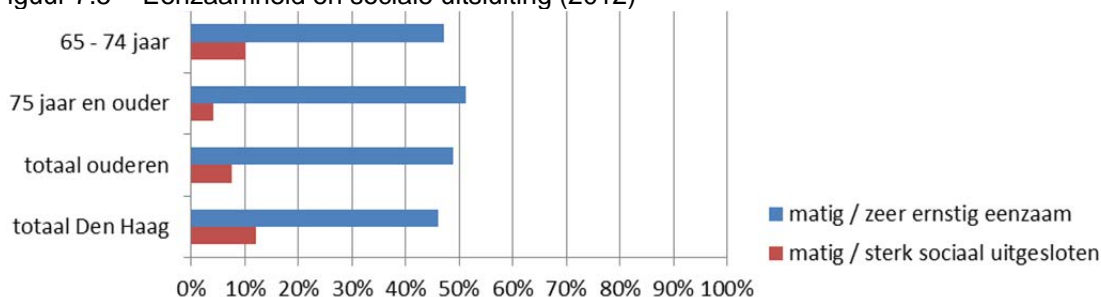
Bron: Ouderenplatform Den Haag (2015), Rapportage herfstmeting 2015

### 7.3 EENZAAMHEID EN SOCIALE UITSLUITING<sup>35</sup>

Er zijn twee soorten eenzaamheid. Emotionele eenzaamheid en sociale eenzaamheid. Bij emotionele eenzaamheid ervaart iemand een sterk gemis van een intieme relatie of een emotioneel hechte band met een partner of vriend(in). Bij sociale eenzaamheid mist iemand betekenisvolle relaties met een brede groep mensen, zoals collega's, kennissen, buurtgenoten of mensen met dezelfde belangstelling.

Bijna de helft (49%) van de 65-plussers was in het jaar voorafgaand aan het onderzoek (in 2012) matig tot zeer ernstig eenzaam (zie figuur 7.5). 12% van de 65-plussers was ernstig tot zeer ernstig eenzaam. Hoewel het aandeel eenzamen onder ouderen iets hoger is dan gemiddeld (46%), is het aandeel ouderen dat ernstig tot zeer ernstig eenzaam is, lager dan gemiddeld (18%). Eenzaamheid lijkt daarmee dus niet voorbehouden te zijn aan ouderen.

Figuur 7.5 Eenzaamheid en sociale uitsluiting (2012)



Bron: Gemeente Den Haag, Gezondheidsenquête 2012

<sup>34</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

<sup>35</sup> Bron: Gezondheidsenquête 2012. Er zijn helaas geen recentere gegevens beschikbaar over de mate van eenzaamheid en sociale uitsluiting. De gegevens die hier zijn opgenomen, zijn dezelfde als in de Ouderenmonitor 2014.

Bij 25% van de 65-plussers is sprake van emotionele eenzaamheid. Bij 49% is sprake van sociale eenzaamheid. Onder 75-plussers komt emotionele eenzaamheid vaker voor dan onder de groep 65-74-jarigen (respectievelijk 40% en 31%). 75-plussers missen dus vaker een intieme relatie of een emotioneel hechte band met een partner of vriend(in).

Sociale uitsluiting is een breed begrip en verwijst naar het onvermogen van groepen of individuen om als gevolg van individuele en maatschappelijke factoren volledig deel te nemen aan het maatschappelijk leven. Er is een verband tussen sociale uitsluiting en ervaren gezondheid. Mensen die de eigen gezondheid als (zeer) slecht ervaren voelen zich vaker sociaal uitgesloten.

8% van de Haagse 65-plussers (in 2012) voelt zich matig tot sterk sociaal uitgesloten (zie figuur 7.5 op de vorige pagina). Dit aandeel is iets lager dan gemiddeld voor Den Haag (12%). Binnen de groep ouderen zien we dat ouderen in de leeftijd van 65-74 jaar zich vaker sociaal uitgesloten voelen (10%) dan 75-plussers (4%).

### *2tegen1zaamheid*

Eén van de projecten die eenzaamheid bij ouderen tegen moet gaan en door de gemeente wordt gesubsidieerd is het project '2tegen1zaamheid'. Dit project wordt uitgevoerd door Stichting Buddy Netwerk. Het project is bedoeld voor ouderen die eenzaam zijn, geen of onvoldoende sociaal netwerk hebben en beperkt in staat zijn om dit netwerk te onderhouden of uit te breiden. Zij worden voor een bepaalde periode gekoppeld aan een vrijwilliger. De bedoeling van de koppels is dat men regelmatig afspreekt en activiteiten onderneemt. Naast het gezelschap en het bieden van een 'luisterend oor' stimuleert de vrijwilliger de oudere ook om activiteiten te ondernemen.

In 2015 waren er in totaal 177 van deze koppels (zie tabel 7.6). Ten opzichte van voorgaande jaren is het aantal iets toegenomen.

Tabel 7.6 Aantal koppels 2tegen1zaamheid (2009 – 2015)

	2009	2011	2013	2015
<b>2tegen1zaameheid</b>				
Aantal koppels oudere – vrijwilliger	171	161	171	177

Bron: Gemeente Den Haag, Dienst OCW; Buddy Netwerk, Jaarrapport 2015

### **Kader 10: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?**

Hoe kan de woonomgeving bijdragen aan het tegengaan van eenzaamheid? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Er worden veel verschillende aspecten genoemd zoals groepswonen, serviceflats of een omgeving met gelijkgestemden. Ook geven panelleden aan dat burens, vrienden en familie geactiveerd moeten worden om ouderen te bezoeken of dat er een vorm van sociale controle zou moeten zijn. Verder wordt veel genoemd dat er gemeenschappelijke ruimtes zouden moeten zijn of een wijkcentrum in de buurt. Bij het organiseren van activiteiten zouden de ouderen actief betrokken moeten worden. Ook wordt veel genoemd dat een woonomgeving met jong en oud door elkaar eenzaamheid zou kunnen tegengaan.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2014), Rapportage herfstmeting 2014

## 7.4 NADERE ANALYSE VAN DE UITKOMSTEN

In voorgaande paragrafen is alleen gekeken naar de totale groep ouderen en de twee leeftijdsklassen daarbinnen. Er zijn echter nog meer differentiaties binnen de groep ouderen te maken, zoals naar sekse, etniciteit, type huishouden, opleidingsniveau, inkomen en stadsdeel.

In deze paragraaf vindt u een overzicht van de uitkomsten (op hoofdpunten) voor de verschillende groepen ouderen. In de tekst wordt alleen gewezen op de meest opvallende uitkomsten.

*NB Het uitsplitsen van de uitkomsten leidt er in een aantal gevallen toe dat het absolute aantal ouderen waarop de uitkomsten betrekking hebben, klein is (zoals het geval is bij de uitsplitsing naar stadsdeel). De uitkomsten moeten dan ook als indicatie worden gezien en niet als representatief beeld voor de betreffende subgroep ouderen. In de overzichten is (een indicatie van) het totaal aantal ouderen in de steekproef (N) opgenomen. Uitkomsten die betrekking hebben op minder dan 25 respondenten worden in de tabellen niet getoond.*

In overzicht 7.7 op de volgende pagina zijn een aantal aspecten weergegeven met betrekking tot respect en sociale integratie, uitgesplitst naar een aantal kenmerken.

Een aantal punten die opvallen:

- We zien weinig (grote) verschillen in uitkomsten naar leeftijd, geslacht en etniciteit.
- 65-plussers met een hoog opleidingsniveau zijn duidelijk vaker tevreden met de samenstelling van de bevolking in hun eigen buurt dan 65-plussers met een laag opleidingsniveau.
- Alleenstaande ouderen zijn iets vaker eenzaam dan ouderen uit meerpersoonshuishoudens.
- Wat betreft de stadsdelen zien we dat 65-plussers in Laak duidelijk minder vaak tevreden lijken te zijn met de bevolkingsamenstelling van hun buurt dan in andere stadsdelen. Verder zien we dat ouderen in Centrum vaker aangeven dat zij respectloos worden behandeld op straat. Ouderen in Leidschenveen-Ypenburg vinden dit juist minder vaak dan in andere stadsdelen.

Overzicht 7.7 Respect en sociale integratie aan de hand van een aantal aspecten (2015)

	N Veiligheidsmonitor (indicatie)	% veel contact in de buurt	% tevreden met bevolkingssamen- stelling	% respectloos behandeld op straat		N Gezondheids- enquête (indicatie)	% matig tot ernstig eenzaam
<b>Totaal 65-plus</b>	1.356	<b>29,0%</b>	<b>55,9%</b>	<b>17,1%</b>		2.564	<b>48,9%</b>
<i>Leeftijd</i>							
65 – 74 jaar	820	29,7%	56,2%	19,2%		1.506	47,1%
75-plus	536	28,0%	55,5%	14,4%		1.058	51,2%
<i>Sekse</i>							
Man	652	28,6%	57,9%	18,0%		1.186	46,3%
Vrouw	704	29,3%	54,3%	16,4%		1.378	50,8%
<i>Etniciteit</i>							
Nederlandse achtergrond	998	30,2%	56,5%	15,2%		1.628	47,1%
Migratieachtergrond	358	26,4%	54,6%	21,0%		936	52,5%
<i>Opleidingsniveau</i>							
Laag	698	30,7%	50,1%	16,1%		1.621	49,8%
Middel	234	32,4%	58,4%	20,6%		357	46,3%
Hoog	251	22,1%	71,9%	17,1%		379	45,7%
<i>Type huishouden</i>							
Eenpersoons	595	26,3%	54,7%	14,9%		1.159	59,0%
Meerpersoons	761	31,3%	56,9%	19,0%		1.343	40,1%
<i>Stadsdeel</i>							
Loosduinen	105	28,8%	65,0%	16,2%		139	45,7%
Escamp	333	27,7%	39,0%	19,2%		789	52,4%
Segbroek	175	31,4%	65,0%	13,9%		201	44,1%
Scheveningen	172	34,3%	74,3%	15,7%		147	41,7%
Centrum	267	28,0%	47,9%	26,1%		836	55,8%
Laak	83	24,4%	21,6%	14,9%		176	55,9%
Haagse Hout	180	23,4%	63,6%	15,5%		135	48,2%
Leidschenveen/Ypenburg	41	33,6%	56,2%	3,5%		141	50,3%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015; Gemeente Den Haag, Gezondheidsenquête 2012

## 8 Sociale participatie

In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende aspecten rond de sociale participatie van Haagse ouderen. We kijken hierbij niet zozeer of ouderen veel participeren of niet, maar naar de mogelijkheden of voorwaarden die er zijn om te kunnen participeren. Nodigt de buurt waar de ouderen wonen uit tot participatie? Zijn er voldoende activiteiten en ontmoetingsplekken voor ouderen? En hebben 65-plussers voldoende financiële middelen om te kunnen participeren?

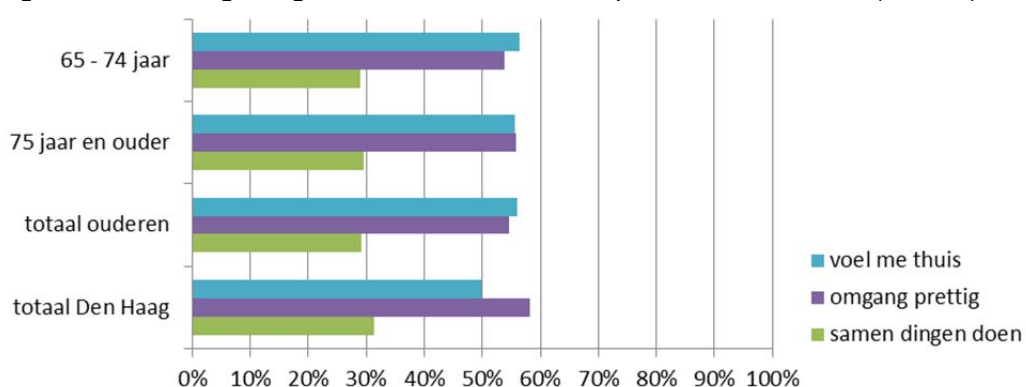
De gegevens die we in dit hoofdstuk presenteren, komen uit de Veiligheidsmonitor en de Armoedemonitor. Daarnaast is een deel van de gegevens afkomstig van interne registraties binnen de gemeente en/of registraties van organisaties. Dit is in de tekst en/of met een voetnoot aangegeven. In bijlage 1 vindt u hier meer informatie over.

### 8.1 SOCIALE KWALITEIT WOONOMGEVING<sup>36</sup>

De buurt waarin Haagse ouderen wonen kan invloed hebben op de mate waarin ouderen participeren. Voelen zij zich thuis bij de mensen in de buurt? Gaan buurtgenoten prettig met elkaar om? Worden er in de buurt samen activiteiten ondernomen? Deze vragen en meer, zijn in het voorgaande hoofdstuk aan bod gekomen. We herhalen hier kort de uitkomsten.

We hebben gezien dat ruim de helft van de Haagse ouderen zich thuis voelt in de eigen buurt (56%) en vindt dat mensen in hun buurt op een prettige manier met elkaar omgaan (55%). Een kleiner deel van de Haagse ouderen (29%) geeft echter aan dat zij in een gezellige buurt wonen waar mensen samen dingen doen (zie ook figuur 8.1).

Figuur 8.1 Beleving Haagse ouderen van sociale aspecten van hun buurt (in 2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

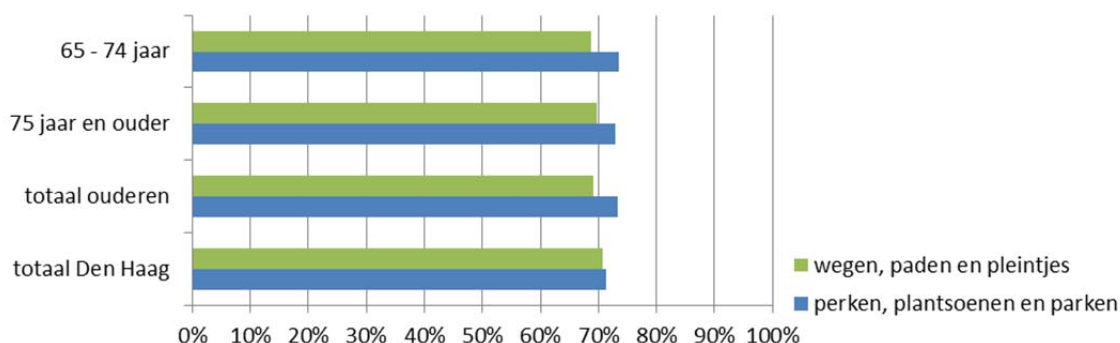
Naast het sociale aspect kan ook het fysieke aspect van de buurt een rol spelen bij de participatie van ouderen. Wat vinden 65-plussers van de leefbaarheid van hun woonomgeving? Worden de wegen, paden en de groenvoorzieningen in de buurt goed onderhouden?

In hoofdstuk 4 over de publieke ruimte kwam al naar voren dat Haagse ouderen gemiddeld een 7,3 geven voor de leefbaarheid van hun woonomgeving. Zij geven hiervoor een iets hoger cijfer dan gemiddeld. Alle inwoners van Den Haag geven gemiddeld een 7,1 voor de leefbaarheid.

Rond de 70% van de Haagse ouderen is tevreden over het onderhoud aan wegen, paden en groenvoorzieningen. 69% is tevreden over het onderhoud aan de wegen, paden en pleintjes in de buurt (zie figuur 8.2 op de volgende pagina). Daarnaast is 73% tevreden over het onderhoud aan perken, plantsoenen en parken in de buurt. Haagse ouderen zijn hier even vaak tevreden over dan gemiddeld. En ook binnen de groep ouderen zien we hierin geen verschil.

<sup>36</sup> Bron: Veiligheidsmonitor. De uitkomsten hebben betrekking op zelfstandig wonende 65-plussers.

Figuur 8.2 Tevredenheid Haagse ouderen over onderhoud aan wegen en groen in de buurt (in 2015)



Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2015

De beleving van Haagse ouderen over de sociale aspecten van de buurt is sinds 2012 redelijk stabiel (zie tabel 8.3). Over het onderhoud aan wegen en aan het groen, lijken Haagse ouderen door de jaren heen positiever te worden.

Tabel 8.3 Beleving van Haagse ouderen van de sociale kwaliteit van hun buurt, 2010 – 2015<sup>37</sup>

	2010	2012	2013	2015
% voelt zich thuis	68,3%	55,2%	55,0%	56,1%
% vindt omgang prettig	62,4%	54,8%	53,7%	54,7%
% veel dingen samen doen*	41,5%	31,2%	31,4%	29,2%
% tevreden met onderhoud:				
- wegen, paden en pleintjes	66,1%	63,2%	66,5%	69,2%
- perken, plantsoenen en parken	68,4%	69,7%	69,5%	73,3%

\* In 2010 was de vraagstelling iets anders.

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

## 8.2 ACTIVITEITEN EN (GESUBSIDIEERDE) VOORZIENINGEN

Er zijn in Den Haag meerdere voorzieningen die de gemeente gesubsidieerd waar activiteiten worden georganiseerd en waar ouderen elkaar kunnen ontmoeten. Er zijn buurthuizen en Buurthuizen van de Toekomst. En er zijn vele gesubsidieerde ouderensociëteiten en een aantal buurtkamers. Ook de verschillende maaltijdvoorzieningen kunnen we in dit rijtje meenemen. Een deel van deze voorzieningen, zoals de buurthuizen, is toegankelijk voor iedere Hagenaar. Andere voorzieningen, zoals de ouderensociëteiten, zijn uitsluitend bedoeld voor ouderen.

### *Buurthuizen en Buurthuizen van de Toekomst*

In buurthuizen, oftewel welzijnsaccommodaties, kunnen ouderen terecht voor een kop koffie en verschillende activiteiten. Deze accommodaties zijn in beheer van de verschillende welzijnsinstellingen in de stad. Ook in Buurthuizen van de Toekomst (BvdT) kunnen ouderen terecht. Deze accommodaties zijn vaak in beheer van sportclubs, scholen, culturele- of zorginstellingen. Zij delen een accommodatie met andere organisaties.

Medio 2016 zijn er 37 welzijnsaccommodaties en 47 Buurthuizen van de Toekomst. In figuur 8.4 op de volgende pagina zijn deze locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde welzijnsaccommodatie of Buurthuis van de Toekomst is ongeveer 600 meter. In de stadsdelen Laak en Centrum wonen 65-plussers het dichtstbij een buurthuis of BvdT; gemiddeld moeten zij circa 430 meter lopen. 65-plussers in Leidschenveen-Ypenburg wonen het verst weg van een buurthuis of BvdT; gemiddeld ruim 900 meter.

<sup>37</sup> In Bijlage 2 is deze tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

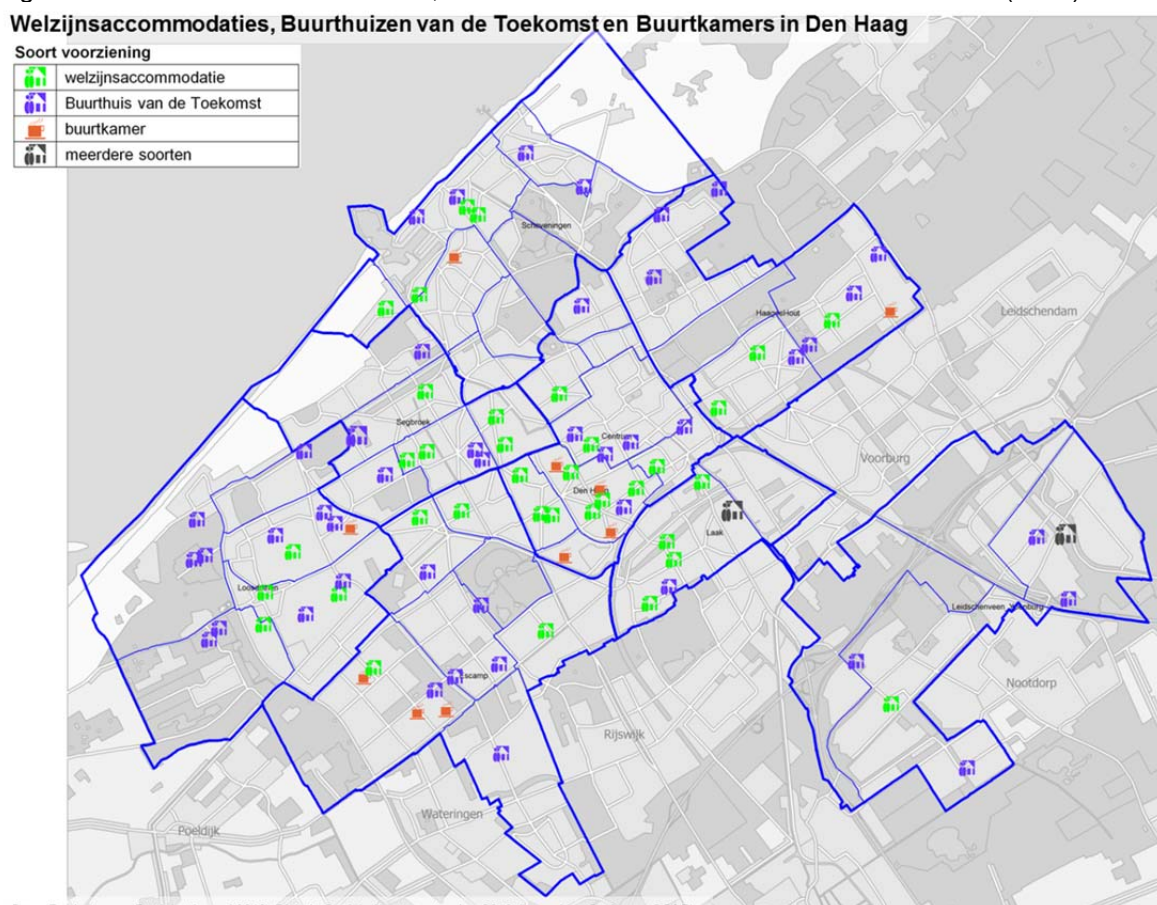


### Buurtkamers

Een Buurtkamer is een ontmoetingsplek voor en door buurtbewoners. Doel is in de eerste plaats om de sociale cohesie in de buurt te bevorderen en vereenzaming tegen te gaan<sup>38</sup>.

In 2016 zijn er 10 buurtkamers. In figuur 8.4 zijn deze op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde buurtkamer is ongeveer 1.830 meter. 65-plussers in het stadsdeel Centrum wonen gemiddeld het dichtstbij een buurtkamer; gemiddeld op 1.265 meter. In Leidschenveen-Ypenburg is geen buurtkamer en moeten 65-plussers meer dan 5 kilometer reizen naar de dichtstbijzijnde buurtkamer..

Figuur 8.4 Locaties van Buurthuizen, Buurthuizen van de Toekomst en Buurtkamers (2016)



<sup>38</sup> Bron: [www.denhaag.raadsinformatie.nl/document/3374989](http://www.denhaag.raadsinformatie.nl/document/3374989) (geraadpleegd op 30-09-2016).

### Oudersociëteiten

Oudersociëteiten zijn plekken waar ouderen bij elkaar kunnen komen en waar activiteiten georganiseerd worden, gericht op ontspanning en / of persoonlijke ontwikkeling. Oudersociëteiten zijn daarmee ook plekken waar ouderen sociale contacten kunnen opdoen en waar een sociaal netwerk kan ontstaan.

In 2016 zijn er rond de 370 gesubsidieerde oudersociëteiten. In figuur 8.6 op de volgende pagina zijn deze op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde oudersociëteit is 410 meter. 65-plussers in Laak wonen gemiddeld het dichtstbij een oudersociëteit; 256 meter. 65-plussers in Leidschenveen-Ypenburg moeten gemiddeld het verst reizen naar een oudersociëteit; gemiddeld ongeveer 1.072 meter.

### Maaltijdvoorzieningen

Ouderen die moeite ondervinden bij huishoudelijke taken als koken kunnen zich 'abonneren' op een warme maaltijdservice. Zij krijgen dan één keer per dag een warme maaltijd aan huis. Daarnaast kunnen ouderen ook maaltijden nuttigen in restaurants van diverse zorg- en welzijnsinstellingen in het kader van de 'Regeling Maaltijden en Ontmoeting'. Het bieden van een warme maaltijd is niet het enige doel van deze voorziening. Het is voor ouderen ook een link met de maatschappij of buurt. Immers, de bezorgers van de bezorgservice vragen hoe het met hen gaat en er kan een band ontstaan met de medewerkers, vrijwilligers en medebuurtbewoners in het restaurant van een zorg- en welzijnsinstelling<sup>39</sup>.

Uit eerder onderzoek onder maaltijdgebruikers<sup>40</sup> blijkt dat voor de meesten de maaltijd zelf de belangrijkste reden is om van de maaltijdvoorziening gebruik te maken. Voor een groot deel van de maaltijdgebruikers blijken (ook) de sociale contacten een belangrijke rol te spelen. Naast de maaltijd en de sociale contacten worden ook nog andere redenen genoemd; de maaltijd is een reden om het huis uit te zijn, om de dag door te komen en het geeft mensen een veilig gevoel dat er op hun 'gelet' wordt.

Medio 2016 zijn er in Den Haag 45 locaties waar ouderen terecht kunnen voor een maaltijd en die zijn aangesloten bij de regeling (zie figuur 8.7 op de volgende pagina). Daarnaast zijn er zes leveranciers die maaltijden aan huis bezorgen. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde maaltijdvoorziening is 964 meter. In Loosduinen is de gemiddelde afstand het kortst; gemiddeld wonen 65-plussers op 550 meter van een maaltijdvoorziening. In Leidschenveen-Ypenburg is geen maaltijdvoorziening en moeten 65-plussers meer dan 5 kilometer reizen naar de dichtstbijzijnde maaltijdvoorziening.

In 2015 zijn er ruim 68.500 maaltijden verstrekt (zie tabel 8.5). Het aantal jaarlijks verstrekte warme maaltijden is wederom iets gedaald ten opzichte van voorgaande jaren.

Tabel 8.5 Aantal gebruikers van voorzieningen voor ouderen (2009 – 2015)

	2009	2011	2013	2015
<b>Warme maaltijden</b>				
Aantal verstrekte warme maaltijden	75.290	75.223	72.617	68.501

Bron: Gemeente Den Haag, Dienst OCW; Haeghe Groep 2015

#### Kader 11: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Wat gaat goed en wat kan beter als we het hebben over sociale participatie? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Positieve aspecten die volgens de panelleden te maken hebben met sociale participatie in hun eigen wijk zijn vooral het buurthuis, buurt-/wijkcentrum; de activiteiten voor ouderen; de sociale contacten met buurtbewoners, luisterend oor; dat maaltijden aan huis bezorgd worden, de maaltijdprojecten; dat zij dichtbij wat kunnen drinken; dat er een plek is voor ouderen om samen te komen; dat er bewegingsmogelijkheden zijn voor ouderen, dat zij kunnen sporten; dat er een bibliotheek nabij is.

Verbeterpunten zijn er volgens de panelleden ook, deels zijn dit dezelfde punten als bij de positieve punten naar voren komen. Panelleden missen onder meer een buurthuis, buurt-/wijkcentrum; sociale contacten met buurtbewoners, een luisterend oor; een plek voor ouderen om samen te komen; activiteiten voor ouderen; nabijheid van een bibliotheek; bewegingsmogelijkheden ouderen.

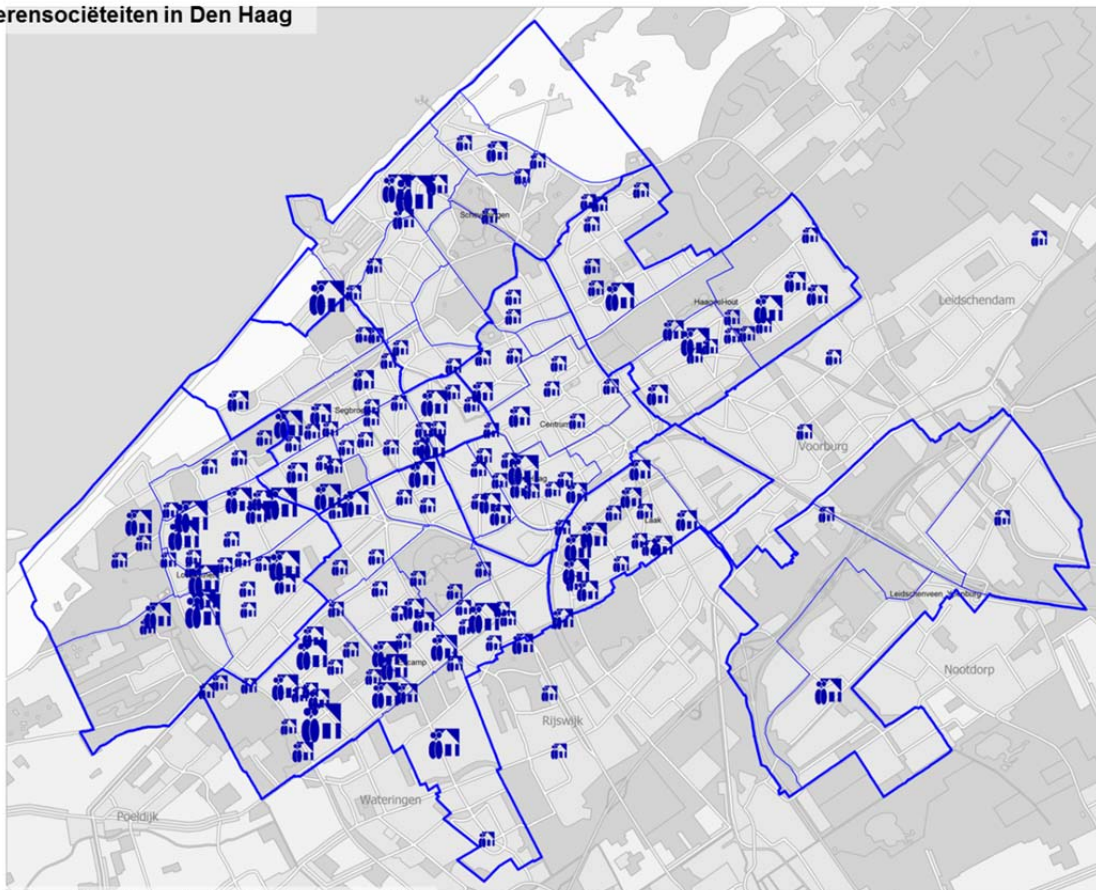
Bron: Ouderenplatform Den Haag (2015), Rapportage herfstmeting 2015

<sup>39</sup> Bron: Gemeente Den Haag (2011), *Regeling 'Maaltijden en ontmoeting'*.

<sup>40</sup> Bron: Gemeente Den Haag (2010), *Ontmoetingen tussen ouderen tijdens de maaltijd*.

Figuur 8.6 Locaties van Oudersociëteiten (2016)

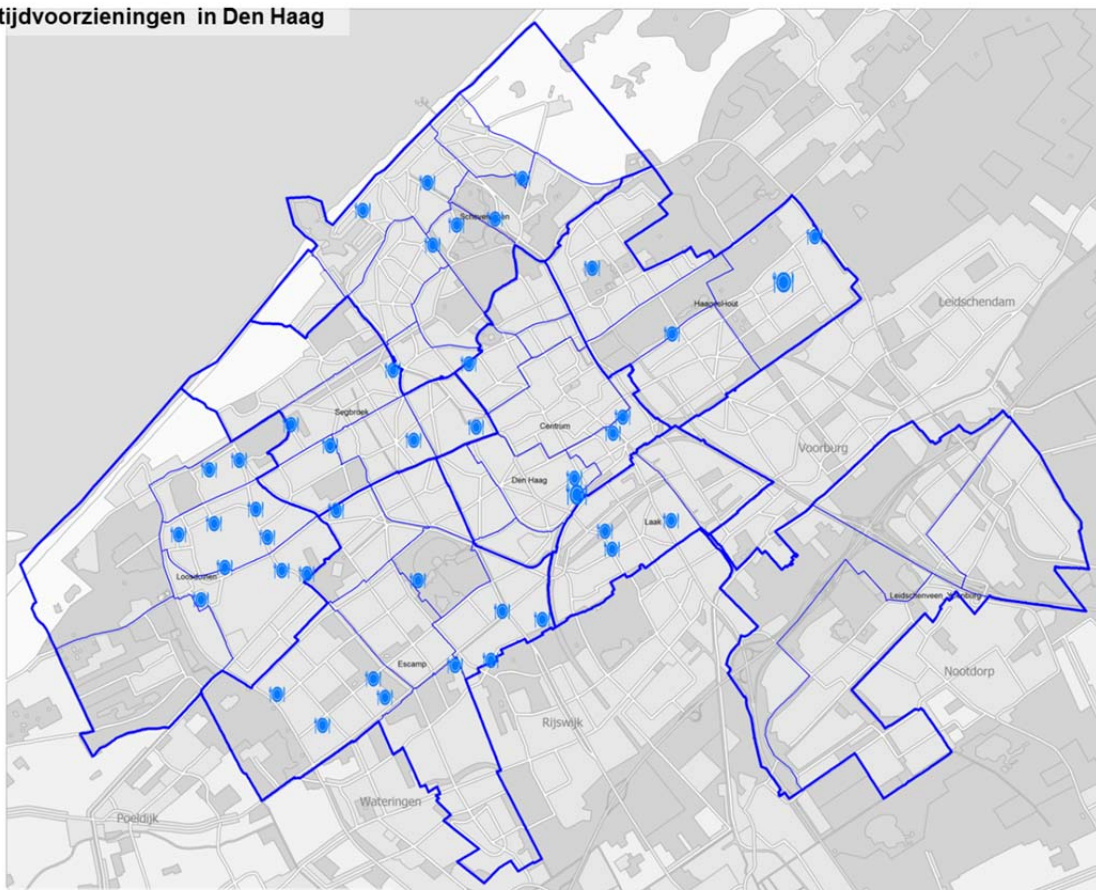
**Oudersociëteiten in Den Haag**



Bron: Productgroep Participatie, augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

Figuur 8.7 Locaties van maaltijdvoorzieningen (2016)

**Maaltijdvoorzieningen in Den Haag**



Bron: De Haeghe Groep, augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)



## 8.3 FINANCIËLE MIDDELEN

Of ouderen kunnen participeren hangt voor een deel ook af of ze over voldoende financiële middelen beschikken. Over de hoogte van het inkomen van Haagse ouderen hebben we geen (recente) informatie. Uit eerder onderzoek<sup>41</sup> is gebleken dat meer dan de helft (59%) van de 65-plussers in Den Haag een laag inkomen heeft; een netto huishoudinkomen van 1.800 euro of minder per maand. 14% van alle 65-plussers heeft een hoog inkomen (meer dan 3.100 euro netto).

### 8.3.1 Minimahuishoudens<sup>42</sup>

In de tweejaarlijkse Armoedemonitor wordt aandacht besteed aan minimahuishoudens, de doelgroep voor het armoedebeleid van de gemeente. Minimahuishoudens zijn huishoudens van mensen met een inkomen van 110 procent van het Wettelijk sociaal minimum (Wsm)<sup>43</sup>. In de Armoedemonitor wordt gebruik gemaakt van gekoppelde (administratie-)bestanden.

Volgens de Armoedemonitor zijn er in 2015 54.259 minimahuishoudens in Den Haag. 26% hiervan, oftewel 14.354 huishoudens, heeft aan het hoofd een 65-plusser. Van alle huishoudens met aan het hoofd een 65-plusser gaat het in 25% van de gevallen om een minimahuishouden (zie tabel 8.8).

Zowel het aantal als het aandeel minimahuishoudens onder 65-plussers is de afgelopen twee jaar duidelijk gestegen (plus 8 procentpunt). Deze stijging zien we voor alle leeftijdscategorieën terug, maar het aantal (en aandeel) 65-plussers is wel het sterkst toegenomen.

Tabel 8.8 Aantal en aandeel minimahuishoudens onder Haagse ouderen, 2009 - 2015

	2009	2011	2013	2015
Aantal minimahuishoudens 65-plus	12.411	12.473	9.637	14.354
% van totale huishoudens 65-plus	24%	23%	17%	25%
Aantal langdurige minimahuishoudens 65-plus	11.627	11.979	7.697	8.085
% van totale minimahuishoudens 65-plus	94%	96%	80%	56%

Bron: KWIZ/Gemeente Den Haag (2016), Armoedemonitor Den Haag 2016.

Van de 14.354 minimahuishoudens, met aan het hoofd een 65-plusser, is er bij een kleine meerderheid (56%) sprake van langdurige minima (zie tabel 8.8). Dit wil zeggen dat deze huishoudens meer dan drie jaar van een inkomen tot 110 procent van het sociale minimum leven. In totaal gaat het om 8.085 huishoudens. In vergelijking met twee jaar eerder is het aantal langdurige minimahuishoudens onder ouderen gestegen. Het aandeel binnen de groep minimahuishoudens is echter flink gedaald.

### 8.3.2 Inkomensondersteunende voorzieningen<sup>44</sup>

Mensen met een laag inkomen in Nederland hebben de mogelijkheid gebruik te maken van een aantal inkomensondersteunende voorzieningen, zoals de zorgtoeslag en de huurtoeslag. Inwoners van Den Haag kunnen ook gebruikmaken van een aantal regelingen van de gemeente om het inkomen te verhogen of de lasten te verlagen. In deze paragraaf nemen we alleen die regelingen op waarvan een groot deel van de 65-plussers gebruikmaakt. De aantallen die gepresenteerd worden hebben echter betrekking op alle Hagenaars. In de rapportage van de Armoedemonitor wordt veelal geen onderscheid gemaakt naar leeftijd.

#### Ooievaarspas

De Ooievaarspas is één van de inkomensondersteunende voorzieningen die de gemeente Den Haag aanbiedt aan leden van huishoudens met een inkomen tot 130 procent van het Wettelijk sociaal minimum (Wsm)<sup>45</sup>. Doel van de Ooievaarspas is om mensen met een laag inkomen door middel van kortingen deel te laten nemen aan sportieve, culturele en recreatieve activiteiten.

<sup>41</sup> Bron: Gemeente Den Haag, Stadsenquête 2013.

<sup>42</sup> Bron: KWIZ/Gemeente Den Haag (2016), Armoedemonitor Den Haag 2016.

<sup>43</sup> Het wettelijk sociaal minimum is de actuele bijstandsnorm voor het betreffende huishoudtype. Deze normbedragen worden halfjaarlijks vastgesteld. Voor 65-plussers is de netto AOW-uitkering het normbedrag voor het wettelijke sociale minimum.

<sup>44</sup> Bron: KWIZ/Gemeente Den Haag (2016), Armoedemonitor Den Haag 2016.

<sup>45</sup> Het wettelijk sociaal minimum is de actuele bijstandsnorm voor het betreffende huishoudtype. Deze normbedragen worden halfjaarlijks vastgesteld. Voor 65-plussers is de netto AOW-uitkering het normbedrag voor het wettelijke sociale minimum.

Ruim 87.000 inwoners van Den Haag zijn (in 2015) in het bezit van een Ooievaarspas (zie tabel 8.9). In totaal hebben ruim 50.000 huishoudens een Ooievaarspas. Dit is 81% van het totale aantal huishoudens dat tot de doelgroep behoort. Ten opzichte van 2013 is het aantal inwoners met een Ooievaarspas toegenomen en is ook het bereik onder de doelgroep gestegen.

Tabel 8.9 Bereik van de inkomensondersteunende voorzieningen (2009 - 2015)\*

	2009	2011	2013	2015
<b>Ooievaarspas</b>				
Aantal Ooievaarspashouders	77.389	83.300	80.200	87.620
Aantal huishoudens met Ooievaarspas	44.667	47.230	46.027	50.615
Bereik binnen de doelgroep (huishoudens)	80%	86%	76%	81%
<b>Collectieve zorgverzekering</b>				
Aantal huishoudens (tot 110% Wsm)	12.653	19.261	24.859	29.361
Bereik binnen de doelgroep (huishoudens)	30%	44%	56%	54%
<b>Tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten</b>				
Aantal huishoudens	-	-	-	17.257

\*de gepresenteerde cijfers komen uit de Armoedemonitor. Deze verschijnt eens in de twee jaar.  
Bron: KWIZ/Gemeente Den Haag (2016), Armoedemonitor Den Haag 2016

#### *Collectieve zorgverzekering*

Huishoudens met een minimuminkomen (tot 130 procent van het Wsm) kunnen zich aansluiten bij een collectieve zorgverzekering. De gemeente betaalt mee aan de premie en betaalt het eigen risico van de deelnemer. Omdat veruit de meeste huishoudens die gebruikmaken van de collectieve zorgverzekering een inkomen hebben tot 110 procent Wsm, nemen we alleen het gebruik en bereik onder deze groep mee.

In 2015 maken ruim 29.000 huishoudens gebruik van deze regeling (zie tabel 8.9). Dit is 54% van de totale doelgroep. Het gebruik is ten opzichte van 2013 toegenomen. Het bereik is echter iets gedaald.

#### *Tegemoetkoming voor chronisch zieken en gehandicapten*

De tegemoetkoming voor chronisch zieken en gehandicapten is bestemd voor alle chronisch zieken en gehandicapten, met een inkomen tot 150 procent (voorheen was dit 110%). Personen die een aanvraag doen voor deze regeling moeten een Wmo-beschikking, een CIZ-indicatie of een indicatie van de wijkverpleegkundige voor persoonlijke zorg en verpleging hebben.

In 2015 hebben 17.257 huishoudens de tegemoetkoming voor chronisch zieken en gehandicapten ontvangen (zie tabel 8.9). De helft van de huishoudens die van deze regeling gebruik maakt, heeft aan het hoofd een 65-plusser.

#### **Kader 12: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?**

Hebben ouderen moeite om financieel rond te komen? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar). Van de panelleden geeft 7% aan (zeer) moeilijk rond te komen, 19% komt net rond en driekwart komt (zeer) gemakkelijk rond. Vooral de ouderen met een laag inkomen (zonder pensioen) geven aan moeilijk rond te komen.

Panelleden die zelf moeite hebben om rond te komen of in hun omgeving ouderen kennen die hier moeite mee hebben, hebben spontaan aangegeven waar volgens hen de knelpunten liggen. Aan de ene kant is het inkomen te laag, doordat men geen pensioen heeft opgebouwd, maar een klein pensioen heeft, van een uitkering leeft of niet altijd werk heeft. Aan de andere kant heeft men te maken met hoge vaste lasten en hoge zorgkosten waardoor men geen/nauwelijks geld overhoudt voor extraatjes, om iets te ondernemen of zelfs voor de dagelijkse boodschappen. Daarnaast heeft een deel van de ouderen te maken met schulden of onverantwoorde uitgavenpatronen, waardoor ze niet uitkomen met hun geld.

Bijna vier op de tien panelleden die net of moeilijk rondkomen, geeft aan dat dit soms tot vaak hun geluksgevoel in de weg staat. Circa een derde geeft aan dat het hen belet om de deur uit te gaan, hun sociale contacten beperkt en dat zij minder bewegen dan zij zelf zouden willen. Minder dan een op de tien belet het in het doen van vrijwilligerswerk of burenhulp.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2015), Rapportage herfstmeting 2015



## 9 Communicatie en informatie

Om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen wonen is het van belang dat er goede voorzieningen en activiteiten voor ouderen zijn. Belangrijk hierbij is dat ouderen weten dat deze voorzieningen en activiteiten er zijn en bij wie zij voor hulp kunnen aankloppen.

In dit hoofdstuk kijken we naar verschillende aspecten rond communicatie en informatie. Hoeveel ouderen maken gebruik van internet? Waar kunnen Haagse ouderen terecht met vragen? En zijn deze voorzieningen bij ouderen in de buurt?

De gegevens die we in dit hoofdstuk presenteren, zijn grotendeels afkomstig van interne registraties binnen de gemeente en/of registraties van organisaties.

### Kader 13: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Hoe blijven ouderen op de hoogte van wat er speelt? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar). Van de genoemde informatiebronnen, worden de Posthoorn en andere wijkkranten het vaakst gebruikt. De Stadskrant die ingevouwen zit in de Posthoorn kent ook een goed leesbereik. 75-plussers zijn over het algemeen iets vaker geïnteresseerd in nieuws voor ouderen en maken van meer informatiebronnen gebruik. De groep 55-64 jaar geeft vaker aan zich nog niet zo met informatie over ouderen bezig te houden.

Twee derde van de panelleden is tevreden over de mate waarin zij op de hoogte worden gehouden van wat er speelt voor ouderen in Den Haag, een derde vindt dat het beter kan of slecht is. In de toelichting op deze vraag geven meerdere panelleden aan dat er veel informatie is, hoewel er ook panelleden zijn die graag meer informatie willen of informatie over een bepaald onderwerp missen. Wel wordt aangegeven dat je er zelf moeite voor moet doen / informatie wel zelf moeten willen zoeken. Ook wordt nog eens onderstreept dat vooral de wijkkrant en de Posthoorn belangrijke informatiebronnen zijn, maar dat deze niet altijd goed bezorgd worden.

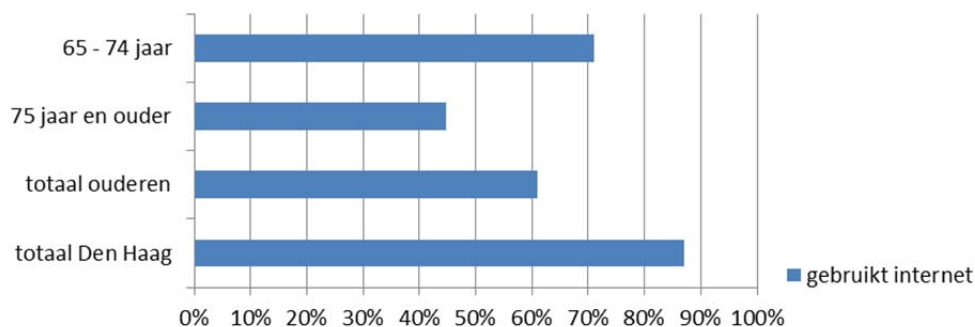
Bron: Ouderenplatform Den Haag (2015), Rapportage voorjaarsmeting 2015

### 9.1 INTERNETGEBRUIK

Er zijn meerdere instanties in Den Haag die informatie en advies aan ouderen kunnen geven en hen kunnen helpen bij bijvoorbeeld het aanvragen van bepaalde voorzieningen. Daarnaast is veel informatie via internet te vinden. Niet alleen over voorzieningen, maar ook over activiteiten in de buurt en mogelijkheden om te participeren.

Recente cijfers over het internetgebruik onder Haagse ouderen hebben we niet voorhanden. Uit eerder onderzoek in 2013 bleek dat 61% van de (zelfstandig wonende) 65-plussers in Den Haag gebruik maakt van internet en dat dit aandeel door de jaren heen redelijk stabiel is<sup>46</sup>. Het internetgebruik onder Haagse ouderen is wel minder dan gemiddeld onder de gehele Haagse bevolking (zie figuur 9.1). Over de frequentie van het gebruik van internet onder Haagse ouderen en of dit via een computer thuis is, is niets bekend.

Figuur 9.1 Gebruik van internet onder Haagse ouderen (in 2013)<sup>47</sup>



Bron: Gemeente Den Haag, Stadsenquête 2013

<sup>46</sup> Bron: Gemeente Den Haag (2014), *Ouderenmonitor 2014*

<sup>47</sup> In Bijlage 2 is deze figuur in een tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

Uit recentere landelijke cijfers van het CBS over 2015<sup>48</sup> blijkt dat 78% van de 65-plussers toegang tot internet heeft. Dit aandeel is sinds 2012 toegenomen met 13 procentpunt. 29% van de 65-plussers heeft, volgens het CBS, nog nooit internet gebruikt. Dit aandeel is de laatste jaren afgenomen, maar is duidelijk hoger dan gemiddeld (8%). De frequentie van het internetgebruik is onder 65-plussers lager dan gemiddeld. Van de 65-plussers heeft bijna de helft (49%) de drie maanden voorafgaand aan het onderzoek (bijna) elke dag gebruik gemaakt van internet. Gemiddeld is dit 81%.

#### **Kader 14: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?**

Waarover en op welke wijze willen ouderen geïnformeerd worden? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Als we panelleden vragen van welke wijkinformatie ze graag op de hoogte willen blijven, worden wijkactiviteiten het meest genoemd, gevolgd door het bekend maken van wegwerkzaamheden, bouw- en bestemmingsplannen, informatie over veiligheid en criminaliteit en ontwikkelingen in de wijk (nieuws, veranderingen).

Er zijn meerdere mogelijkheden om aan wijkinformatie te komen, zoals: op papier, via gesprekken en via digitale informatiebronnen. De meeste panelleden maken van al deze drie bronnen gebruik, 75-plussers maken wat minder gebruik van digitale informatie. Vrijwel iedereen maakt gebruik van papieren informatie. Dit geldt vooral voor brieven, de Posthoorn en andere wijkkranten. De wijkkranten en de Posthoorn worden erg belangrijk gevonden. Zes op de tien panelleden informeert zich over wat er in de wijk gebeurt via gesprekken met buurtbewoners en ruim de helft hoort wel eens wat door gesprekken met een wijk- of gezondheidscentrum. Vooral de gesprekken met burens en buurtgenoten zijn belangrijk. Bijna tweederde van de panelleden maakt wel eens gebruik van digitale informatiebronnen, maar weinig om wijkinformatie op te zoeken.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2016), Rapportage voorjaarsmeting 2016

## **9.2 (GESUBSIDIEERDE) VOORZIENINGEN GERICHT OP INFORMATIE EN ADVIES**

Haagse ouderen hebben meerdere bronnen tot hun beschikking om geïnformeerd te blijven over voorzieningen en activiteiten. Internet, huis-aan-huisbladen en wijkkranten, maar ook familie, vrienden, kennissen en burens kunnen een bron van informatie zijn. Daarnaast zijn er verschillende (gesubsidieerde) voorzieningen in Den Haag die gericht zijn op het geven van informatie en advies.

#### *Stadsdeelkantoren: Advies- en informatiebalies en Sociaal Raadslieden*

In elk stadsdeel van Den Haag is een stadsdeelkantoor te vinden. Op een aantal stadsdeelkantoren kunnen inwoners terecht bij zogenaamde Advies- en informatiebalies en bij Sociaal Raadslieden voor juridisch advies en hulp bij aanvragen van verschillende voorzieningen en hulpmiddelen. In figuur 9.3 op de volgende pagina zijn deze locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde Advies- en informatiebalie en/of Sociaal Raadslieden is bijna 1.900 meter. 65-plussers in Leidschenveen-Ypenburg moeten meer dan 6,5 kilometer reizen naar het voor hen dichtstbijzijnde Advies- en informatiebalie en/of Sociaal Raadslieden. 65-plussers in Laak wonen het minst ver weg; gemiddeld moeten 65-plussers in dit stadsdeel 1.025 meter lopen.

In 2015 zijn er ruim 15.500 vragen aan de Sociaal Raadslieden gesteld (zie tabel 9.2). Het aantal vragen aan de Sociaal Raadslieden is ten opzichte van twee jaar geleden iets toegenomen. Het is echter niet bekend hoeveel van de hulpvragen van Haagse 65-plussers komen. Over het aantal hulpvragen bij de Advies- en informatiebalie en het aantal telefonische hulpvragen is geen vergelijkbare informatie voorhanden.

Tabel 9.2 Bereik Sociaal juridische dienstverlening (2009 – 2015)

	2009	2011	2013	2015
<b>Sociaal juridische dienstverlening</b>				
Aantal hulpvragen Sociaal Raadslieden	24.334	22.505	15.127	15.522
Aantal hulpvragen Advies- en informatiebalie	59.273	67.885	89.611	-
Aantal telefonische hulpvragen	91.170	156.854	138.536	-

Bron: Gemeente Den Haag, Dienst SZW




<sup>48</sup> Bron: CBS Statline (2016), *Internet; toegang, gebruik en faciliteiten*

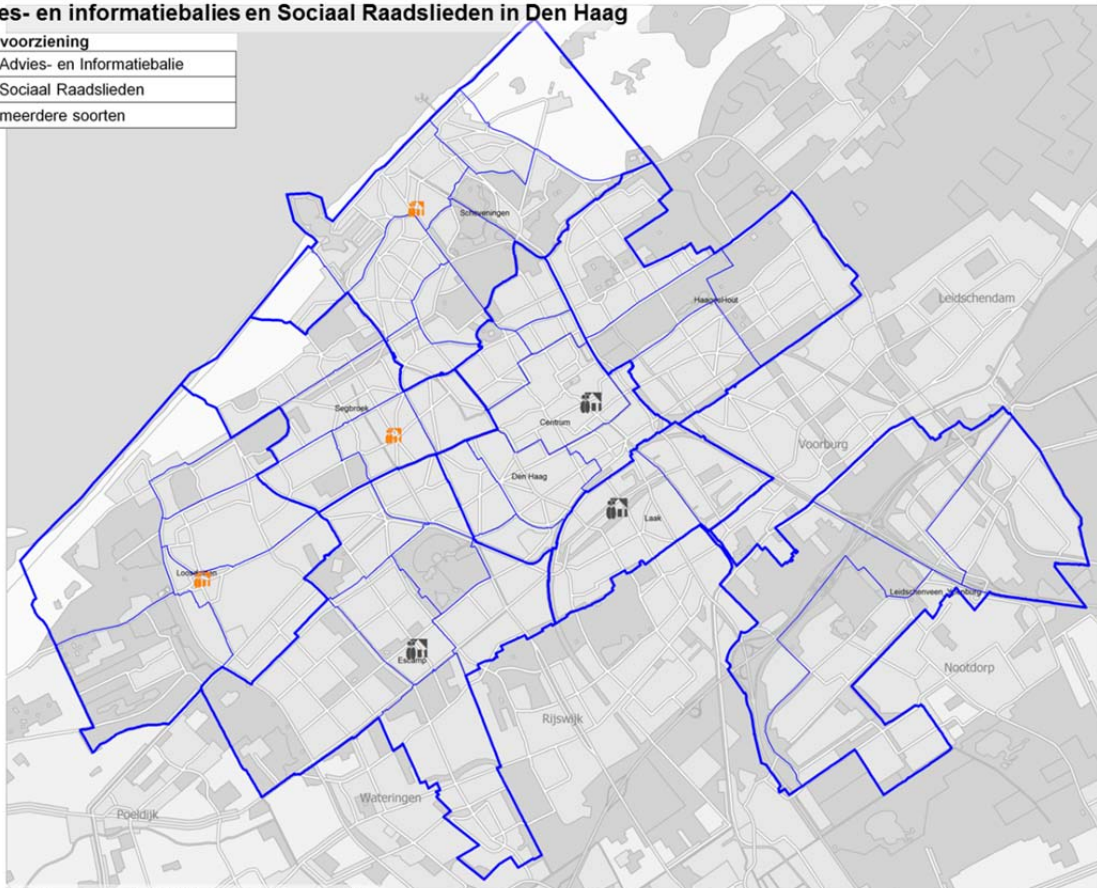


Figuur 9.3 Locaties van Advies- en informatiebalies en Sociaal Raadslieden (2016)

**Advies- en informatiebalies en Sociaal Raadslieden in Den Haag**

Soort voorziening

	Advies- en Informatiebalie
	Sociaal Raadslieden
	meerdere soorten





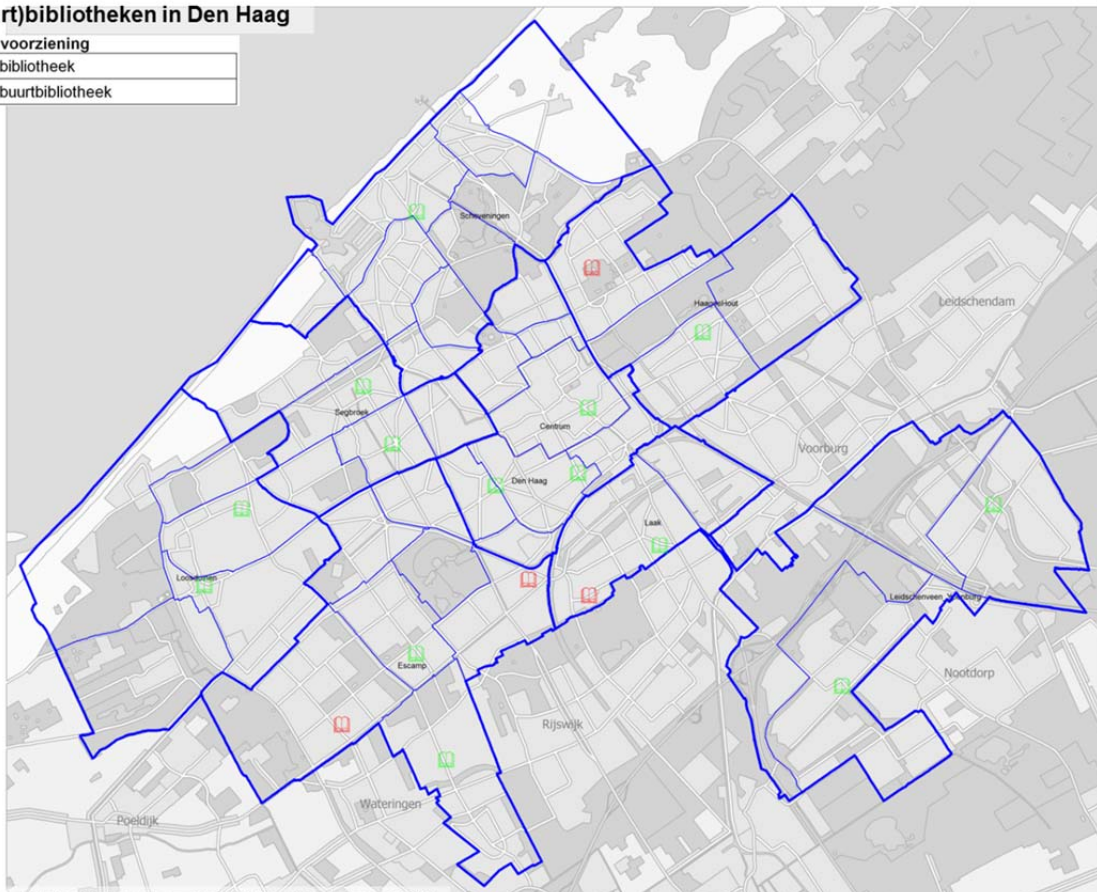
Bron: [www.denhaag.nl](http://www.denhaag.nl), augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

Figuur 9.4 Locaties van (buurt)bibliotheken (2016)

**(Buurt)bibliotheken in Den Haag**

Soort voorziening

	bibliotheek
	buurtbibliotheek



Bron: [www.bibliotheekdenhaag.nl](http://www.bibliotheekdenhaag.nl), augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

### *Bibliotheken*

Inwoners van Den Haag kunnen ook de in de openbare bibliotheken terecht voor allerlei informatie en activiteiten. Den Haag telt medio 2016 14 openbare bibliotheken en daarnaast nog 4 buurtbibliotheken. Buurtbibliotheken hebben een beperkte collectie en beperkte openingstijden en zijn bedoeld voor minder mobiele ouderen (en kinderen tot en met twaalf jaar).

In figuur 9.4 op de vorige pagina zijn de locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde (buurt)bibliotheek is ongeveer 1.075 meter. 65-plussers in het stadsdeel Laak wonen het dichtstbij een (buurt)bibliotheek; gemiddeld ongeveer 700 meter. In Haagse Hout en Leidschenveen-Ypenburg moeten oudere het verst lopen naar een (buurt)bibliotheek; respectievelijk 1.345 meter en 1.265 meter gemiddeld.

### *Ouderenconsulenten/Ouderenadviseurs*

Bij de ouderenconsulenten/-adviseurs, werkzaam bij de welzijnsorganisaties, kunnen ouderen terecht met allerlei vragen en problemen die spelen rond het ouder worden. De ouderenconsulent/-adviseur informeert en adviseert over diensten en voorzieningen op het gebied van wonen, welzijn en zorg en verwijst de oudere zo nodig door. Daarnaast coördineren zij het werk van vrijwilligers die zich inzetten voor het ouderenwerk.

In 2016 zijn er in totaal 34 ouderenconsulenten/-adviseurs in Den Haag (zie tabel 9.5). Samen met vrijwilligers ondersteunen zij ouderen op diverse gebieden en bieden zij diverse diensten aan, zoals signalerende huisbezoeken onder 75-plussers, vrijwillige vervoersdiensten, hulp bij administratie, burenhulpdienst en Welzijn op Recept etc. In tabel 9.5 zijn een aantal diensten weergegeven en het bereik van deze diensten.

Tabel 9.5 Aanbod en bereik diensten onder coördinatie van ouderenconsulenten/-adviseurs

	<b>2016</b>
<b><i>Diensten ouderenconsulenten/-adviseurs</i></b>	
Aantal ouderenconsulenten/-adviseurs	34
<i>Signalerende huisbezoeken 75-plus</i>	
Aantal signalerende huisbezoeken 75-plus	2.133
<i>Vervoersdiensten</i>	
Aantal klanten vervoersdiensten	956
Aantal ritten vervoersdiensten	7.283
<i>Welzijn op recept</i>	
Aantal doorverwezen oudere n Welzijn op Recept	ca. 146

Bron: registraties welzijnsorganisaties

### *Servicepunten (XL)*

Ouderen (en andere inwoners van Den Haag) kunnen voor informatie over zaken als wonen, welzijn en zorg ook bij de Servicepunten (XL) terecht. Bij een Servicepunt staan computers die voor algemeen gebruik zijn. Er zijn vrijwilligers die kunnen helpen bij het gebruik van de computer en het invullen van online formulieren. Bij een Servicepunt XL kunnen inwoners daarnaast terecht voor hulp bij de administratie en financiën, hulp bij het vinden van de nodige zorg, ondersteuningsmogelijkheden en voorzieningen, een maatschappelijk werker of een ouderenconsulent, hulp (van burenen) in de directe omgeving en hulp bij het vinden van vrijwilligerswerk.<sup>49</sup>

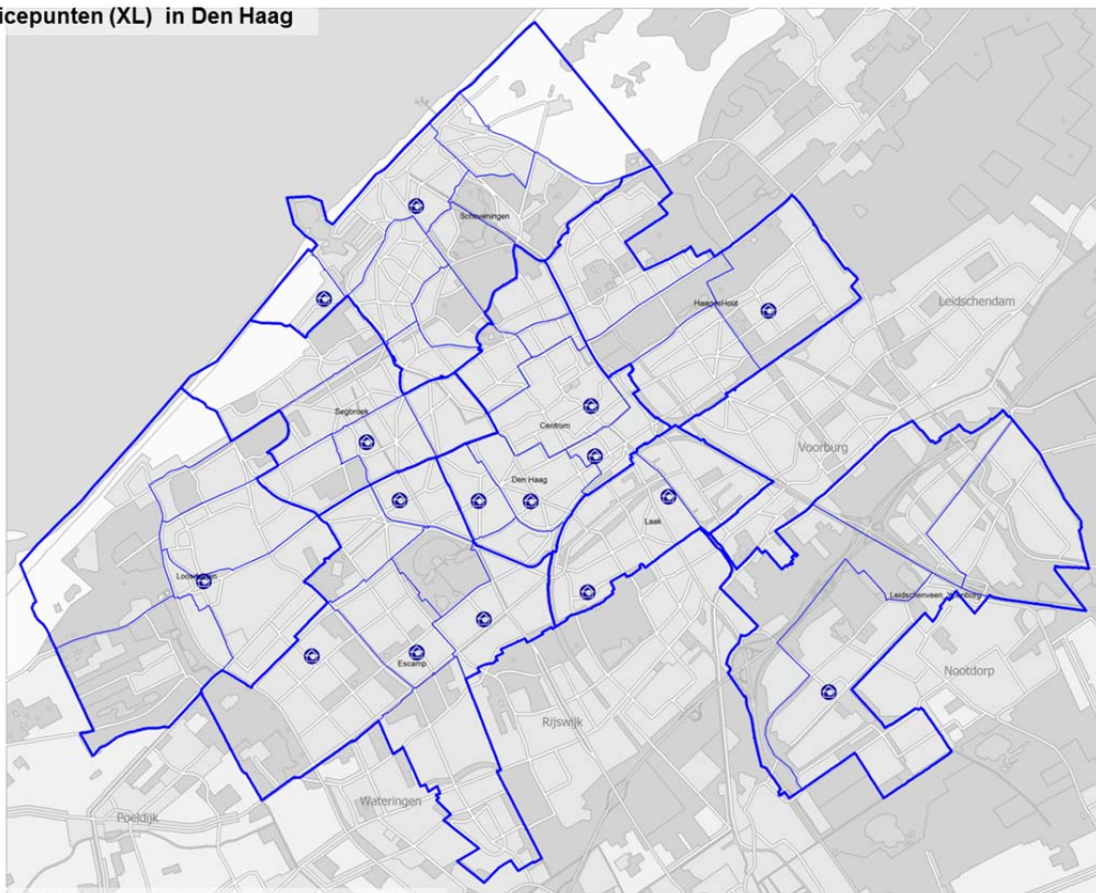
In (grotweg) de eerste drie kwartalen van 2016 zijn circa 2.200 ouderen door een Servicepunt geholpen.

Medio 2016 zijn er in Den Haag 16 Servicepunten (XL). In figuur 9.6 op de volgende pagina zijn deze locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar het dichtstbijzijnde Servicepunt (XL) is ongeveer 1.310 meter. Ouderen in het stadsdeel Laak wonen het dichtstbij een Servicepunt (XL); gemiddeld 722 meter. 65-plussers in Leidschenveen-Ypenburg wonen het verst weg; gemiddeld 2.852 meter.

Figuur 9.6 Locaties van Servicepunten (XL) (2016)

<sup>49</sup> Bron: [www.denhaag.nl](http://www.denhaag.nl) (geraadpleegd op 24-08-2016)

## Servicepunten (XL) in Den Haag



Bron: Productgroep Participatie, september 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

### Kader 15: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Wat vinden ouderen van de bereikbaarheid van de gemeente? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Zeven op de tien panelleden vindt dat de gemeente Den Haag telefonisch voldoende bereikbaar is om vragen te stellen. Drie op de tien vindt van niet. Hiervoor worden als belangrijkste redenen genoemd dat ze soms lang moeten wachten, niet efficiënt worden doorverbonden en er steeds meer wordt doorverwezen naar het digitale loket.

Van de panelleden zegt 86% het belangrijk (lees: fijn) te vinden als er in de wijk een gemeentebalie is, waar men persoonlijk vragen kan stellen over zaken als zorg, welzijn en wonen. Een balie in de wijk is een goed aanspreekpunt met de nadruk op echt persoonlijk contact, aanvullend op en als tegenwicht tegen de toenemende digitalisering.

Als ouderen op dit moment een vraag hebben over zorg, welzijn of wonen waarvoor zij graag iemand persoonlijk willen spreken, denkt zestig procent hiervoor als eerste aan een bezoek aan het Stadsdeelkantoor (of Stadhuis). Slechts 10% denkt aan een bezoek aan een van de servicepunten, meestal in het wijkcentrum. Van de panelleden kent 42% zo'n servicepunt, en 12% heeft ooit al eens van een servicepunt gebruik gemaakt. De ouderen die het gebruik van een servicepunt overwegen, denken er heen te gaan bij zorgbehoefte, algemene informatie en vragen over hun woning/verhuisplannen. Ouderen die nog een slag om de arm houden, geven aan dat dit met afstand en de bekendheid te maken heeft. Ouderen die er geen gebruik van denken te maken, geven aan liever te bellen of de mogelijke onderwerpen te privacygevoelig te vinden om deze bij een servicepunt te bespreken.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2016), Rapportage voorjaarsmeting 2016





# 10 Gemeenschap en gezondheidszorg

Goede gezondheidszorg en voorzieningen zijn noodzakelijk om gezond en zelfstandig te blijven wonen. In de voorgaande hoofdstukken zijn een aantal voorzieningen reeds de revue gepasseerd. In dit hoofdstuk gaan we in op de aanwezigheid van voorzieningen die meer op het gebied van de zorg liggen. We kijken daarnaast naar het gebruik van huishoudelijke hulp en naar het ontvangen van mantelzorg.

De gegevens die we in dit hoofdstuk presenteren komen grotendeels uit het Werkgelegenheidsregister. Daarnaast is een deel van de gegevens afkomstig van interne registraties binnen de gemeente en een deel uit de Veerkrachtmeting. Dit is in de tekst en/of met een voetnoot aangegeven. In bijlage 1 vindt u hier meer informatie over.

## 10.1 GEBRUIK HUISHOUDELIJKE HULP

Uit eerder onderzoek<sup>50</sup> blijkt dat 36% van de Haagse 65-plussers hulp in de huishouding krijgt. 75-plussers maken meer gebruik van huishoudelijke hulp (54%) dan 65-74-jarigen (22%). Verder blijkt uit dit onderzoek dat de huishoudelijke hulp deels door professionals wordt gegeven, zoals door een zorginstelling (46%). Daarnaast wordt een deel gedaan door mantelzorgers, zoals de partner / huisgenoot (17%) en de kinderen (16%). 35% van de 65-plussers met huishoudelijke hulp, heeft iemand ingeschakeld die zij zelf betalen.

Ouderen kunnen bij de gemeente huishoudelijke hulp aanvragen. In 2015 is het aantal cliënten met huishoudelijke hulp bijna 14.900 (zie tabel 10.1)<sup>51</sup>. Het is niet bekend hoeveel hiervan 65 jaar en ouder zijn. Het aantal cliënten dat huishoudelijke hulp krijgt is toegenomen. Gemiddeld krijgt een cliënt bijna 4 uur huishoudelijke hulp per week.

Tabel 10.1 Bereik huishoudelijke hulp (2009 - 2015)

	2009	2011	2013	2015
<b>Huishoudelijke hulp</b>				
Aantal cliënten hulp bij het huishouden	11.543	12.349	12.049	14.846
Gemiddeld aantal zorguren per cliënt, per week	nb	nb	nb	3,6 uur

Bron: Gemeente Den Haag, Dienst SZW

## 10.2 MANTELZORG<sup>52</sup>

19% van de Haagse 65-plussers geeft aan dat zij, het jaar voorafgaand aan het onderzoek, mantelzorg hebben ontvangen. Dit wil zeggen dat zij regelmatig op vrijwillige basis hulp kregen van iemand in hun omgeving vanwege een chronische ziekte en/of handicap. 16% van de ouderen krijgt op het moment van onderzoek mantelzorg (zie figuur 10.2 op de volgende pagina).

Ouderen ontvangen duidelijk vaker mantelzorg dan gemiddeld. Van alle inwoners van Den Haag ontvangt 6% mantelzorg op het moment van onderzoek. Onder de groep 65-74-jarigen lijkt het aandeel dat mantelzorg ontvangt kleiner (12%) dan onder de groep 75-plussers (21%).

Vergeleken met eerder onderzoek uit 2013<sup>53</sup> is het aandeel 65-plussers dat mantelzorg ontvangt min of meer vergelijkbaar.

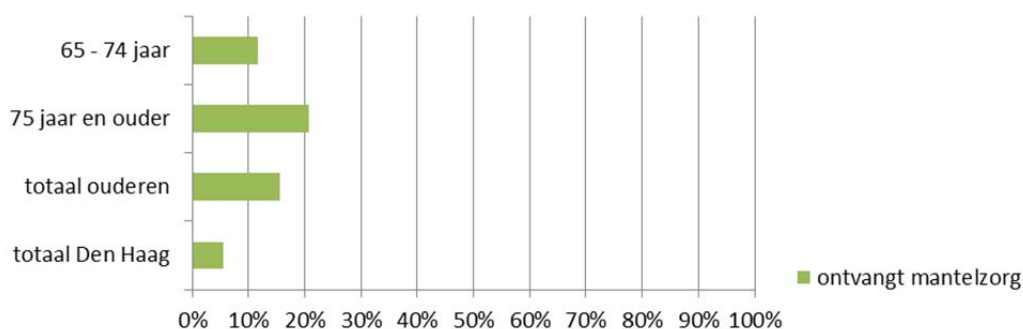
<sup>50</sup> Bron: Gezondheidsenquête 2012. De cijfers zijn eerder opgenomen in: Gemeente Den Haag (2014), *Ouderenmonitor 2014*.

<sup>51</sup> Registratie Dienst SZW

<sup>52</sup> Veerkrachtmeting

<sup>53</sup> Bron: Gemeente Den Haag, Stadsenquête 2013

Figuur 10.2 Beroep op mantelzorg door Haagse ouderen (2015)<sup>54</sup>



Er is in de Veerkrachtmeting niet verder gevraagd naar frequentie, het type zorg en van wie men de zorg krijgt. Uit eerder onderzoek<sup>55</sup> blijkt dat het vaak gaat om hulp in de huishouding. Het gaat dan bijvoorbeeld om hulp bij het schoonmaken, koken, boodschappen doen, verzorging van huisdieren etc. Ook gaat het relatief vaak om begeleiding, zoals hulp bij de administratie of bij het invullen van formulieren, hulp bij het regelen van zaken, vervoer naar activiteiten en bezoeken buitenshuis, etc. Daarnaast blijkt dat de ontvangen mantelzorg vaak voor langere tijd (gemiddeld bijna een jaar) en intensief (gemiddeld twaalf uur per week) is.

### 10.3 AANWEZIGHEID VOORZIENINGEN IN DE ZORG

In deze paragraaf kijken we naar de aanwezigheid van voorzieningen op het gebied van zorg. We noemen alleen de voorzieningen die het meest relevant zijn voor ouderen: de huisarts, de apotheek, de fysiotherapeut en de ziekenhuizen. Daarnaast kijken we naar twee voorzieningen die op het gebied van welzijn en zorg liggen; de dagstructureeringsprojecten en de ontmoetingscentra dementie. Naast het aantal locaties van de betreffende voorzieningen, kijken we ook naar de gemiddelde afstand die ouderen moeten reizen (lopend) naar de dichtstbijzijnde voorziening<sup>56</sup>.

#### *Huisartsen*

Volgens het Werkgelegenheidsregister zijn er in 2015 circa 210 huisartsen in Den Haag. In figuur 10.3 op de volgende pagina zijn de locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde huisarts is ongeveer 509 meter. 65-plussers in het stadsdeel Centrum en Segbroek wonen het dichtstbij een huisarts; respectievelijk 323 en 346 meter gemiddeld. In Loosduinen moeten ouderen het verst lopen naar een huisarts; gemiddeld 723 meter.

#### *Apotheken*

Volgens het Werkgelegenheidsregister zijn er in 2015 ruim 80 apotheken in Den Haag. In figuur 10.4 op de volgende pagina zijn de locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde apotheek is ongeveer 575 meter. 65-plussers in het stadsdeel Centrum wonen duidelijk het dichtstbij een apotheek; gemiddeld 383 meter. In Loosduinen moeten ouderen het verst lopen naar een apotheek; gemiddeld ruim één kilometer (1.021 meter).

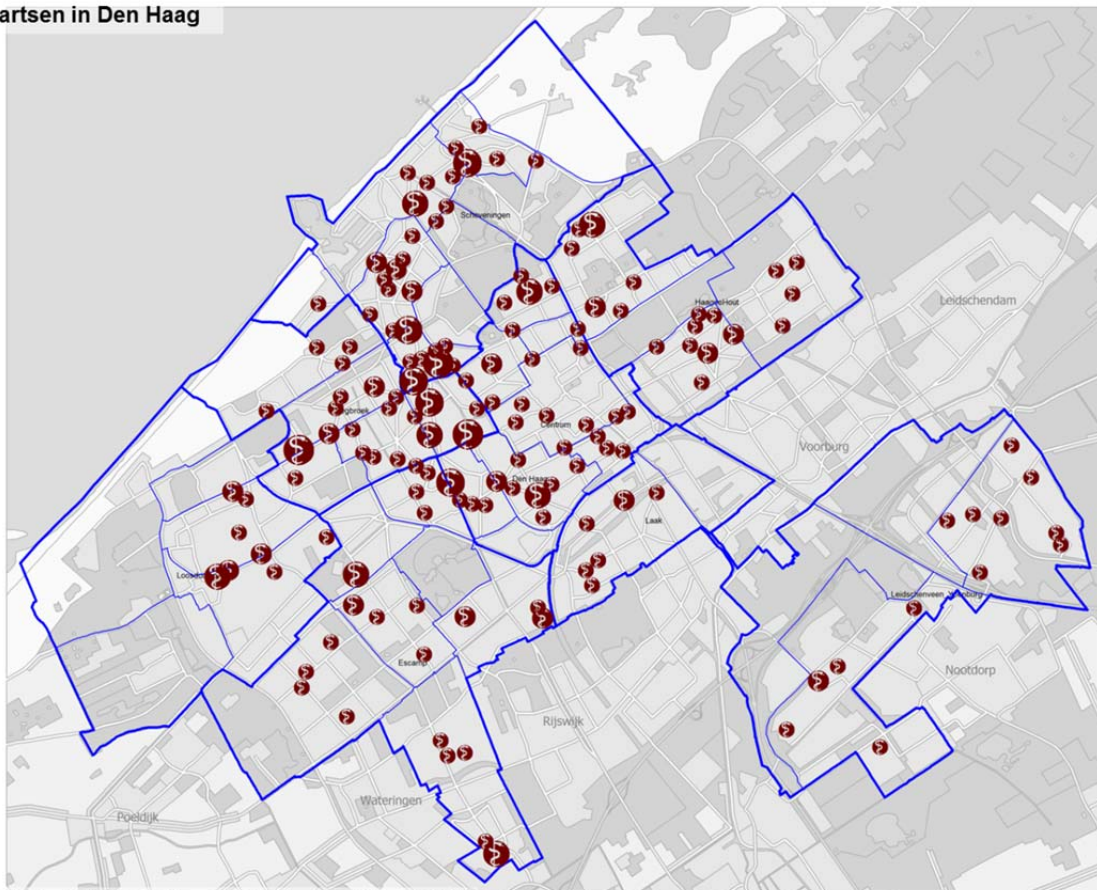
<sup>54</sup> In Bijlage 2 is deze figuur in een tabel uitgesplitst naar leeftijdscategorie: 55-64 jaar, 65-74 jaar en 75-plus.

<sup>55</sup> Bron: Gemeente den Haag, Stadsenquête 2013. De informatie is eerder opgenomen in: Gemeente Den Haag (2014), *Ouderenmonitor 2014*.

<sup>56</sup> Op [www.seniorvriendelijkdenhaag.nl](http://www.seniorvriendelijkdenhaag.nl) kunt u meer kaartmateriaal vinden.

Figuur 10.3 Locaties van huisartsen (2015)

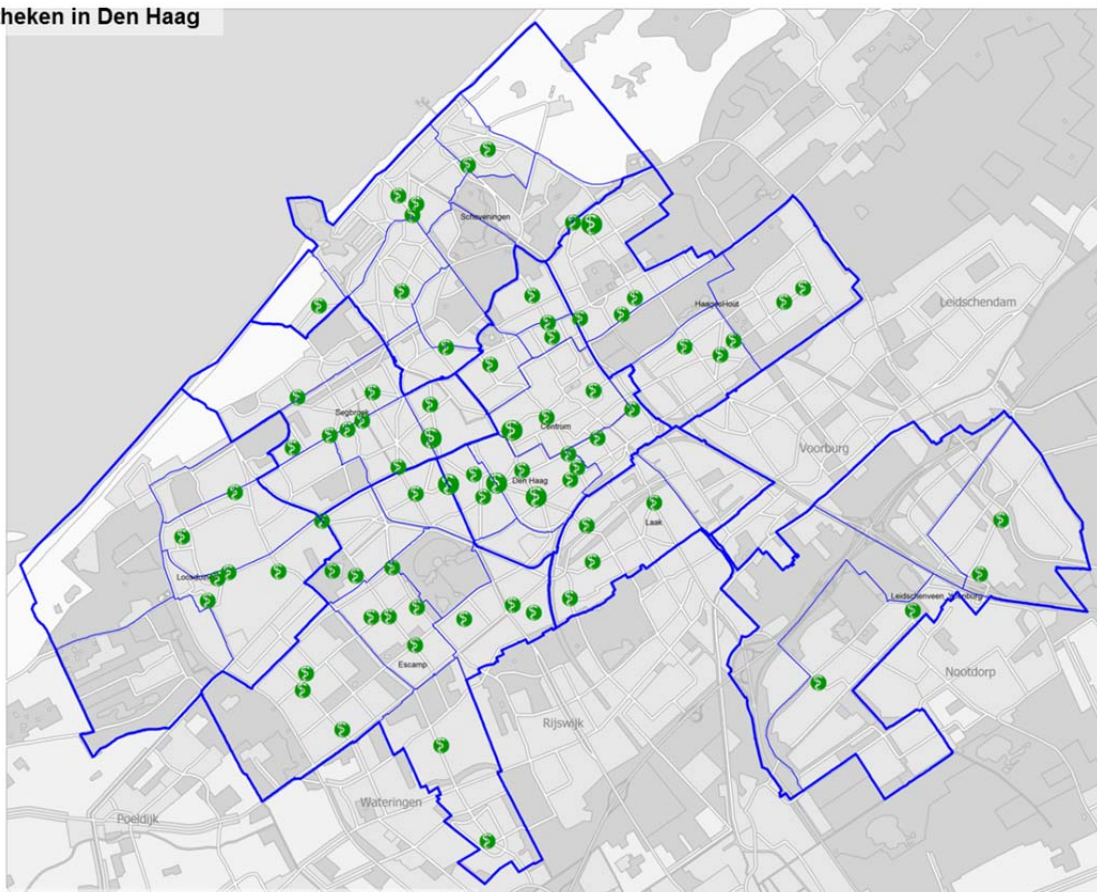
**Huisartsen in Den Haag**



Bron: Werkgelegenheidsregister 2015, augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

Figuur 10.4 Locaties van apotheken (2015)

**Apotheken in Den Haag**



Bron: Werkgelegenheidsregister 2015, augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

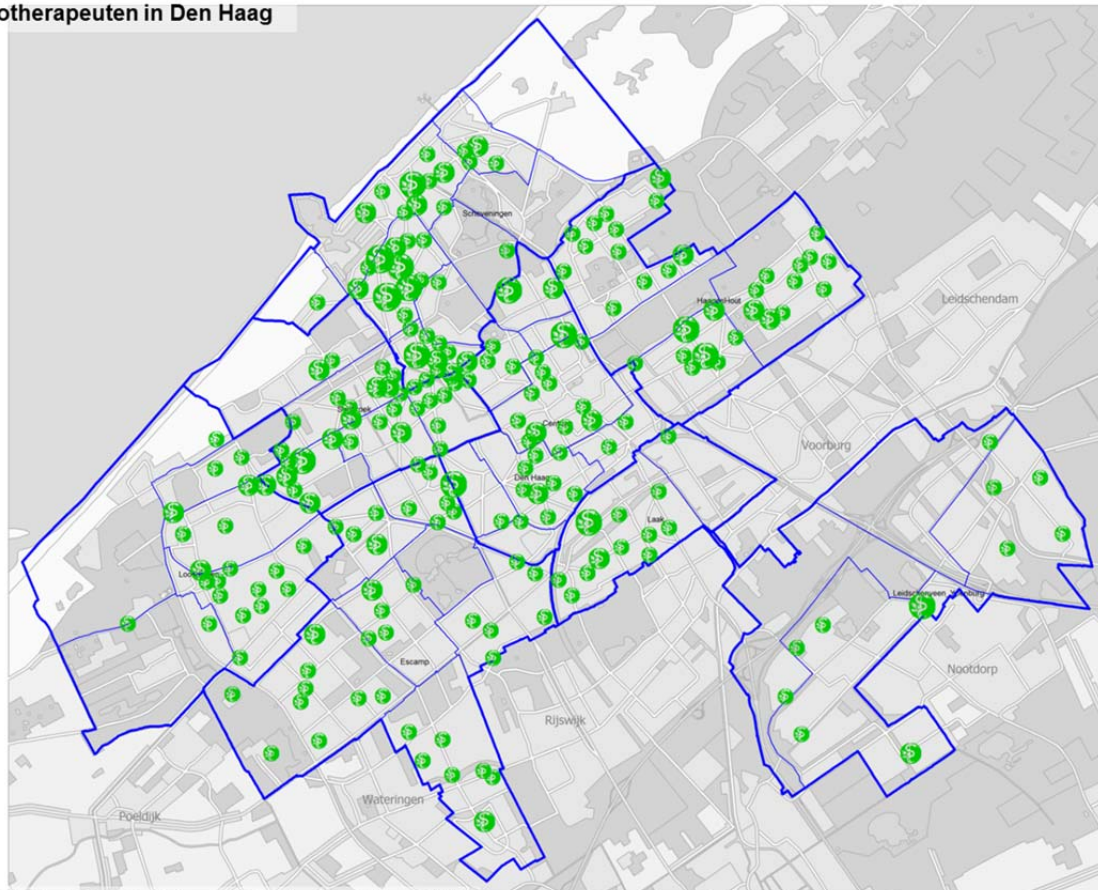


### *Fysiotherapeuten*

Volgens het Werkgelegenheidsregister zijn er in 2015 circa 280 fysiotherapeuten in Den Haag. In figuur 10.5. zijn de locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar de dichtstbijzijnde fysiotherapeut is ongeveer 372 meter. In Leidschenveen-Ypenburg moeten ouderen duidelijk verder lopen naar een fysiotherapeut dan in de andere stadsdelen; gemiddeld 825 meter.

Figuur 10.5 Locaties van fysiotherapeuten (2015)

#### **Fysiotherapeuten in Den Haag**



Bron: Werkgelegenheidsregister 2015, augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

### *Ziekenhuizen*

Volgens het Werkgelegenheidsregister zijn er in 2015 4 (locaties van) ziekenhuizen in Den Haag. In figuur 10.6 op de volgende pagina zijn de locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar het dichtstbijzijnde ziekenhuis is ongeveer 2.554 meter. 65-plussers in de stadsdelen Segbroek en Centrum wonen het dichtstbij een ziekenhuis; respectievelijk 1.332 meter en 1.559 meter gemiddeld. In Leidschenveen-Ypenburg moeten ouderen duidelijk verder reizen naar een ziekenhuis dan in de andere stadsdelen; gemiddeld bijna 8,5 kilometer.

### *Dagstructureringsprojecten<sup>57</sup>*

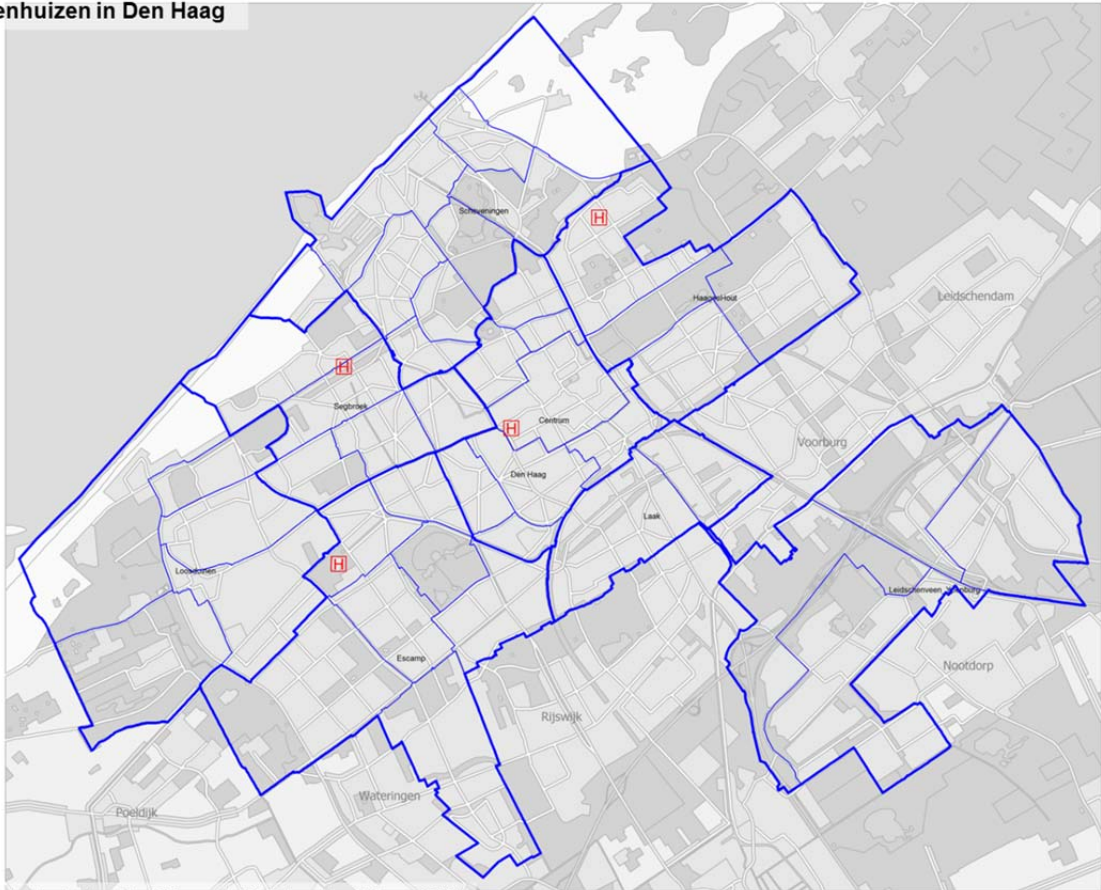
Dagstructureringsprojecten richten zich op de dagbesteding van ouderen. De projecten draaien zowel op zorg- als op welzijnslocaties. In 2016 zijn er 25 locaties. In figuur 10.7 op de volgende pagina zijn deze op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar het dichtstbijzijnde dagstructureringsproject is ongeveer 1.172 meter. 65-plussers in de stadsdelen Centrum en Scheveningen wonen het dichtstbij een van de projecten; respectievelijk 702 meter en 748 meter gemiddeld. In Leidschenveen-Ypenburg zijn er geen dagstructureringsprojecten en moeten ouderen duidelijk verder reizen naar een van de projecten dan in de andere stadsdelen; gemiddeld ruim 5,5 kilometer.

<sup>57</sup> Bron: Gemeente Den Haag, Productgroep Participatie



Figuur 10.6 Locaties van ziekenhuizen (2015)

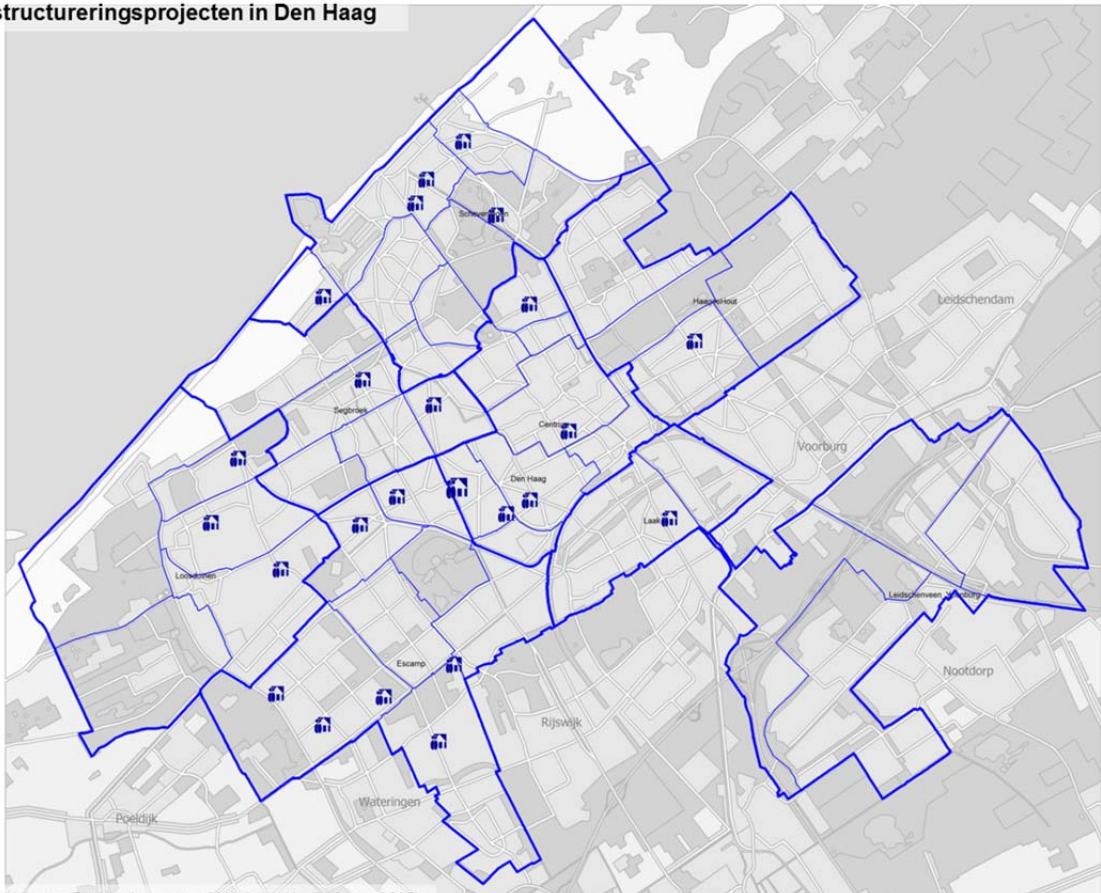
**Ziekenhuizen in Den Haag**



Bron: Werkgelegenheidsregister 2015, augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

Figuur 10.7 Locaties van dagstructureringsprojecten (2016)

**Dagstructureringsprojecten in Den Haag**



Bron: Productgroep Participatie, augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

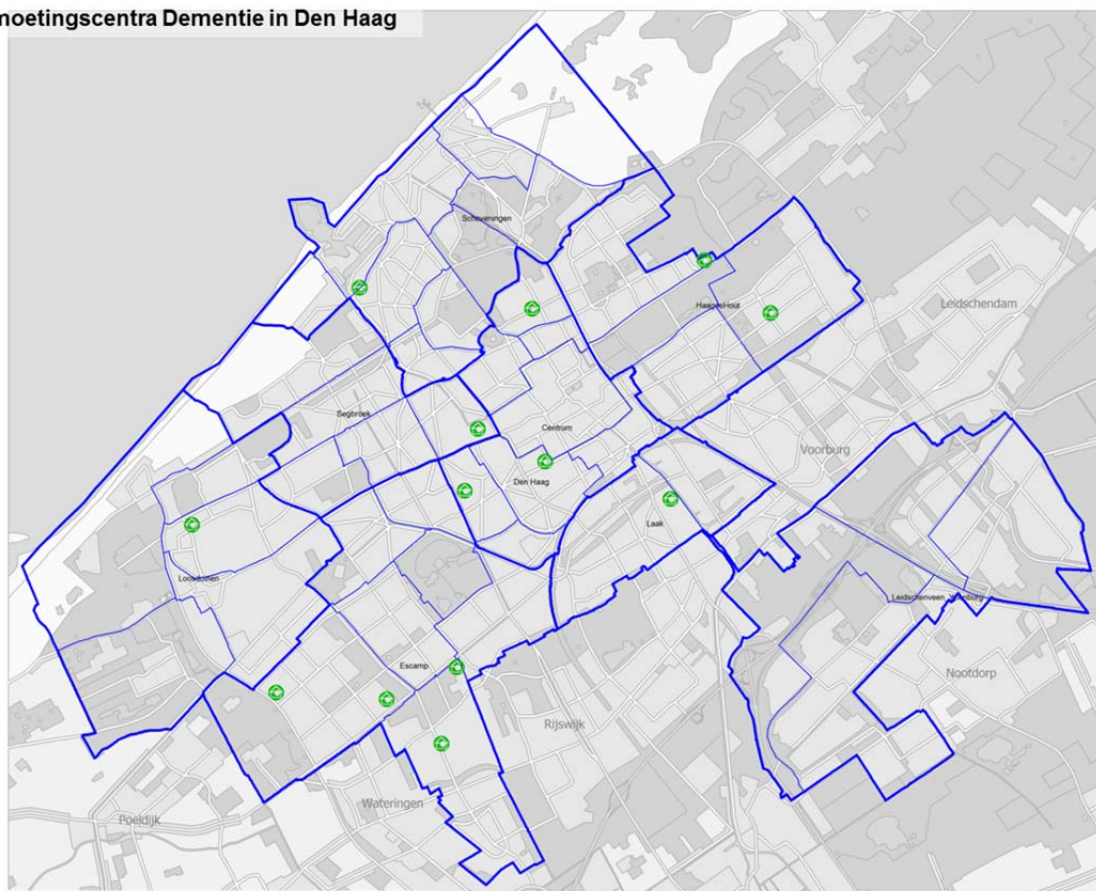
### Ontmoetingscentra dementie<sup>58</sup>

Ontmoetingscentra dementie richten zich op mensen met geheugenproblemen en hun mantelzorgers. De centra zijn laagdrempelig en bieden een totaalpakket aan ondersteuning, waardoor mensen het vaak langer volhouden om thuis te blijven wonen.

In 2011 is begonnen met één ontmoetingscentrum dementie. Medio 2016 zijn er in totaal dertien gesubsidieerde ontmoetingscentra. In figuur 10.8 zijn de locaties op de kaart weergegeven. De gemiddelde afstand voor 65-plussers naar het dichtstbijzijnde ontmoetingscentrum dementie is ongeveer 1.539 meter. 65-plussers in het stadsdeel Centrum wonen het dichtstbij een van de ontmoetingscentra; gemiddeld 831 meter. In dit stadsdeel zijn drie ontmoetingscentra. In Leidscheven-Ypenburg zijn er geen ontmoetingscentra en moeten ouderen duidelijk verder reizen naar een van de ontmoetingscentra dan in de andere stadsdelen; gemiddeld bijna 5,5 kilometer.

Figuur 10.8 Locaties van Ontmoetingscentra dementie (2016)

#### Ontmoetingscentra Dementie in Den Haag



Bron: Productgroep Participatie, augustus 2016 (bewerking Stafgroep OS&P)

#### Kader 16: Wat vindt het Haags Ouderenplatform?

Wat gaat goed en wat kan beter als we het hebben over gemeenschap en gezondheidszorg? We hebben het gevraagd aan de panelleden van het Ouderenplatform (55-84 jaar).

Als positieve aspecten die volgens de panelleden te maken hebben met gemeenschap en gezondheidszorg in hun eigen wijk worden vooral bepaalde zorgverleners genoemd: de dokter, de fysio, de apotheek, de tandarts, zorg in het algemeen, verzorgings- en verpleeghuizen, ziekenhuizen, de thuiszorg, wijkverpleging en huishoudelijke hulp.

Ook bij de verbeterpunten worden bepaalde zorgverleners genoemd, deels dezelfde als bij de positieve punten: de zorg in het algemeen, verzorgings- en verpleeghuizen, ziekenhuizen, de thuiszorg, de dokter en de huishoudelijke hulp. Ook wordt genoemd dat het gezondheidscentrum te ver weg is.

Bron: Ouderenplatform Den Haag (2015), Rapportage herfstmeting 2015

<sup>58</sup> Bron: Gemeente Den Haag, Productgroep Participatie

**Bijlagen**



## Bijlage 1 Overzicht van de gebruikte bronnen en onderzoeken

In deze rapportage zijn een aantal verschillende bronnen en onderzoeken gebruikt om informatie te verzamelen over de groep Haagse ouderen:

- Basisregistratie Personen (BRP),
- bevolkingsprognoses,
- Armoedemonitor,
- Gezondheidsenquête,
- OViN,
- Stadsenquête,
- Veiligheidsmonitor,
- Veerkrachtmeting,
- Werkgelegenheidsregister,
- WoOn,
- Haags Ouderenplatform.

### **Basisregistratie Personen (BRP)**

Alle inwoners van Den Haag staan geregistreerd in de Basisregistratie Personen (voorheen de Gemeentelijke Basis Administratie, GBA). In dit bestand zijn alle inwoners opgenomen met daarbij diverse kenmerken, waaronder leeftijd, geslacht, geboorteland, huisadres, etc. Dit bestand wordt door de Dienst Burgerzaken beheerd.

Omdat er elke dag mutaties kunnen plaatsvinden in de BRP is voor dit onderzoek gebruik gemaakt van zogenaamde 'bevroren' bestanden. Peildatum hierbij is 31 december van ieder jaar; dit wil zeggen dat het bestand de situatie weergeeft op 1 januari (van het volgende jaar).

Er worden uitkomsten gepresenteerd uit vier jaren; 2011, 2013, 2014 en 2016. Als er in de tekst dus een jaartal wordt genoemd, bijvoorbeeld 2016, gaat het dus om de aantallen op 1 januari 2016.

### **Bevolkingsprognose**

Jaarlijks maakt de Dienst Stedelijke Ontwikkeling van de gemeente Den Haag een prognose van de ontwikkelingen in de bevolkingsopbouw, de huishoudenssamenstelling en de ontwikkeling van de bevolking naar etnische groepen.

De prognose wordt gemaakt op basis van inzichten wat betreft demografische kenmerken als geboorte, sterfte, binnenlandse en buitenlandse migratie en op basis van het Investeringsprogramma Stedelijke Ontwikkeling (IPSO 2016) woningbouwprogramma voor de korte termijn. Voor de berekening wordt gebruik gemaakt van een gemeentelijk bevolkingsprognose model (GBPRO) dat ontwikkeld is door de Vereniging van Statistiek en Onderzoek (VSO). Via 'Den Haag in Cijfers' worden de prognoses digitaal beschikbaar gesteld.

In deze rapportage wordt gebruik gemaakt van de prognoses voor de periode 2016-2021. De prognose geeft de meest waarschijnlijke toekomstige ontwikkelingen weer op basis van de huidige inzichten. De gepresenteerde cijfers geven de richting op lange termijn aan. Dat betekent niet dat de cijfers ook jaarlijks precies zo uit zullen komen.

### **Armoedemonitor**

De Armoedemonitor verschijnt tweejaarlijks en heeft als doel zicht te houden op de ontwikkeling van de omvang en de samenstelling van de doelgroep voor het armoedebeleid van de Gemeente Den Haag, inclusief het gebruik van inkomensondersteunende regelingen. Voor het onderzoek worden registraties van verschillende regelingen aan elkaar gekoppeld, zoals bevolkingsgegevens, inkomensgegevens en gebruiksgegevens van voorzieningen.

#### *Gebruik uitkomsten Armoedemonitor in deze monitor*

In deze rapportage worden verschillende uitkomsten van de Armoedemonitor gepresenteerd. Het is niet mogelijk om in alle gevallen de uitkomsten te specificeren voor 65-plussers. In dat geval worden uitkomsten gepresenteerd voor heel Den Haag.

#### *Vergelijkbaarheid jaren*

De gegevens die gepresenteerd worden, hebben betrekking op 2009, 2011, 2013 en 2015.



### **Gezondheidsenquête**

De Gezondheidsenquête wordt eens in de vier jaar uitgezet onder een deel van de Haagse bevolking. In de gezondheidsenquête worden vragen gesteld over lichamelijke en geestelijke gezondheid, medische en zorgcontacten, leefstijl, woon- en leefomgeving en preventief gedrag.

De Gezondheidsenquête wordt via internet of schriftelijk afgenomen onder een representatieve steekproef van de Haagse bevolking. Bij het trekken van de steekproef is rekening gehouden met de verdeling naar stadsdeel, leeftijd, sekse en etniciteit om een zo representatief beeld te krijgen van de gehele Haagse bevolking (van 19 jaar en ouder). Om dezelfde reden zijn de uitkomsten in de analyses gewogen, zodat er uitspraken kunnen worden gedaan over de gehele populatie.

#### *Gebruik uitkomsten Gezondheidsenquête in deze monitor*

In deze rapportage worden verschillende uitkomsten van de Gezondheidsenquête voor de doelgroep 65-plus gepresenteerd. Het gaat hierbij om de gewogen uitkomsten.

Omdat er gebruik is gemaakt van een steekproef en de uitkomsten gewogen zijn, mogen we ervan uitgaan dat de uitkomsten representatief zijn voor de gehele populatie Haagse ouderen. Wel moet hierbij rekening worden gehouden met de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheidsmarges (zie kader op de volgende pagina). Overigens is het ook van belang om hierbij rekening te houden met het feit dat personen in verpleeg- en verzorgingshuizen (vaak ouderen) niet in de steekproef betrokken zijn.

#### *Vergelijkbaarheid jaren*

De gegevens die gepresenteerd worden, hebben betrekking op 2012.

### **Onderzoek Verplaatsingen in Nederland (OVIN)**

Het Onderzoek Verplaatsingen in Nederland is een landelijk onderzoek dat doorlopend wordt uitgevoerd. Ook onder een deel van de Haagse bevolking. In OViN wordt het verplaatsingsgedrag van de Nederlandse bevolking onderzocht o.a. naar plaats van herkomst en bestemming, tijdstip waarop het vervoer plaatsvindt, gebruikte vervoermiddelen en motieven voor de verplaatsingen.

Het OViN is afgenomen via internet, aan de hand van telefonische interviews en aan de hand van persoonlijke interviews onder een representatieve steekproef van de Haagse bevolking. Bij het trekken van de steekproef is rekening gehouden met de verdeling naar stadsdeel, leeftijd, sekse en etniciteit om een zo representatief beeld te krijgen van de gehele Haagse bevolking (van 0 jaar en ouder). Om dezelfde reden zijn de uitkomsten ook nog eens (achteraf) gewogen, zodat er uitspraken kunnen worden gedaan over de gehele populatie.

#### *Gebruik uitkomsten OViN in deze monitor*

In deze rapportage worden verschillende uitkomsten van de OViN voor de doelgroep 65-plus gepresenteerd. Het gaat hierbij om de gewogen uitkomsten.

Omdat er gebruik is gemaakt van een steekproef en de uitkomsten gewogen zijn, mogen we ervan uitgaan dat de uitkomsten zo veel mogelijk representatief zijn voor de gehele populatie Haagse ouderen. Wel moet hierbij rekening worden gehouden met de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheidsmarges (zie kader op de volgende pagina). Overigens is het ook van belang om hierbij rekening te houden met het feit dat personen in verpleeg- en verzorgingshuizen (vaak ouderen) niet in de steekproef betrokken zijn.

De gegevens die gepresenteerd worden, hebben betrekking op 2014.

**Kader: Betrouwbaarheid en nauwkeurigheidsmarges**

Bij de diverse onderzoeken die gebruik maken van een steekproef onder de Haagse bevolking moet rekening worden gehouden met de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheidsmarges. Kort gezegd betekent dit dat de uitkomsten die worden gepresenteerd in werkelijkheid een aantal procenten kan afwijken. De mate van nauwkeurigheid neemt af naarmate het aantal respondenten kleiner is. Bij de berekening van de marges wordt doorgaans uitgegaan van 95% betrouwbaarheid. Dit betekent dat als het onderzoek 100 maal herhaald wordt er 95 keer een waarde wordt gevonden die binnen de marges ligt.

Tabel B1.1 Nauwkeurigheidsmarges bij een betrouwbaarheid van 95%

N	Percentage (uitkomsten)					
	5% / 95%	10% / 90%	20% / 80%	30% / 70%	40% / 60%	50%
100	4,3	5,9	7,8	9,0	9,6	9,8
200	3,0	4,2	5,5	6,3	6,8	6,9
300	2,5	3,4	4,5	5,2	5,5	5,6
500	1,9	2,6	3,5	4,0	4,3	4,4
700	1,6	2,2	3,0	3,4	3,6	3,7
1000	1,4	1,9	2,5	2,8	3,0	3,1

**Stadsenquête**

De Stadsenquête is een onderzoek dat tot en met 2013 onder een deel van de Haagse bevolking werd gehouden. In de Stadsenquête kwam een groot aantal actuele beleidsonderwerpen aan bod, o.a. over onderwijs, cultuur, welzijn, jeugd, burgerschap, zorg en sport. Verschillende diensten binnen de gemeente Den Haag leveren input voor de vragenlijst.

De Stadsenquête bestond uit een aantal verschillende vragenlijsten en wordt telefonisch of via internet afgenomen onder een representatieve steekproef van de Haagse bevolking. Niet iedereen kreeg dus dezelfde vragen. Bij het trekken van de steekproef is rekening gehouden met de verdeling naar stadsdeel, leeftijd, sekse en etniciteit om een zo representatief beeld te krijgen van de gehele Haagse bevolking (van 16 jaar en ouder). Om dezelfde reden zijn de uitkomsten ook nog eens (achteraf) gewogen, zodat er uitspraken kunnen worden gedaan over de gehele populatie.

*Gebruik uitkomsten Stadsenquête in deze monitor*

In deze rapportage worden een aantal uitkomsten van de Stadsenquête voor de doelgroep 65-plus gepresenteerd. Het gaat hierbij om de gewogen uitkomsten.

Omdat er gebruik is gemaakt van een steekproef en de uitkomsten gewogen zijn, mogen we ervan uitgaan dat de uitkomsten zo veel mogelijk representatief zijn voor de gehele populatie Haagse ouderen. Wel moet hierbij rekening worden gehouden met de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheidsmarges (zie kader). Overigens is het ook van belang om hierbij rekening te houden met het feit dat personen in verpleeg- en verzorgingshuizen (vaak ouderen) niet in de steekproef betrokken zijn.

Er worden uitkomsten gepresenteerd uit 2013, het laatste jaar van de Stadsenquête.

**Veiligheidsmonitor**

De Veiligheidsmonitor is een landelijke onderzoek dat jaarlijks wordt gehouden. Ook onder een deel van de Haagse bevolking. In de Veiligheidsmonitor worden vragen gesteld over de beleving van leefbaarheid en veiligheid.

De Veiligheidsmonitor bestaat uit één vragenlijst en wordt telefonisch of via internet afgenomen onder een representatieve steekproef van de Haagse bevolking. Bij het trekken van de steekproef is rekening gehouden met de verdeling naar stadsdeel, leeftijd, sekse en etniciteit om een zo representatief beeld te krijgen van de gehele Haagse bevolking (van 16 jaar en ouder). Om dezelfde reden zijn de uitkomsten ook nog eens (achteraf) gewogen, zodat er uitspraken kunnen worden gedaan over de gehele populatie.

*Gebruik uitkomsten Veiligheidsmonitor in deze monitor*

In deze rapportage worden verschillende uitkomsten van de Veiligheidsmonitor voor de doelgroep 65-plus gepresenteerd. Het gaat hierbij om de gewogen uitkomsten.

Omdat er gebruik is gemaakt van een steekproef en de uitkomsten gewogen zijn, mogen we ervan uitgaan dat de uitkomsten zo veel mogelijk representatief zijn voor de gehele populatie Haagse ouderen. Wel moet hierbij rekening worden gehouden met de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheidsmarges (zie kader). Overigens is het ook van belang om hierbij rekening te houden met het feit dat personen in verpleeg- en verzorgingshuizen (vaak ouderen) niet in de steekproef betrokken zijn.

#### *Vergelijkbaarheid jaren*

Er worden uitkomsten gepresenteerd uit vier jaren; 2010, 2012, 2013 en 2015. Door wijzigingen in de vragenlijst in de loop der jaren is het niet voor alle uitkomsten mogelijk om ook daadwerkelijk vier jaren te presenteren.

#### **Veerkrachtmeting**

De Veerkrachtmeting is een onderzoek dat begin 2015 onder een deel van de Haagse bevolking is gehouden. In de Veerkrachtmeting worden vragen gesteld over houdingen, beleving (ervaren beperking, vertrouwen, ondersteuningsbehoefte) en gedrag op o.a. de terreinen van zorg, participatie en leefbaarheid.

De Veerkrachtmeting bestaat uit één vragenlijst en wordt via internet, telefonisch, schriftelijk of face-to-face afgenomen onder een representatieve steekproef van de Haagse bevolking. Bij het trekken van de steekproef is rekening gehouden met de verdeling naar stadsdeel, leeftijd, sekse en etniciteit om een zo representatief beeld te krijgen van de gehele Haagse bevolking (van 16 jaar en ouder). Om dezelfde reden zijn de uitkomsten ook nog eens (achteraf) gewogen, zodat er uitspraken kunnen worden gedaan over de gehele populatie.

#### *Gebruik uitkomsten Veerkrachtmeting in deze monitor*

In deze rapportage worden verschillende uitkomsten van de Veerkrachtmeting voor de doelgroep 65-plus gepresenteerd. Het gaat hierbij om de gewogen uitkomsten.

Omdat er gebruik is gemaakt van een steekproef en de uitkomsten gewogen zijn, mogen we ervan uitgaan dat de uitkomsten zo veel mogelijk representatief zijn voor de gehele populatie Haagse ouderen. Wel moet hierbij rekening worden gehouden met de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheidsmarges (zie kader). Overigens is het ook van belang om hierbij rekening te houden met het feit dat personen in verpleeg- en verzorgingshuizen (vaak ouderen) niet in de steekproef betrokken zijn.

De gegevens die gepresenteerd worden, hebben betrekking op 2015.

#### **Werkgelegenheidsregister**

Het Werkgelegenheidsregister Haaglanden (WRH) is een databestand van alle economisch actieve vestigingen in het Stadsgewest Haaglanden. Dit bestand wordt in opdracht van het Stadsgewest Haaglanden jaarlijks bijgehouden. De vestigingsgegevens uit het Handelsregister van de Kamer van Koophandel vormen de basis voor het bestand. Het wordt vervolgens uit andere bronnen aangevuld. Er zijn kenmerken opgenomen als vestigingsplaats, werkgelegenheid, economische activiteiten en branche.

De gegevens die gepresenteerd worden, hebben betrekking op peildatum 1 januari 2015.

#### **Woononderzoek Nederland (WoOn)**

Het Woononderzoek Nederland is een landelijk onderzoek dat eens in de drie jaar wordt uitgevoerd. Ook onder een deel van de Haagse bevolking. In het WoOn worden vragen gesteld over hoe mensen wonen en willen wonen. En kijkt daarbij onder meer naar de samenstelling van huishoudens, de woning, de woonlasten, woonwensen en woonomgeving.

Het WoOn is afgenomen via internet, aan de hand van telefonische interviews en persoonlijke interviews onder een representatieve (a-selecte) steekproef van de Haagse bevolking. De uitkomsten worden (achteraf) gewogen, waardoor zij een representatief beeld geven van de gehele Haagse bevolking van 18 jaar en ouder.



#### *Gebruik uitkomsten WoOn in deze monitor*

In deze rapportage worden verschillende uitkomsten van de WoON voor de doelgroep 65-plus gepresenteerd. Het gaat hierbij om de gewogen uitkomsten. De uitkomsten hebben betrekking op personen en niet op huishoudens, zoals doorgans het geval is bij uitkomsten van het WoOn.

Omdat er gebruik is gemaakt van een steekproef en de uitkomsten gewogen zijn, mogen we ervan uitgaan dat de uitkomsten zo veel mogelijk representatief zijn voor de gehele populatie Haagse ouderen. Wel moet hierbij rekening worden gehouden met de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheidsmarges (zie kader). Overigens is het ook van belang om hierbij rekening te houden met het feit dat personen in verpleeg- en verzorgingshuizen (vaak ouderen) niet in de steekproef betrokken zijn.

#### *Vergelijkbaarheid jaren*

De gegevens die gepresenteerd worden, hebben betrekking op 2012 en 2015. Door wijzigingen in de vragenlijst in de loop der jaren is het niet voor alle uitkomsten mogelijk om ook daadwerkelijk vier jaren te presenteren.

#### **Haags Ouderenplatform**

Door goed te luisteren naar de ervaringen en meningen van Haagse ouderen probeert het Haags Ouderenplatform een bron van informatie te zijn voor alle Haagse organisaties die zich bezighouden met onderwerpen op het gebied van wonen, leven en zorg voor ouderen. Het onderzoek richt zich op de Haagse ouderen in de leeftijd van 65-84 jaar, waarbij er voor is gekozen om ook een aantal ouderen van 55-64 jaar te laten meedenken over de onderwerpen. Dit omdat velen van hen ervaringen hebben vanuit de zorg voor hun ouders of elders in hun omgeving. Het Haags Ouderenplatform bestaat uit ongeveer 800 Haagse ouderen. De doelstelling is om drie keer per jaar ongeveer 500 ouderen te vragen hoe het met ze gaat en te vragen naar hun mening over actuele onderwerpen.

De onderwerpen worden door diverse organisaties, waaronder de Stedelijke Ouderencommissie (SOC) en de gemeente Den Haag, aangedragen. De metingen worden uitgevoerd door WBK Marktonderzoek. Deels door telefonische interviews en deels via internet.

#### *Gebruik uitkomsten Haags Ouderenplatform in deze monitor*

In deze rapportage worden verschillende uitkomsten van metingen onder het Haags Ouderenplatform gepresenteerd. Het gaat om metingen vanaf de herfst 2014 tot de herfst van 2016. De uitkomsten worden alleen gebruikt als illustratie bij diverse onderwerpen.



## Bijlage 2 Uitsplitsingen naar leeftijdscategorie

### HOOFDSTUK 3 HUISVESTING

Tabel H3.1 Typering woningen aan de hand van een aantal indicatoren, 2012 – 2015

	2012	2015
<b>% meergezinswoning</b>		
55 – 64 jaar	66,4%	61,7%
65 – 74 jaar	69,2%	66,3%
75 jaar en ouder	81,2%	83,5%
<b>% koopwoning</b>		
55 – 64 jaar	52,5%	56,5%
65 – 74 jaar	41,8%	50,0%
75 jaar en ouder	35,5%	33,2%
<b>% sociale huurwoning</b>		
55 – 64 jaar	35,7%	34,2%
65 – 74 jaar	45,5%	38,0%
75 jaar en ouder	46,0%	47,6%
<b>% woning bestemd voor ouderen</b>		
55 – 64 jaar	4,2%	8,6%
65 – 74 jaar	16,6%	10,7%
75 jaar en ouder	24,8%	25,9%

Bron: Gemeente Den Haag, WoOn 2012 en 2015

Tabel H3.2 Waardering van de woning aan de hand van een aantal indicatoren, 2010 – 2015

	2010	2012	2013	2015
<b>% vindt indeling woning geschikt</b>				
55 – 64 jaar	93,4%	73,4%	85,5%	81,7%
65 – 74 jaar	93,9%	79,6%	84,0%	83,4%
75 jaar en ouder	92,4%	80,2%	81,6%	80,9%
<b>% vindt dat woning goede sfeer heeft</b>				
55 – 64 jaar	91,1%	73,7%	86,4%	80,1%
65 – 74 jaar	93,5%	74,9%	84,4%	84,3%
75 jaar en ouder	97,2%	73,9%	81,9%	79,5%
<b>% vindt woning te klein</b>				
55 – 64 jaar	11,0%	14,9%	8,4%	11,9%
65 – 74 jaar	9,2%	11,6%	7,4%	8,5%
75 jaar en ouder	5,9%	5,6%	5,9%	5,5%
<b>% vindt woning slecht onderhouden</b>				
55 – 64 jaar	11,7%	14,5%	8,7%	9,2%
65 – 74 jaar	10,3%	13,9%	7,3%	11,2%
75 jaar en ouder	7,1%	3,6%	7,2%	8,4%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

Tabel H3.3 Verhuisgeneigdheid aan de hand van een aantal indicatoren, 2012 – 2015

	2012	2015
<b>% zeer gehecht aan woning</b>		
55 – 64 jaar	34,6%	36,7%
65 – 74 jaar	50,4%	40,1%
75 jaar en ouder	43,3%	43,6%
<b>% woont &gt; 20 jaar in woning</b>		
55 – 64 jaar	33,5%	30,5%
65 – 74 jaar	43,1%	45,9%
75 jaar en ouder	56,5%	46,8%
<b>% wil beslist niet verhuizen</b>		
55 – 64 jaar	74,9%	70,7%
65 – 74 jaar	80,0%	72,7%
75 jaar en ouder	92,0%	85,3%
<b>% woningaanpassingen aanwezig</b>		
55 – 64 jaar	8,4%	13,2%
65 – 74 jaar	24,5%	16,3%
75 jaar en ouder	34,6%	34,8%

Bron: Gemeente Den Haag, WoOn 2012 en 2015

#### HOOFDSTUK 4 PUBLIEKE RUIMTE

Tabel H4.1 Beleving van de ontwikkeling van de buurt, 2010 – 2015

	2010	2012	2013	2015
<b>% buurt is achteruit gegaan</b>				
55 – 64 jaar	23,4%	27,1%	21,7%	20,6%
65 – 74 jaar	24,4%	24,6%	23,6%	20,8%
75 jaar en ouder	22,8%	22,3%	23,0%	19,4%
<b>% buurt is vooruit gegaan</b>				
55 – 64 jaar	13,0%	10,9%	11,2%	11,8%
65 – 74 jaar	10,5%	10,1%	7,6%	9,7%
75 jaar en ouder	8,9%	8,2%	6,8%	9,6%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

Tabel H4.2 Tevredenheid met een aantal voorzieningen in de buurt, 2012 – 2015

<i>% (zeer) tevreden</i>	<b>2012</b>	<b>2013</b>	<b>2015</b>
<b>winkels dagelijkse boodschappen</b>			
55 – 64 jaar	84,1%	87,4%	85,7%
65 – 74 jaar	83,0%	81,8%	84,6%
75 jaar en ouder	77,6%	84,3%	76,5%
<b>straatverlichting</b>			
55 – 64 jaar	76,1%	75,6%	74,8%
65 – 74 jaar	79,4%	78,9%	71,5%
75 jaar en ouder	76,4%	74,0%	68,6%
<b>groenvoorzieningen</b>			
55 – 64 jaar	72,9%	71,5%	69,0%
65 – 74 jaar	76,5%	75,5%	74,8%
75 jaar en ouder	79,6%	70,6%	72,3%
<b>openbaar vervoer</b>			
55 – 64 jaar	82,0%	80,8%	80,0%
65 – 74 jaar	81,9%	79,5%	80,0%
75 jaar en ouder	75,5%	66,4%	69,3%
<b>onderhoud wegen / fietspaden</b>			
55 – 64 jaar	66,2%	63,7%	67,7%
65 – 74 jaar	63,0%	64,3%	64,5%
75 jaar en ouder	57,2%	54,0%	59,7%
<b>parkeergelegenheid</b>			
55 – 64 jaar	41,8%	43,3%	40,8%
65 – 74 jaar	41,6%	43,6%	47,9%
75 jaar en ouder	38,7%	40,9%	42,6%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2012, 2013 en 2015

Tabel H4.3 Beleving van de veiligheid van de buurt, 2010 – 2015

	<b>2010</b>	<b>2012</b>	<b>2013</b>	<b>2015</b>
<b>% voelt zich wel eens onveilig</b>				
55 – 64 jaar	25,5%	29,6%	29,1%	25,0%
65 – 74 jaar	19,1%	28,2%	27,1%	23,3%
75 jaar en ouder	26,6%	27,2%	26,3%	26,8%
<b>%voelt zich vaak onveilig 's avonds op straat</b>				
55 – 64 jaar	7,6%	8,6%	8,4%	6,6%
65 – 74 jaar	9,1%	9,2%	8,2%	8,5%
75 jaar en ouder	5,3%	8,6%	7,5%	8,4%
<b>% voelt zich vaak onveilig 's avonds thuis*</b>				
55 – 64 jaar	3,3%	5,2%	4,8%	3,9%
65 – 74 jaar	2,5%	4,1%	5,0%	3,6%
75 jaar en ouder	3,7%	5,0%	3,4%	5,2%
<b>% loopt / rijdt vaak om</b>				
55 – 64 jaar	6,2%	6,4%	6,6%	5,0%
65 – 74 jaar	4,0%	5,4%	4,7%	4,3%
75 jaar en ouder	3,8%	5,4%	3,3%	6,5%

\* In 2010 was de vraagstelling iets anders.

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

Tabel H4.4 Beleving van onveiligheid op een aantal plekken, 2010 – 2015

% dat zich vaak/soms onveilig voelt	2010	2012	2013	2015
<b>uitgaansgelegenheid</b>				
55 – 64 jaar	25,5%	31,4%	29,9%	26,3%
65 – 74 jaar	18,6%	23,6%	19,6%	20,9%
75 jaar en ouder	10,2%	13,1%	11,8%	13,1%
<b>plekken met jongeren</b>				
55 – 64 jaar	50,2%	54,1%	49,3%	48,0%
65 – 74 jaar	43,4%	45,1%	43,1%	40,2%
75 jaar en ouder	30,4%	28,7%	27,0%	27,3%
<b>centrum Den Haag</b>				
55 – 64 jaar	39,4%	40,2%	39,3%	33,7%
65 – 74 jaar	35,5%	33,6%	30,6%	28,8%
75 jaar en ouder	18,2%	21,7%	18,4%	21,3%
<b>winkelgebied in buurt</b>				
55 – 64 jaar	19,7%	31,4%	29,0%	23,0%
65 – 74 jaar	16,3%	25,6%	23,6%	24,5%
75 jaar en ouder	8,5%	20,1%	17,4%	22,5%
<b>openbaar vervoer</b>				
55 – 64 jaar	40,9%	42,9%	41,5%	36,2%
65 – 74 jaar	31,0%	38,3%	33,4%	34,3%
75 jaar en ouder	16,1%	23,5%	22,6%	24,9%
<b>treinstation</b>				
55 – 64 jaar	41,8%	39,5%	37,9%	33,6%
65 – 74 jaar	28,5%	34,5%	31,9%	29,5%
75 jaar en ouder	20,8%	24,9%	19,6%	17,4%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010 ,2012, 2013 en 2015

## HOOFDSTUK 6 BURGERPARTICIPATIE

Tabel H6.1 Maatschappelijke inzet aan de hand van een aantal indicatoren (2015)

	2015
<b>% doet vrijwilligerswerk (op dit moment)</b>	
55 – 64 jaar	21,9%
65 – 74 jaar	19,3%
75 jaar en ouder	21,1%
<b>% verleent mantelzorg (op dit moment)</b>	
55 – 64 jaar	21,8%
65 – 74 jaar	22,3%
75 jaar en ouder	18,1%
<b>% betrokken bij buurtactiviteiten</b>	
55 – 64 jaar	12,3%
65 – 74 jaar	12,2%
75 jaar en ouder	5,2%

Bron: Gemeente Den Haag, Veerkrachtmeting 2015

Tabel H6.2 Burenhulp onder Haagse ouderen en hun buren (2015)

	2015
<b>% helpt elkaar nergens mee</b>	
55 – 64 jaar	23,6%
65 – 74 jaar	15,6%
75 jaar en ouder	29,0%

Bron: Gemeente Den Haag, Veerkrachtmeting 2015

## HOOFDSTUK 7 RESPECT EN SOCIALE INTEGRATIE

Tabel H7.1 Beleving van Haagse ouderen van de sociale cohesie in hun buurt, 2010 – 2015

	2010	2012	2013	2015
<b>% veel contact in de buurt</b>				
55 – 64 jaar	34,3%	31,9%	31,6%	32,5%
65 – 74 jaar	39,4%	32,9%	34,7%	29,7%
75 jaar en ouder	35,1%	30,2%	33,6%	28,0%
<b>% voelt zich thuis</b>				
55 – 64 jaar	59,3%	53,0%	54,2%	54,5%
65 – 74 jaar	65,9%	56,0%	54,6%	56,5%
75 jaar en ouder	70,7%	53,9%	55,5%	55,7%
<b>% vindt omgang prettig</b>				
55 – 64 jaar	59,1%	56,6%	57,6%	56,7%
65 – 74 jaar	63,8%	55,5%	54,0%	53,9%
75 jaar en ouder	61,0%	53,4%	53,4%	55,8%
<b>% veel dingen samen doen*</b>				
55 – 64 jaar	35,0%	30,8%	32,1%	30,7%
65 – 74 jaar	41,3%	30,8%	30,6%	28,9%
75 jaar en ouder	41,7%	31,8%	32,5%	29,6%
<b>% kent elkaar nauwelijks</b>				
55 – 64 jaar	42,2%	40,0%	33,7%	34,3%
65 – 74 jaar	44,0%	40,7%	36,0%	37,9%
75 jaar en ouder	47,1%	42,5%	43,8%	40,0%
<b>% tevreden met bevolkingssamenstelling</b>				
55 – 64 jaar	60,5%	58,3%	56,0%	61,2%
65 – 74 jaar	61,2%	56,9%	54,6%	56,2%
75 jaar en ouder	64,2%	57,9%	57,8%	55,5%

\* In 2010 was de vraagstelling iets anders.

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010 ,2012, 2013 en 2015

Tabel H7.2 Beleving van Haagse ouderen over respectloos gedrag, 2012 – 2015

	2012	2013	2015
<i>% wel eens respectloos behandeld</i>			
<b><i>op straat</i></b>			
55 – 64 jaar	27,9%	25,2%	23,1%
65 – 74 jaar	19,5%	18,9%	19,2%
75 jaar en ouder	11,1%	10,7%	14,4%
<b><i>in openbaar vervoer</i></b>			
55 – 64 jaar	25,5%	23,3%	21,0%
65 – 74 jaar	20,1%	16,3%	16,2%
75 jaar en ouder	10,8%	9,3%	12,3%
<b><i>door personeel van winkels/bedrijven</i></b>			
55 – 64 jaar	22,4%	20,7%	19,1%
65 – 74 jaar	18,4%	14,3%	13,7%
75 jaar en ouder	13,2%	10,2%	13,1%
<b><i>door personeel van overheidsinstanties</i></b>			
55 – 64 jaar	19,4%	16,3%	16,6%
65 – 74 jaar	14,5%	12,3%	12,7%
75 jaar en ouder	8,3%	6,6%	8,8%
<b><i>door bekenden</i></b>			
55 – 64 jaar	7,2%	6,8%	6,7%
65 – 74 jaar	4,4%	4,1%	4,5%
75 jaar en ouder	3,9%	1,6%	2,8%

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2012, 2013 en 2015



## HOOFDSTUK 8 SOCIALE PARTICIPATIE

Tabel H8.1 Beleving van Haagse ouderen van de sociale kwaliteit van hun buurt, 2010 – 2015

	2010	2012	2013	2015
<b>% voelt zich thuis</b>				
55 – 64 jaar	59,3%	53,0%	54,2%	54,5%
65 – 74 jaar	65,9%	56,0%	54,6%	56,5%
75 jaar en ouder	70,7%	53,9%	55,5%	55,7%
<b>% vindt omgang prettig</b>				
55 – 64 jaar	59,1%	56,6%	57,6%	56,7%
65 – 74 jaar	63,8%	55,5%	54,0%	53,9%
75 jaar en ouder	61,0%	53,4%	53,4%	55,8%
<b>% veel dingen samen doen*</b>				
55 – 64 jaar	35,0%	30,8%	32,1%	30,7%
65 – 74 jaar	41,3%	30,8%	30,6%	28,9%
75 jaar en ouder	41,7%	31,8%	32,5%	29,6%
<b>% tevreden met onderhoud wegen, paden en pleintjes</b>				
55 – 64 jaar	59,7%	67,3%	67,0%	66,1%
65 – 74 jaar	66,2%	63,0%	65,5%	68,8%
75 jaar en ouder	66,1%	63,5%	67,8%	69,7%
<b>perken, plantsoenen en parken</b>				
55 – 64 jaar	61,3%	69,0%	68,3%	66,7%
65 – 74 jaar	65,2%	67,5%	68,6%	73,5%
75 jaar en ouder	71,5%	73,4%	70,7%	73,0%

\* In 2010 was de vraagstelling iets anders.

Bron: Gemeente Den Haag, Veiligheidsmonitor 2010, 2012, 2013 en 2015

## HOOFDSTUK 9 COMMUNICATIE EN INFORMATIE

Tabel H9.1 Gebruik van internet onder Haagse ouderen, 2009 - 2013

	2009	2011	2013
<b>% gebruik internet</b>			
55 – 64 jaar	82,5%	88,4%	85,1%
65 – 74 jaar	64,6%	76,1%	71,1%
75 jaar en ouder	30,5%	41,2%	44,7%

Bron: Gemeente Den Haag, Stadsenquête 2009, 2011 en 2013

## HOOFDSTUK 10 GEMEENSCHAP EN GEZONDHEIDSZORG

Tabel H10.1 Beroep op mantelzorg door Haagse ouderen, 2015

	2015
<b>% ontvangt mantelzorg (op dit moment)</b>	
55 – 64 jaar	8,0%
65 – 74 jaar	11,7%
75 jaar en ouder	20,8%

Bron: Gemeente Den Haag, Veerkrachtmeting 2015



## Bijlage 3 Demografische kenmerken 55-plus

In deze bijlage vindt u dezelfde figuren en tabellen als in hoofdstuk 2, maar dan voor de groep 55-plussers in Den Haag. De gegevens zijn afkomstig uit de bestanden van de Gemeentelijke Basis Administratie (BRP) en uit de bevolkingsprognose opgesteld door de Dienst Stedelijke Ontwikkeling.

### B3.1 AANTAL 55-PLUSSERS IN DEN HAAG

Tabel B3.1 Aantal 55-plussers in Den Haag en aandeel van de totale bevolking

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
Totale bevolking	496.296	506.366	509.682	520.697	524.562	531.010	538.894
Aantal 55-plus	119.621	123.465	125.624	130.864	132.849	137.849	143.347
% 55-plus van totale bevolking	24,1%	24,4%	24,6%	25,1%	25,3%	26,0%	26,6%

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

### B3.2 KENMERKEN VAN DE HAAGSE OUDEREN

Tabel B3.2a Verdeling van de groep 55-plussers naar leeftijd (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
55 – 64 jaar	55.516	55.043	55.411	57.554	58.354	60.629	63.010
65 – 74 jaar	32.646	37.440	39.105	41.592	42.640	44.884	46.980
75 jaar en ouder	31.459	30.982	31.108	31.718	31.855	32.336	33.357
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>119.621</b>	<b>123.465</b>	<b>125.624</b>	<b>130.864</b>	<b>132.849</b>	<b>137.849</b>	<b>143.347</b>
<i>Percentage</i>							
55 – 64 jaar	46,4%	44,6%	44,1%	44,0%	43,9%	44,0%	44,0%
65 – 74 jaar	27,3%	30,3%	31,1%	31,8%	32,1%	32,6%	32,8%
75 jaar en ouder	26,3%	25,1%	24,8%	24,2%	24,0%	23,5%	23,3%
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2009-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Tabel B3.2b Aandeel 55-plussers van de totale bevolking naar leeftijd

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Totale bevolking (=100%)	496.296	506.366	509.682	520.697	524.562	531.010	538.894
<i>Percentage</i>							
55 – 64 jaar	11,2%	10,9%	10,9%	11,1%	11,1%	11,4%	11,7%
65 – 74 jaar	6,6%	7,4%	7,7%	8,0%	8,1%	8,5%	8,7%
75 jaar en ouder	6,3%	6,1%	6,1%	6,1%	6,1%	6,1%	6,2%
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>24,1%</b>	<b>24,4%</b>	<b>24,6%</b>	<b>25,1%</b>	<b>25,3%</b>	<b>26,0%</b>	<b>26,6%</b>

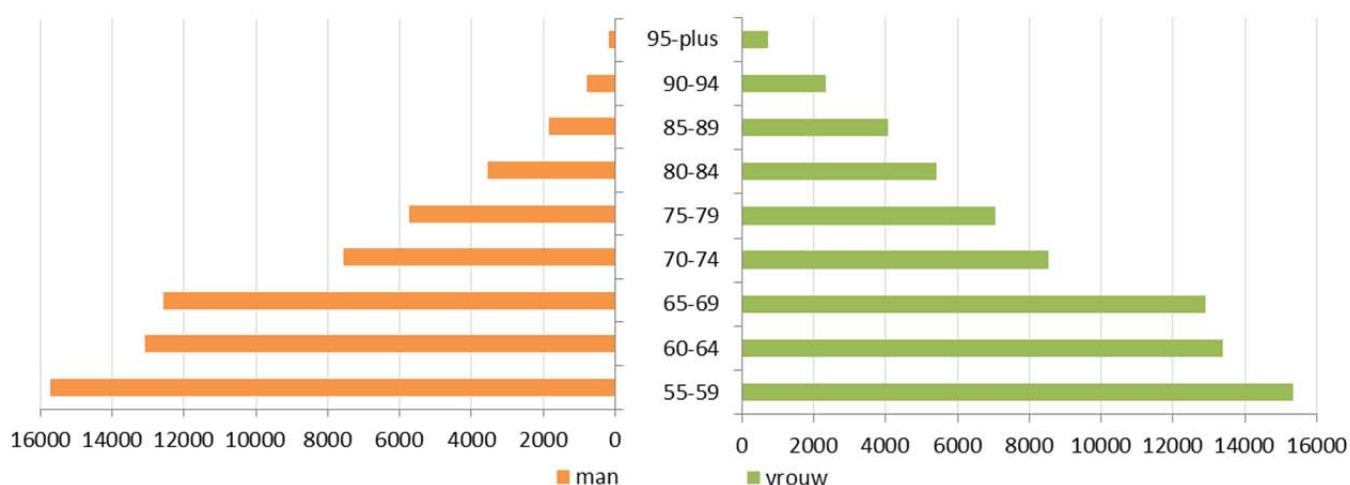
Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Tabel B3.3a Verdeling van de groep 55-plus naar **seks** (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Mannen	54.169	56.558	57.903	61.070	62.226	65.042	67.910
Vrouwen	65.452	66.907	67.721	69.794	70.623	72.807	75.437
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>119.621</b>	<b>123.465</b>	<b>125.624</b>	<b>130.864</b>	<b>132.849</b>	<b>137.849</b>	<b>143.347</b>
<i>Percentage</i>							
Mannen	45,3%	45,8%	46,1%	46,7%	46,8%	47,2%	47,4%
Vrouwen	54,7%	54,2%	53,9%	53,3%	53,2%	52,8%	52,6%
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Figuur B3.3b Verdeling van de groep 55-plus naar **seks en leeftijd** (absoluut) in 2016



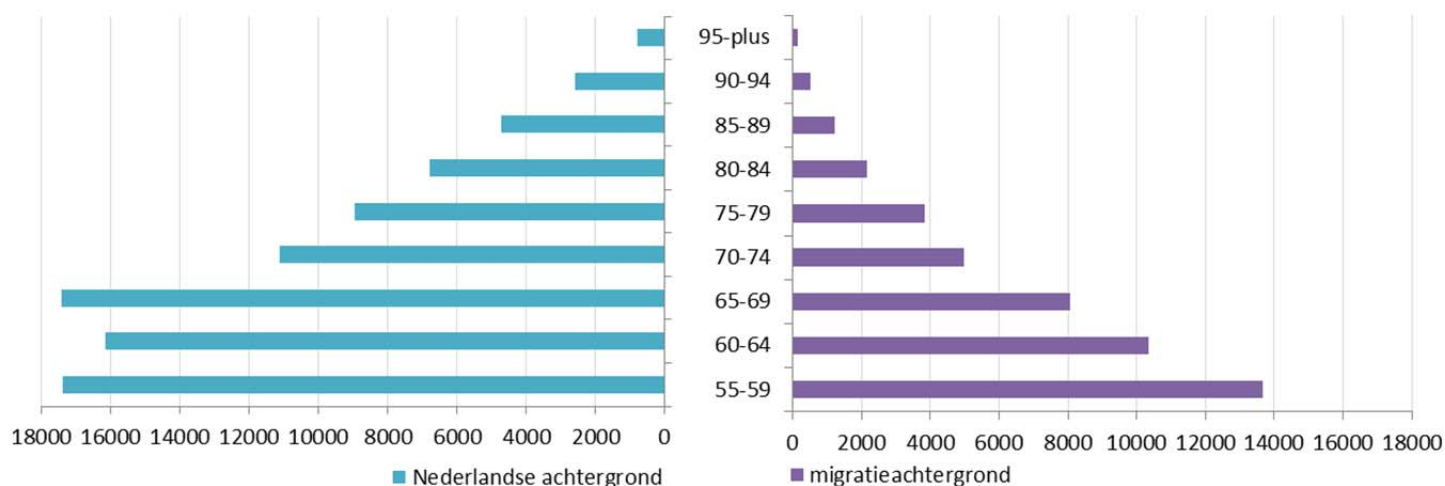
Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2016

Tabel B3.4a Verdeling van de groep 55-plus naar **etniciteit** (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Nederlandse achtergrond	83.576	84.250	84.685	85.848	85.943	86.669	87.719
Migratieachtergrond	36.045	39.215	40.939	45.016	46.905	51.181	55.628
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>119.621</b>	<b>123.465</b>	<b>125.624</b>	<b>130.864</b>	<b>132.849</b>	<b>137.849</b>	<b>143.347</b>
<i>Percentage</i>							
Nederlandse achtergrond	69,9%	68,2%	67,4%	65,6%	64,7%	62,9%	61,2%
Migratieachtergrond	30,1%	31,8%	32,6%	34,4%	35,3%	37,1%	38,8%
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Figuur B3.4b Verdeling van de groep 55-plus naar **etniciteit en leeftijd** (absoluut) in 2016



Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2016

Tabel B3.5a Verdeling van de groep migrantenouderen 55-plus naar **herkomstgroep** (absoluut)

	werkelijke gegevens			prognose		
	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>						
Turks	3.027	3.174	3.726	4.050	4.779	5.617
Marokkaans	2.818	2.999	3.343	3.514	3.908	4.357
Surinaams	9.106	9.670	10.812	11.483	12.736	13.861
Antilliaans	1.453	1.520	1.688	1.875	2.142	2.366
Indonesisch	8.206	8.325	8.544	8.536	8.620	8.669
Oost-Europees	1.317	1.405	1.325	1.809	2.078	2.400
Overig niet-westers	4.795	5.195	6.240	6.623	7.678	8.760
Overig westers	8.493	8.651	9.338	9.015	9.240	9.598
<b>Totaal migrantenouderen 55+</b>	<b>39.215</b>	<b>40.939</b>	<b>45.016</b>	<b>46.905</b>	<b>51.181</b>	<b>55.628</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2013-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Tabel B3.5b Verdeling van de groep migrantenouderen 55-plus naar **herkomstgroep** (procentueel)

	werkelijke gegevens			prognose		
	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Percentage</i>						
Turks	7,7%	7,8%	8,3%	8,6%	9,3%	10,1%
Marokkaans	7,2%	7,3%	7,4%	7,5%	7,6%	7,8%
Surinaams	23,2%	23,6%	24,0%	24,5%	24,9%	24,9%
Antilliaans	3,7%	3,7%	3,7%	4,0%	4,2%	4,3%
Indonesisch	20,9%	20,3%	19,0%	18,2%	16,8%	15,6%
Oost-Europees	3,4%	3,4%	2,9%	3,9%	4,1%	4,3%
Overig niet-westers	12,2%	12,7%	13,9%	14,1%	15,0%	15,7%
Overig westers	21,7%	21,1%	20,7%	19,2%	18,1%	17,3%
<b>Totaal migrantenouderen 55+</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2013-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

Tabel B3.6 Verdeling van de groep 55-plus naar **burgerlijke staat** (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens			
	2011	2013	2014	2016
<i>Aantal</i>				
gehuwd / geregistreerd partner	60.600	62.261	63.173	65.315
gescheiden	22.336	23.770	24.630	26.397
verweduwd / achtergebleven partner	21.109	20.437	20.013	19.397
anders	15.576	16.997	17.808	19.755
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>119.621</b>	<b>123.465</b>	<b>125.624</b>	<b>130.864</b>
<i>Percentage</i>				
gehuwd / geregistreerd partner	50,7%	50,4%	50,3%	49,9%
gescheiden	18,7%	19,3%	19,6%	20,2%
verweduwd / achtergebleven partner	17,6%	16,6%	15,9%	14,8%
anders	13,0%	13,8%	14,2%	15,1%
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016

Tabel B3.7 Samenstelling **huishoudens** waarvan het hoofd 55 jaar of ouder is (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens				prognose		
	2011	2013	2014	2016	2017	2019	2021
<i>Aantal</i>							
Eenpersoonshuishouden	47.231	48.514	49.233	51.031	51.791	53.789	56.105
Samenwonend zonder kinderen	27.397	27.760	28.028	28.601	28.908	29.461	30.113
Samenwonend met kinderen	7.156	7.812	8.197	9.270	9.444	10.229	10.986
Eenoudergezin	3.932	4.210	4.446	4.903	5.159	5.604	6.038
<b>Totaal aantal huishoudens 55+</b>	<b>85.716</b>	<b>88.296</b>	<b>89.904</b>	<b>93.805</b>	<b>95.302</b>	<b>99.083</b>	<b>103.242</b>
<i>Percentage</i>							
Eenpersoonshuishouden	55,1%	54,9%	54,8%	54,4%	55,2%	57,3%	59,8%
Samenwonend zonder kinderen	32,0%	31,4%	31,2%	30,5%	30,8%	31,4%	32,1%
Samenwonend met kinderen	8,3%	8,8%	9,1%	9,9%	10,1%	10,9%	11,7%
Eenoudergezin	4,6%	4,8%	4,9%	5,2%	5,5%	6,0%	6,4%
<b>Totaal aantal huishoudens 55+</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016; Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling – Den Haag in Cijfers 2016

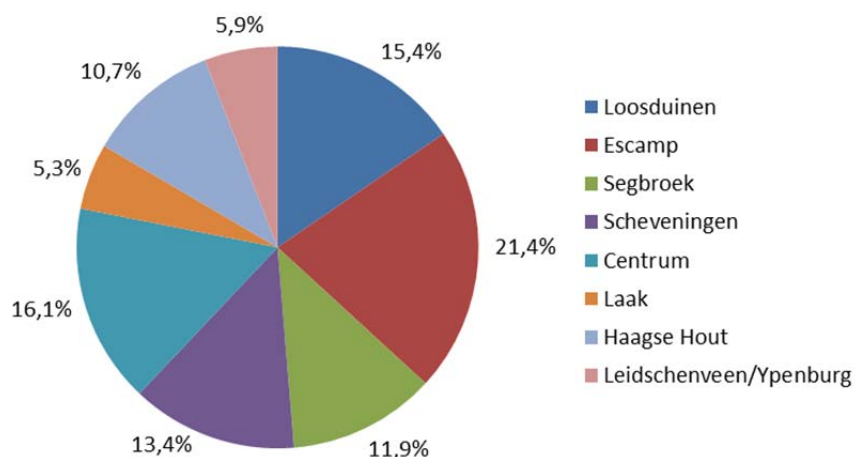
Tabel B3.8 Verdeling van de groep 55-plus naar **woonvorm** (absoluut en procentueel)

	werkelijke gegevens			
	2011	2013	2014	2016
<i>Aantal</i>				
Zelfstandig	115.106	118.761	120.899	126.323
Intramuraal	4.515	4.704	4.725	4.541
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>119.621</b>	<b>123.465</b>	<b>125.624</b>	<b>130.864</b>
<i>Percentage</i>				
Zelfstandig	96,2%	96,2%	96,2%	96,5%
Intramuraal	3,8%	3,8%	3,8%	3,5%
<b>Totaal 55-plus</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>	<b>100%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, Dienst Stedelijke Ontwikkeling 2011-2016

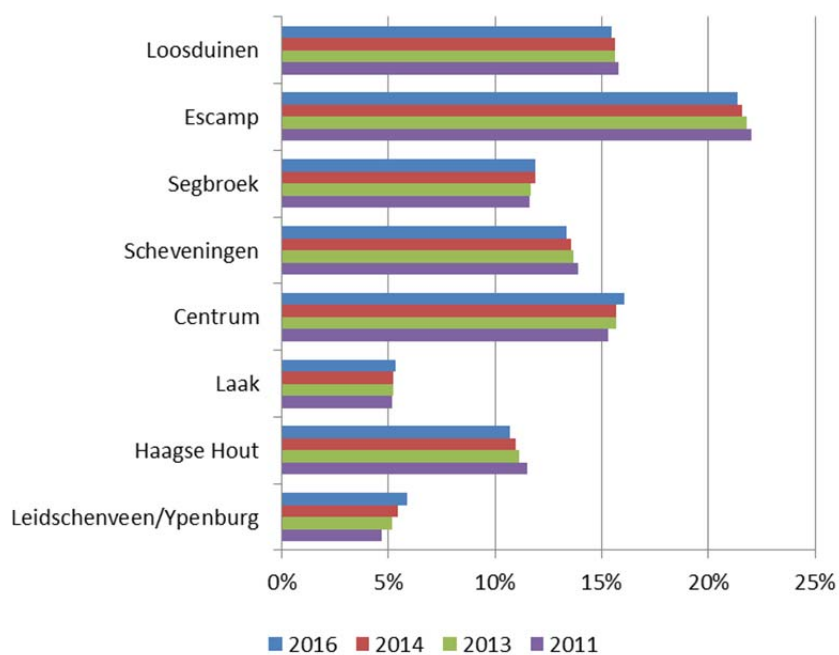
### B3.3 WAAR WONEN HAAGSE OUDEREN?

Figuur B3.9a Spreiding van Haagse 55-plussers over de stad, 2016



Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2016

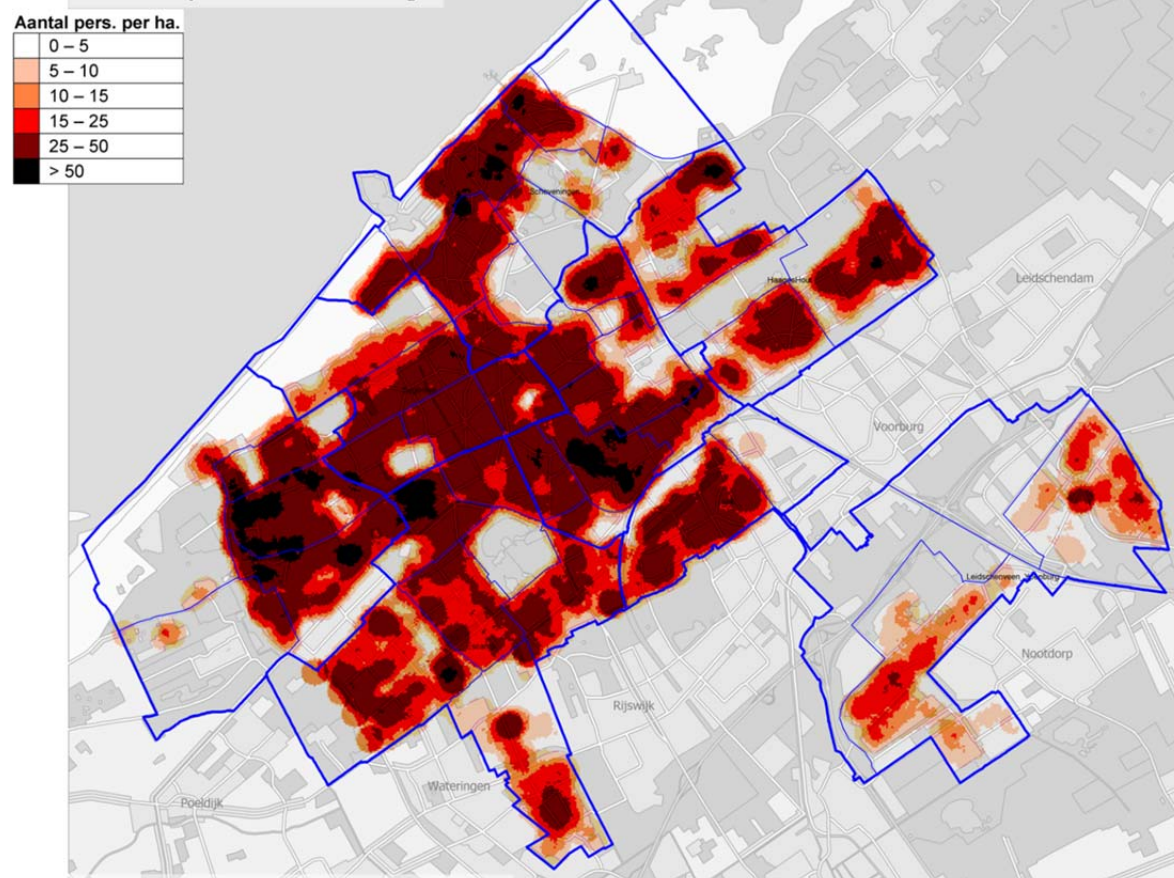
Figuur B3.9b Spreiding van Haagse 55-plussers over de stad, door de jaren heen



Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016

Figuur B3.9c Concentratie 55-plussers in Den Haag in 2016

**Concentratie 55-plussers in Den Haag**



Tabel B3.10 Aandeel 55-plus van het totaal aantal inwoners per stadsdeel, 2009 – 2016

	2011		2013		2014		2016	
	aantal	%	aantal	%	aantal	%	aantal	%
Loosduinen	18.926	41,7%	19.280	42,4%	19.661	43,0%	20.210	43,7%
Escamp	26.270	22,6%	26.925	22,7%	27.149	22,8%	27.967	23,0%
Segbroek	13.875	23,5%	14.438	24,0%	14.949	24,6%	15.542	25,5%
Scheveningen	16.618	31,7%	16.881	31,6%	17.025	31,5%	17.492	31,5%
Centrum	18.298	18,8%	19.333	19,5%	19.674	19,9%	21.007	20,6%
Laak	6.239	16,1%	6.444	16,0%	6.552	16,5%	6.961	16,7%
Haagse Hout	13.781	33,1%	13.755	32,5%	13.775	31,6%	13.977	31,3%
Leidschenveen/Ypenburg	5.614	12,3%	6.409	13,6%	6.839	14,3%	7.708	16,0%
<b>Den Haag totaal</b>	<b>119.621</b>	<b>24,1%</b>	<b>123.465</b>	<b>24,4%</b>	<b>125.624</b>	<b>24,6%</b>	<b>130.864</b>	<b>25,1%</b>

Bron: Gemeente Den Haag, BRP 2011-2016





